

Hind 2,50 €

ISSN 1406-8826

SOTSIAALTÖÖ

**Hindamisest
lastekaitsetöö praktikas**

**Lapse parim huvi
vanematevahelise
kohtuvaidluse korral**

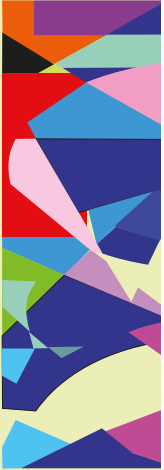
**Sotsiaaltöö profession
Eestis ja Hiinas**

**Ülemaailmne sotsiaaltöö
ja sotsiaalarengu
tegevuskava**

3

2012

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on müügil Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4;
Tervise Arengu Instituudi koolituskeskuses, Hiiu 42;
Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Ülikooli 11.

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

15. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa,
Riho Rahuoja, Koidu Saia, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Toimetajad: Signe Väljataga ja Liana Rumvolt

Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Tiraaž: 1000 eksemplari

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Autoritele:

Ajakirja toimetus ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskelt ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleks kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

sotsiaal
ministeerium

SISUKORD

nr 3/2012

Toimetuse veerg

Koidu Saia ja Karmen Toros 2

Uudised

Uudised ja pressiteated 3

ESTA uudised 5

Sotsiaalpoliitika

Puuetega inimeste õiguste konventsioon – vaade tulevikku
Monika Haukanõmm 6

Eesti lastehoolekande süsteem vajab uuendamist ja teadmispõhist lähenemist
Annikki Tikerpuu 9

Lapse õigused

Lapse õiguste rahvusvaheline regulatsioon
Tiina Ojakallas 11

Lapse parima huvi väljaselgitamine vanematevahelise kohtuvaidluse korral
Kati Valma 17

Sotsiaaltöö meetodid

Lapse heaolu hindamisest Eesti lastekaitsetöö praktikas
Karmen Toros 24

Lapse heaolust lähtumine lastekaitsetöös
Marika Ratnik, Margit Pajo 29

Sotsiaaltöö praktika

Noorsoopolitseinik kui sotsiaaltöötaja
Dei Stein 31

Noortetöö kriminaalhoolduses ühtse meeskonnana
Kristo Kulo ja Heli Lebedeva 34

Sotsiaalkindlustus

Elama ja töötama Eestist väljapoole – kas ja millisel juhul säilivad õigused perehüvitistele?
Eve Liblik 37

Rahvusvaheline sotsiaaltöö

Ülemaailmne sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu tegevuskava – oluline dokument ka Eesti jaoks
Marju Medar 40

Ülemaailmne sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu tegevuskava aastateks 2012–2016 41

Sotsiaaltöö kõrghariduse ja professiooni areng Hiinas ja Eestis
Jing Wu, Koidu Saia 45

Sotsiaaltöö kui elukutse / Info

Mõned mõtted sotsiaalkonstruksionistliku perspektiivi tähtsusest sotsiaalprobleemide analüüsimisel ja selle implikatsioonidest sotsiaaltööle
Margo Kikas 50

Sotsiaaltöö professiooni kasvuraskustest
Barbara Haage 54

Kutsestandardid ja kutsetunnistused – kellele ja miks
Kersti Rodes 57

Uus hooldustöötaja kutsestandard
Maiu Kauber 59

Hooldustöötaja õppekavad ja vastuvõtt 2012. aastal 61

Kokkuvõte

inglise ja vene keeles..... 62-63

Kirjandus..... 64

Liisa rõõmustab. Päris oma tuba. Sünnipäevakink. Kui ta päris väike oli, elas selles toas vanaema. Kui vanaema tädi Friida juurde kolis, hoidis ema selles toas kangastelgi ja vaibakudumise kaltse. Siis käib toast üle võlur – isa. Nüüd on Liisal uhke tuba. Liisa toa aknast paistab Põhjatalu otsasein Britta ja Anna toa aknaga. Midagi rohkemat ei oska Liisa tahtagi! No kui, siis veel üht kavalat mõtet, kuidas Britta ja Annaga kirju vahetada.

Raamat „Bullerby lapsed” kirjeldab kolme tüdruku ja kolme poisi lõbusat ja turvalist lapsepõlve. Autor Astrid Lindgren on öelnud, et kui ta on toonud rõõmu kas või ühte kurba lapsepõlve, siis ta võib öelda, et on midagi oma elus saavutanud.

Õnneliku lapsepõlve märksõnad on lapse turvalisus ja heaolu. Lapse heaolu keskmeks on täisväärtuslik elu ja võrdsed võimalused. Inimõiguste deklaratsiooni järgi on igaühel meist, sh lastel, õigus heaolule. Oleme senisest enam keskendunud lapse õiguste küsimustele, koostanud laste ja perede arengukava, kaardistanud varajase märkamise ja sekkumise viisid, oleme uuendamas lastekaitseeadust, alustanud diskussiooni lapse parimate huvide arvestamise ning lapse heaolu hindamise teemal. Oleme astunud praktilisi samme, et toetada spetsialiste abi vajava lapse kindlakstegemisel ning lapse ja tema pere olukorra mõistmisel, lapse heaolu tagamisel.

Lapse heaolus on oluline osa lastega tegelevatel spetsialistidel, nende teadmistel, oskustel, arusaamadel, millele oma töös tuginetakse, ka hoiakutel. Barbara Haage üliõpilasuurimuse põhjal kirjutatud artikkel kirjeldab sotsiaaltöö eriala kasvuraskusi: vajatakse praktikat toetavat täiendkoolitust, läbipõlemist ennetavat supervisiooni, ühiskonna ja juhtkonna tunnustavat suhtumist. Professionaalsuse aluseks on teadmised viimastest teooriatest ja uuringutest, parimatest praktikatest, mida teieni, head lugejad, toob see ajakirja number.

Iga laps on väärtus ning tal on õigus kasvada ja areneda vastavalt oma võimetele, olla laps ja tunda rõõmu lapseks olemisest. Statistikaameti lastekaitsepäeva pressiteade teatas kuni 14-aastaste laste osakaalu 3-protsendilisest vähenemisest võrreldes kümne aasta taguse ajaga. Eesti rahvastiku kestmise seisukohast on lapsed eriti olulised. Seega tuleb meil professionaalidena endalt alatasa küsida, mida meie saame teha selleks, et paremini toetada lapsi ning suurendada nende heaolu, olgu selleks kas või ühe lapse heaolu.

Soovime kõigile ajakirja lugejatele päikselist suve ja häid mõtteid lastekaitse arendamisel!

Koidu Saia, toimetuse kolleegiumi liige, TLU sotsiaaltöö instituudi lektor
Karmen Toros, TLU sotsiaaltöö instituudi lektor

Töötaja- ja peresõbraliku tööandja tunnistus

Töö- ja pereelu vahel parema tasakaalu saavutamine on lapsevanematele suur väljakutse. Neile küsimustele otsivad lahendusi nii riik kui ka ettevõtteid ja teised tööandjad. Eestis on viimased 12 aastat korraldatud töötaja- ja peresõbraliku ettevõtte konkurssi ning selle ajaga on kokku kogutud head praktikad peresõbraliku personali poliitika rakendamiseks ettevõtetes.

Sotsiaalministeerium on välja töötamas süsteemi, mille alusel anda välja töötaja- ja peresõbraliku tööandja tunnistus. Tunnistuse saamiseks läbivad ettevõtteid põhjaliku hindamise, mille eesmärk on töötaja- ja peresõbralike põhimõtete juurutamine ettevõtluskultuuri. Selline tunnistuste andmise skeem on kasutusele võetud mitmes Euroopa riigis (näiteks 1995. aastal Saksamaal, 1998. a Austrias, 2006. a Sloveenias). See on kaasa toonud palju positiivseid muutusi: ettevõtteid on pakkunud töötajatele võimalusi paremini ühitada tööd pereeluga, tõusnud on töötajate ja nende perede elukvaliteet, vähenenud pinged pereelus, on loodud eeldused vanemluse toetamiseks (eriti kui peresse sünnib ka teine ja kolmas laps), paremad võimalused lapsevanemale pikalt vanemapuhkuselt sujuvaks töölenaasmiseks, üksikvanemale väikese lapse kõrvalt töö käimiseks jne. Esimesed tunnistused on Eestis plaanis välja anda 2013. aastal. Kriteeriumid, mille alusel ettevõtteid hinnatakse ja mida ettevõtteid saavad edaspidi arvestada, on osa vastutustundliku ettevõtte personalijuhtumise poliitikast.

Aire Nurm

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond

Viljandi sai sihtasutuse Perekodu

Maikuu võttis Viljandi lasteabi- ja sotsiaalkeskusele tööjärje üle omavalitsuste liidu loodud sihtasutus Perekodu. Muu hulgas kannab asutus hoolt kaasaegsete peremajade eest, kus on lisaks puuetega lastele asenduskodu leidnud seni Väikemõisa ja Viiratsi lastekodudes elanud poisid ja tüdrukud. Eesti ja Šveitsi koostööprogrammi toel valminud energiasäästlikes majades elavad lapsed ühe- ja kahekohalistes tubades ning einestavad valgusküllastes avatud köögiga söögitubades. Lasteabi- ja sotsiaalkeskuse pikaajaline juht Pille Vaiksaar asus tööle sotsiaalministeeriumisse

hoolekande osakonda. Sihtasutuse Perekodu juhataja on Hilka Raba, kes varem tegutses Pärsti valla lastekaitsepetsialistina. Lisaks asenduskodu teenusele peremajades pakub Perekodu erisuguseid rehabilitatsiooni-, lapsehoiu-, tugiisiku- ja hooldusteenuseid. Väikemõisa väike-lastekodu hoonesse, kust lapsed äsja välja kolisid, loodetakse mõne aasta pärast luua maakonna sotsiaaltöökeskus. Sihtasutuse kodulehekülj on www.perekodu.eu.

Hilka Raba

SA Perekodu

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi direktoriks valiti Marju Medar

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi otsustuskoogu valis 11. mail instituudi uueks direktoriks praeguse Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse osakonna juhataja, dotsent Marju Medari. Marju Medar on lõpetanud Tartu Ülikooli eripedagoogika erialal (1982) ning kaitsnud samas ülikoolis magistr kraadi sotsiaaltöös (1996). Doktorikraadi sotsiaaltöös kaitses Marju Medar Tallinna Pedagoogikaülikoolis 2004. aastal. Tema teadustöö uurimissuunad on elanike toimetulek, sotsiaalteenuste vajadus, kasutamine ja korraldus, teenuseid osutavate MTÜde areng ja finantseerimine ning sotsiaaltöö spetsialiseerimissuunad ja sotsiaaltöötaja pädevuse areng. Ta on juhtinud mitmeid Eesti-siseseid ning rahvusvahelisi teadus- ja arendusprojekte ning on üleüldise sotsiaaltöö õpetavate kõrgkoolide võrgustiku EASSW juhtkomitee liige. Marju Medar asub Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi direktori ametisse käesoleva aasta 1. septembrist ning tema ametiaeg kestab kolm aastat.

Tallinna Ülikool

Harjumaa omavalitsused arendavad koos MTU-ga teenuseid lastega peredele

Üheksas Harjumaa omavalitsuses – Kernu, Saue, Saku, Nissi, Rae, Kuusalu, Anija, Jõelähtme ja Viimsi vallas – käivitatakse projekti toel sotsiaalteenuste osutamine lastega peredele. Projekti „Lastega peresid jõustavad teenused. Vol 2” viib ellu MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskus ning seda rahastavad Eesti-Šveitsi koostööprogram-

U U D I S E D

mi Vabatahendamise Fond ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital. Koostöö algas 2011. aasta suvel, kui omavalitsuste kokkusaamisel jõuti arusaamisele, et kiireim viis arendada perede vajadustest lähtuvaid sotsiaalteenuseid paikkonnas on teha seda koos kolmanda sektoriga. Ühiselt arutati läbi teenuste sisu, koostati teenuste kirjeldused ja hinnakiri. Omavalitsused saavad tellida MTÜ kaudu peredele järgmiseid sotsiaalteenuseid: perelepitust, pereteraapiat, võlanõustamist, psühholoogi lasteaias, visuaalkunstiteraapiat, tugiisikut, lastepsühhiaaterit, koolituslapsevanematele; samuti sotsiaaltöötajate tööd toetavaid teenuseid: tugiisikutööd, juristi konsultatsioon

ja supervisioon. Praegu valmistatakse ette halduslepinguid, et alustada teenuste osutamist. Teenuste kvaliteedi kindlustamiseks hakatakse koguma kirjalikku tagasisidet nii teenuse tarbijalt kui ka teenuse tellijalt. Peredele pakutavate teenuste maksumusest 60% katab projekt ja 40% kohalikud omavalitsused. Projektipartnerid otsivad võimalusi, kuidas jätkata teenuste osutamisega ka pärast projekti lõppu oktoobris 2013, et peredele vajalike teenuste osutamine ei katkeks. Lisainfo: Marika Ratnik, MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskus, www.perenou.ee, telefon 504 2406.

Töövõimekuse hindamine ja töövõime arendamine

2012. aasta algusest rakendatakse Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuses ESF raamprogrammi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2010–2013” alapunkti 3.3 „Töövõimekuse hindamine ja töövõime arendamine”. Projekt kestab kuni 31. detsembrini 2013.

Projekti eesmärk on luua võimalused tööeliste erivajadustega inimeste ja teiste tööturu riskigruppide töövõime ja kutsesobivuse hindamiseks, sobilike tööturuteenustega sidumise planeerimiseks ning töövõime arendamiseks. Projekt lähtub inimese töövõime arendamisel HAMET meetodika alusel hinnatud inimese arengupotentsiaalidest ja talle sobivatest töövaldkondadest. HAMET meetodika on erivajadustega inimeste kutsesobivuse, võimete ja töökäitumise eelhindamiseks kasutatav spetsiaalne testide kogumik, mille on välja töötanud kutseõppekeskus BBW Waiblingen koostöös Saksamaa ülikoolidega. Tegemist on standardiseeritud testiga, mis koosneb eri ülesannete soorituse ning erivajadusega inimese töökäitumise hindamisest. Testimise põhjal on võimalik hinnata, mis vormis ja milliseid tööülesandeid on inimene võimeline täitma ning kuidas oleks võimalik tema töövõimet parandada.

Projektiga on plaanis katta testimise kompetentsusega võimalikult suur osa Eestist. Selleks valiti välja avaliku konkursi korras seitse lepingulist koostööpartnerit, keda varustati tasuta testimiseks vajalike litsentside ja tööriistadega ning koolitati ka testijad. Projekti partnerasutused on SA Jõhvi haigla, SA Maarja Küla, AS Hoolekandeteenused, SA Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskus, Pärnu Erivajadustega Inimeste Rehabilitatsioonikeskus, Tallinna Vaimse Tervise Keskus ning Tallinna Tugikeskus „Juks”. Koostööpartnerite ülesanne on hinnata erivajadustega inimesi HAMET meetodika alusel ning suunata nad nende võimetele vastavale tööhõivet toetavale teenusele. Teaduspõhise töövõimekuse hindamise meetodika kasutuselevõtu ning üle-eestilise hindamis- ja nõustamiskompetentsi loomisega tekib võimalus tööerakendumist toetavate sekkumiste pakkumiseks, mis vastavad puudega inimeste või muude riskigruppide vajadustele.

Projekti raames avatakse 6. augustil Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuses kaks töötuba: lihttöö ja puidutöö tuba. Töötoad võimaldavad erivajadusega inimesel talle tarvilikku mahus ja tema vajadustest lähtudes saada tööle asumiseks vajalikku sotsiaalset rehabilitatsiooni, arendada töökäitumist ja -harjumust, läbida harjutusblokk tööalaste võimete ja oskuste omandamiseks ning valmistada ette ja suunata töötoa kliendid avatud tööturule. Kaks projekti spetsialisti abistavad töötubades osalejaid avatud tööturul töökoha leidmisel. Kandideerimine Astangu Keskuse töötubadesse on alanud. Lisainformatsiooni projekti kohta leiab Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse kodulehelt www.astangu.ee.

Birge Volter

Töövõimekuse hindamise spetsialist

Ajakirjanike tunnustamisüritus 21. mail. Tagumises reas vasakult: ESTA eelmine eesistuja Rünno Lass, Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees Margus Tsahkna, sotsiaalminister Hanno Pevkur. Esimeses reas vasakult: ESTA tegevjuht aastal 2010 Hille Velli-Vällik, ajakirjanik Eve Rohltla, ajakirjanik Tiina Kangro, ESTA eesistuja Eike Käsi, Riigikogu sotsiaalkomisjoni liige Helmen Kütt.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) kuulub 31.05.2012 seisuga 385 üksikisikut ja kaks liikmesorganisatsiooni (Eesti Sotsiaalasutuste Juhtide Nõukoda ja Eesti Tervishoiu Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon).

■ 8. mail toimus ESTA ning Politsei- ja Piirivalveameti esindajate kohtumine, kus otsiti koostöövõimalusi lähisuhtevägivalla juhtumite ennetamiseks ja lahendamiseks. Lähisuhtevägivald on Eestis eelkõige sotsiaalne probleem. Oluline on hea koostöö. Kohtumise tulemusena valmis politsei poolt üleskutse märgata lähisuhtevägivalla juhtumeid ja neist teada anda. ESTA ning Politsei- ja Piirivalveamet jätkavad koostööd, et teavitada sotsiaaltöötajaid lähisuhtevägivalla probleemide olemusest.

■ 21. mail toimus Riigikogu Kalevipoja saalis tänuüritus ajakirjanike tunnustamiseks, keda ESTA tõstis esile sotsiaaltemade analüüsiva kajastamise eest. Tunnustamisele esitati Anne Lill, Tiina Kangro ja Eve Rohltla. Tänuüritusel osalesid sotsiaalminister Hanno Pevkur, Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees Margus Tsahkna, sotsiaalkomisjoni liige Helmen Kütt ja ESTA esindajad.

■ 23. mail toimus ESTA eestseisuse koosolek. Seoses Rünno Lassi taandumisega ESTA eesistuja kohalt valis eestseisus uueks eesistujaks kuni korralduste valimiseni järgmise aasta märtsis Eike

Käsi. Täname Rünno Lassi tehtud töö eest ja soovime Eike Kästile jõudu ESTA eesistujana.

■ 28. mail toimus ESTA ja Tervise Arengu Instituudi koolituskeskuse esindajate kohtumine, kus arutati sotsiaalvaldkonna töötajate süsteemse täiendkoolituse korraldamise küsimusi.

■ 15.–16. augustil korraldab ESTA Nelijärve puhkekeskuses koolituse „Sotsiaaltöö profesiooni edendamine”. Suvekoolis tutvustatakse uuringute tulemusi sotsiaaltöötajate hariduse, täiendkoolituste vajaduse ja ametikasvuku vajalike motivatsioonitegurite kohta, toimuvad arutelud sotsiaaltöö eetika ja professionaalsuse ning vastastikuse toetamise süsteemi loomise teemal, otsitakse lahendusi sotsiaaltöötajate tõhusamaks toetamiseks ja kaitsmiseks.

ESTA ootab liituma sotsiaalvaldkonna töötajaid, kes on huvitatud oma kutsealaste teadmiste täiendamiseks. ESTA hoiab praktikute kutseprestiiži ja esindab sotsiaaltöö praktikuid ühiskondlikul tasandil. ESTA liikmetel on võimalus osaleda kõigil organisatsiooni korraldatavatel loengutel, seminaridel, teemapäevadel jne. Tasulistel ESTA üritustel saavad liikmed osaleda soodushinnaga.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni tegevusest ja liikneks astumise korrast saab üksikasjalikuma ülevaate meie kodulehelt www.eswa.ee.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon – vaade tulevikku

Monika Haukanõmm

Eesti Puuetega Inimeste Koja juhatuse esimees

Eestis moodustavad puudega inimesed, kellele on määratud puude raskusaste, 2012. a alguse seisuga 10,2% rahvastikust ehk 133 847 inimest. Neist 59% on naised, 41% mehed; vanaduspensioniealisi (65-aastaseid ja vanemaid) on 52%, tööelisi (16–64-aastaseid) 41%, lapsi (0–15-aastaseid) 7%¹. Seega moodustavad puudega inimesed märkimisväärselt suure ja mitmekesise rühma Eestis elanikkonnas. Paljud puuetega lapsed, naised ja mehed on ühiskonda täielikult kaasatud, tegutsevad eri elualadel ning panustavad aktiivselt ühiskonna ellu. Samas seisab suur osa puuetega inimesi silmitsi diskrimineerimise, tõrjutuse, isolatsiooni või isegi kuritarvitamisega. Nad elavad ülirasvuses, neil puudub võimalus omandada võimetekohane haridus ja töötada. Tihti on nad jäetud ilma võimalusest elada iseseisvalt või kogukonnas ning elavad hooldekodudes. Ei ole harvad olukorrad, kus puudega inimesi või nende eestkostjaid ei kaasata nende elu puudutavate otsuste tegemise.

Suhtumine puuetega inimestesse on muutumas

Käesoleva aasta 14. aprillil kiitis Riigikogu heaks ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja selle fakultatiivprotokoll (edaspidi konventsiooni) ratifitseerimise seaduse², millega pandi punkt ligi viis aastat

kestnud läbirääkimistele, vaidlustele ning aruteludele. Konventsiooni eesmärk on **edendada, kaitsta ja tagada** kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste suhtes ning edendada lugupidamist nende loomupärase väärikuse vastu.

Konventsioon lähtub põhimõttest, et puue on inimõiguste küsimus. Selline lähenemine keskendub inimese eripäraga arvestamisele ja toetamisele, mis loob tingimused täielikuks osalemiseks kõigile, sealhulgas puuetega inimestele. Viimase paarikümne aasta jooksul on aset leidnud oluline muutus suhtumises puuetega inimestesse. Kui varem nähti puuet üksikisiku „veana”, siis tähendas „puudega olemine” loomulikku põhjust, miks mõnda inimest ei peetud võimeliseks käima tavakoolis, asuma tööle või osalema

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 28 kohaselt on igaühel õigus tervise kaitsele:

- Eesti kodanikul on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakao tuse ja puuduse korral.
- Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.

¹ Sotsiaalministeeriumi statistika seisuga 06.03.2012

² RT II, 04.04.2012, 5

seltsielus. Sellise vaatenurga puhul piirdus ühiskonna vastutus vaid sellega, et inimene kas tervishoiu või rehabilitatsiooni abiga „korda teha” (meditsiiniline lähenemine) või hoolitseda tema eest heategevuslike ja hoolekandeprogrammide abil (heategevuslik lähenemine). Spetsialistid võtsid puudega inimese eest vastu mitmesuguseid olulisi otsuseid, nagu see, mis kooli ta võiks minna, millist tuge ta võiks saada ja kus ta võiks elada. Tänapäeval käsitletakse puuet kui olukorda, mis tekib isiku ja ühiskonna vahel, kui ühiskond ei arvesta isiku individuaalset eripära ja piiranguid või takistab inimesel ühiskonnas osalemast (sotsiaalne lähenemine). Näiteks võrdsete võimaluste puudumine hariduse omandamiseks pole tingitud sellest, et puudega inimene poleks võimeline õppima, vaid ebapiisavast õpetajakoolitusest või ligipääsuta klassiruumist; tööturul kõrvalejäämine võib olla põhjustatud puudulikust transpordivõimalusest töökohta või tööandjate ja kolleegide eelarvamustest; võimaluste puudumine osaleda avalikus elus – asjaolust, et valimistel ei kasutata ligipäasetavas formaadis materjale nagu Braille kiri või on valimiskastid asetatud puuetega inimestele füüsiliselt ligipääsmatult.

Konventsioon ei tohi jääda lausahtlisse, vaid tuleb hakata seda ellu rakendama

Puuetega inimesed ja valdkonnaga seotud spetsialistid ootasid väga konventsiooni ratifitseerimist, seda põhjusel, et konventsioon kui raamdokument määrab eesmärgid ja annab konkreetseid suunad puuetega inimeste õiguste tagamisel ning võimaluse selleks ressursse planeerida. Konventsiooni ratifitseerimine on pika tee algus, sest nüüd tuleb hakata selle põhimõtteid järjekindlalt ellu viima:

- välja töötada puudega inimeste õiguste ja iseseisva toimetuleku parandamise riiklik strateegia ja selle iga-aastased tegevuskavad; strateegia tegevuskavades täpsustada prioriteetsed suunad ning koostada eelarve igaks aastaks;

- muuta ühiskonna hoiakud puuetega inimeste suhtes sallivamaks, kinnistades arusaama, et puuetega inimesed ei ole heategevuse objektid, vaid võrdväärsed partnerid;
- tutvustada konventsiooni ning selle põhimõtteid, korraldades selleks koolitusi ja jagades infot;
- kaasata puudega inimesi nende elu puudutavate otsuste tegemisse nii riigi, kohaliku omavalitsuse kui perekonna tasandil;
- pakkuda teenuseid, lähtudes inimese vajadustest, mitte olemasolevatest teenustest.

Et saavutada puuetega inimeste õiguste tegelikku teostamist, tuleb muuta seda takistavaid poliitikaid ja seadusi. Näiteks muuta seadusi selliselt, et puudega inimene saaks teenuseid olenemata elukohast; et oleks sõnaselgelt keelatud määrata puudega inimesele ravi ilma talle vaba valikut võimaldamata ja ravi olemust selgitamata. Samuti tuleks muuta seadusi, mis võimaldavad vaimse tervise probleemi või vaimupuude puhul inimese alusetut paigutamist kinnisesse asutusse; võtta vastu poliitikaid, mis soodustaksid puuetega inimeste osalemist kultuuri- ja tööelus jne. Veelgi enam: on vaja mitmesuguseid teavitust ja sotsiaalset toetust pakkuvaid programme, et kõrvaldada asjaolud, mis takistavad puuetega inimeste täielikku osalemist ühiskonnas.

Seejuures peab puuetega inimeste vajadustega arvestamine muutuma paljude valdkondade spetsialistide igapäevatöö loomulikuks osaks. Iga sotsiaaltöötaja saab esitada endale kriitilisi küsimusi: kas puudega inimestel meie omavalitsuses on tagatud võimalus elada kogukonnas teistega võrdsetel alustel; kas puuetega inimestel on teistega võrdne ligipääs füüsilisele keskkonnale, transpordile, kommunikatsioonivahenditele, informatsioonile ning teiste avalikele hüvedele ja teenustele; kas puuetega inimestel on ligipääs kaasavale haridusele kõigil haridusastmetel; kas puudega inimestele on tagatud liikumisvõimalused ja vajalikud sotsiaalteenused jne.

Koostöömemorandum – samuke konventsiooni põhimõtete rakendamise poole

30. märtsil k.a allkirjastati Vabariigi Valitsuse ja puuetega inimeste esindusorganisatsioonide vahel koostööpõhimõtete memorandum³. Memorandumis lepiti kokku, et osapooled teevad koostööd kõigis poliitika valdkondades, kusjuures olulisemad teemad on haridus, tööhõive, ehitatud keskkond, transport, taristu, teave, kultuur ja sotsiaalne kaitse. Esile tõstmist vääriavad kaks olulist memorandumi põhimõtet:

- **Puuetega inimeste kaasamine.** Valitsus peab vajalikuks, et puudega inimesed osaleksid nende elu puudutavate otsuste tegemises ning puuetega inimeste esindusorganisatsioonid oleksid kaasatud poliitika kujundamisse.

- **Partnerlus.** Mõlemad osapooled soovivad arvestada teineteise kui võrdväärse partneriga. Seesugune koostöö tähendab teise poole informeerimist, konsulteerimist ning ühiseid tegevusi. Otsuseid võetakse

vastu ja viiakse ellu ühiselt ja teise osapoolega arvestades.

Loodame, et riigi poliitika on edaspidi ka sisuliselt kaasav ja läbipaistev, tänu millele õnnestub tulevikus vältida vigu ja saavutada paremaid tulemusi puuetega inimeste huvide ja vajaduste kaitsmisel. President Toomas Hendrik Ilves ütles konventsiooni allkirjastamisel, et puuetega inimeste toetamine, nende õigustesse lugupidav suhtumine ja võimalikult lai kaasamine ühiskonda näitab ühiskonna tervist, küpsust ja tugevust. Neile sõnadele mõeldes tuleb igal tasandil (riik, kohalik omavalitsus, valitsusvälised organisatsioonid, ettevõtted, üksikisikud) osutada üha rohkem tähelepanu puuetega inimeste, eriti laste kui tulevase põlvkonna täielikule kaasamisele ühiskonda. Kaasamine ei tähenda enam ainult võimaluste loomist, vaid seda, et puuetega inimesed saaksid tunda rõõmu nendest võimalustest ning kasutaksid oma õigusi, samas unustamata õigustega kaasnevaid kohustusi.

Sotsiaal- ja haridustöötajad õppisid puuetega inimeste kaasamist

Ajavahemikul veebruar 2011 kuni juuni 2012 toimus Eesti Puuetega Inimeste Koja ja Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi ühine täiendkoolitusprojekt puudega inimestega tegelevatele spetsialistidele, mida rahastas Euroopa Sotsiaalfond. Kahes koolitusprogrammis osales 40 sotsiaaltöötajat ja 40 haridustöötajat üle Eesti. Toimused loengutega sisustatud koolituspäevad ning praktilist kogemustevahetust võimaldavad õppekäigud hoolekande- ja haridusasutustesse. Eesmärk oli ühiselt arutada, kuidas puudega inimesi paremini kaasata, pakkuda neile vajadustele vastavat abi ning õppida üksteise kogemustest. Projekti käigus töötati välja täiendkoolitusprogramm puuetega inimestega tegelevatele spetsialistidele ning e-õppematerjalid, mida saab kasutada järgmistel täiendkoolitustel.

6. juunil korraldati Tallinnas Nordic Hotel Forum'is projekti kokkuvõttev konverents „Sotsiaal- ning haridusvaldkonna spetsialistide ettevalmistus kui võtmetegur erivajadustega inimeste kaasamisel”. Konverentsil räägiti vajadusest tõhusama võrgustikutöö järele sotsiaal- ja haridusvaldkonna spetsialistide vahel ning sellest, missugust ettevalmistust vajavad puudega inimestega töötavad spetsialistid. Eri valdkondade asjatundjad peaksid tegema omavahel tihedamat koostööd, et puudega inimesed ja nende pered saaksid neile vajalikke teenuseid, toetusi ning muud abi. Konverentsi ettekannetes ja paneeldiskussioonis nimetati ka vajadust süsteemse ja praktilise suunitlusega täiendkoolitussüsteemi järele, sest ülikool annab baasteadmised, kuid edukaks igapäevatööks on vaja täiendkoolitust, mis võimaldaksid omandada töös vajalikke meetodeid, vahetada hea praktika näiteid ning seadusemuudatustega kursis olla.

³ http://www.epikoda.ee/failid/Koostoomemorandum_30.03.2012.pdf

Eesti lastehoolekande süsteem vajab uuendamist ja teadmistepõhist lähenemist

Anniki Tikerpuu
sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna juhataja

Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis 2011–2015 on laste õiguste parema kaitse tagamiseks seatud eesmärk koostada ja kehtestada tänapäevane lastekaitse seadus. Lastekaitse seaduse kaasajastamine ja rakendamine on ka Laste ja perede arengukava 2012–2020 üks prioriteetseid tegevusi. Praegust lastekaitse seadust on kritiseeritud juba aastaid, ja seda põhjusega: 1992. aastast pärinev seadus on liiga üldsõnaline ega ole piisavalt rakenduslik. Uue lastekaitse seaduse kirjutamisega on mitu korda alustatud, kuid eri põhjustel ei ole need katsed osutunud tulemuslikuks. Viimastel aastatel on aga lastekaitse valdkonnas toimunud mitmed olulised sündmused: sotsiaalministeeriumis loodi laste ja perede osakond ning valmis laste ja perede arengukava. Võib täheldada, et ka poliitikute huvi lastekaitse vastu on kasvanud. Kõik see annab alust arvata, et praegu on õige aeg asuda koostama uut lastekaitse seadust.

Lastehoolekande süsteemi kaasajastamise vajadused

Laste ja perede arengukava koostamise käigus kaardistati lastehoolekande probleeme, koguti osapooltelt arendusettepanekuid ning töötati läbi hulganisti taustamaterjale olukorrast parema ülevaate saamiseks. See töö kinnitas koostajate veendumust, et vaja ei ole mitte üksnes uut lastekaitse seadust, vaid lastehoolekande kaasajastamist tervikuna. Lastehoolekanne (ingl k *child welfare*)

on lastekaitsega võrreldes laiem mõiste, mis hõlmab lapse üldise heaolu, arengu ja lapsi kasvatavate perede sotsiaalse toimetuleku toetamist. Laste ja perede arengukavas tuuakse välja, et vaja on teha rõhuasetus ennetustööle ning eelistada tõendus- ja põhiseid teenuseid ja programme. Samuti on oluline suurendada valdkondadevahelist koostööd, kuna eri valdkondade (sotsiaalvaldkond, haridus, laste õiguskaitse, laste vaimne tervis jmt) koostöö on praegu puudulik ja teenuste osutamine killustatud.

Laste ja perede arengukavas ning mujalgi on viidatud vajadusele tõhustada kohalike omavalitsuste lastekaitsetööd, kuna eestkätt omavalitsused vastutavad laste kaitsmise ja abistamise eest. Omavalitsuste võimalused arendada lastele ja peredele suunatud teenuseid on üsna ebavõrdsed, sest paljudel napib selleks vajalikku ressursi. Lastega töötavate spetsialistide ettevalmistuse tase on ebahütlane ja lastekaitse spetsialiste on vähe, mistõttu ei suudeta tagada õigeaegset sekkumist ja kvaliteetset juhtumikorraldust. Tõendus- ja põhiseid sekkumiste kasutamine on pea olematu, ühtne teenuste arendus sisuliselt puudub. Vähe on teadmisi ja oskusi lapse heaolu hindamiseks ning abi vajadusele vastavate sekkumiste valimiseks. Siinkohal tuleb kindlasti rõhutada, et kohalikud omavalitsused on oma piiratud võimaluste juures andnud endast parima, arvestades eriti seda, et riik on seni nende lastehoolekande alast tööd vähe toetanud. Eelkõige saaks riik tuge

pakkuda järjekindla täiendkoolituse, supervisiooni, praktikate ühtlustamise, töövahendite pakkumise ja sekkumiste arendamise kaudu. Juba lapse õiguste tagamise strateegias 2004–2008 viidati vajadusele asutada riiklik struktuuriüksus, mis koordineeriks lapse õiguste elluviimist. Kuigi laste ja pere poliitika kujundamiseks loodi 2010. aastal sotsiaalministeeriumis omaette osakond, on endiselt vajadus riikliku üksuse järele, mis koordineeriks lastehoolekande valdkonna tegevusi.

Seni tehtud tööst lastekaitse seaduse ettevalmistamiseks

Uue lastekaitse seaduse ettevalmistamine algas paralleelselt laste ja pere arengukava 2012–2020 koostamisega ja, nagu eespool viidatud, annab arengukava olulise sisendi ka seaduseelnõule.

Esimene suurem partnerite kaasamise üritus seoses lastekaitse seaduse väljatöötamisega toimus 2010. aasta oktoobris. Soome Lastekaitse Keskliidu esindaja Hanna Heinonen tutvustas Soomes 2008. aastal vastu võetud lastehoolekande seadust lastega tegelevatele spetsialistidele kohalikest omavalitsustest, mittetulundusühingutest ja riigiasutustest. Alates 2010. aastast on sotsiaalministeerium koostöös MTÜga Perede ja Laste Nõuandekeskus korraldanud kohalike omavalitsuse lastekaitsetöötajate omakogemusseminare, mille üks eesmärke on olnud lastekaitsetöoga seotud probleemide kindlakstegemine ja uue seaduse väljatöötamiseks ettepanekute kogumine. 2011. aastal toimus kolm omakogemusseminari, näiteks keskendus novembris toimunud seminar kohalike omavalitsuste volikogude ja valla- ning linnavalitsuste kogemustele ning soovitudele. Maaomavalitsuste lastekaitsetöötajatega regulaarselt toimuvatel kohtumistel oleme korduvalt arutanud ka lastekaitse seaduse ja lastehoolekande arendamisega seotud teemasid. Mainimata ei saa jätta 13.–14. detsembril 2011 Jänedal toimunud kahepäevast töötuba lastekaitse seaduse teemal. Osalesid mitmed partnerid nii avalikust kui vabasektorist, näiteks haridus- ja teadusministeeriumist, justiitsministeeriumist, Õiguskantsleri Kant-

seleist, Tartu linnavalitsusest, Lastekaitse Liidust, Lapse Huvikaitse Kojast ning advokaaturist.

Konsultatsioonid ja materjali kogumine uue lastekaitse seaduse tarvis on jätkunud ka käesoleval aastal. Järgmine kaasamiseminar toimus 14. juunil, kuhu kutsusime peamiselt juba oma seisukohti ja ettepanekuid esitanud organisatsioonide esindajaid. Jätkame tööd kogutud materjali täiendamise ja süstematiseerimisega. Seaduse ettevalmistamise jooksul oleme erilist tähelepanu pööranud eri osapoolte kaasamisele, kuna lapse õiguste kaitse on oma olemuselt valdkondadeülene.

Uue seaduse tarvis on analüüsitud nii Eesti riigi kui rahvusvahelisi lapse õigusi käsitlevaid regulatsioone. Lisaks tellib sotsiaalministeerium 2012. aastal põhjaliku analüüsi lastehoolekande korralduse ning uuendamise võimaluste kohta.

Edasised sammud

Uue lastekaitse seaduse ning lastehoolekannet koordineeriva riikliku rakendusüksuse loomise kaudu soovime jõuda tulemusliku ja kuluefektiivse lastehoolekande korralduseni. Rakendusüksus koosneks praeguse plaani kohaselt piirkondlikest nõuandekeskustest ja ühest koordineerivast üksusest. Riikliku koordinatsioonimehhanismi olulisim eesmärk on toetada efektiivset lastehoolekannet kohalikul tasandil, seda nii juhtumikorralduses, teenuste arendamisel ja osutamisel kui ka keerulisemate sekkumiste puhul. Lisaks sellele on vaja riiklikku tuge lastehoolekande teenuste kvaliteedi, tõendus põhiste sekkumiste ning süsteemse teadus- ja arendustegevuse tagamiseks, valdkondadeüleste teenuste koordineerimiseks jmt.

Ennekõike on aga vaja arendada igal tasandil ennetustööd ja varast sekkumist laste probleemide vältimiseks ning perele toetamiseks. Loomulikult saab seda teha juba praegu, nagu mõned lastekaitsetöoga kokku puutuvad ja väga tublit tööd tegevad inimesed on maininud, et „ega ka praegune lastekaitse seadus ei ole takistanud mind oma tööd tegemast”. Vaja on tahtmist, teadmisi, oskust õppida teiste riikide headest kogemustest

ning valmidust teha koostööd. Uus loodav lastekaitse seadus ja lastehoolekande rakendusüksus peaksid muutma töö lihtsamaks ning süsteemsemaks ja pakkuma märkimisväärset tuge kohalikele omavalitsustele. Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi kohaselt tuleb uue lastekaitse seaduse eelnõu esitada valitsusele kinnitamiseks 2013. aasta lõpuks. Oleme võtnud eesmärgi koostada eelnõu tervikteksti esimene versioon käesoleva aasta lõpuks.

Infoks

Sotsiaalministeeriumi kodulehel on leitav laste ja pere arengukava 2012–2020 ning rakendusplaan 2012–2015. Arengukava kasutatud allikate loetelus on mitmeid häid viiteid kaasaegsetele lapse heaolu ja lastehoolekande käsitlustele, vt <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html>.

Lapse õiguste rahvusvaheline regulatsioon

Tiina Ojakallas

The International Institute for the Sociology of Law (Hispaania), magistrant

Eestile on rahvusvahelisel tasandil siduvad mitmed lapse õigusi puudutavad lepingud, millest riigile ja rahvale tekib nii õigusi kui kohustusi. Lisaks neile on lai valik mõttepabereid, soovitusi ja dokumente, mida laste parima kaitse saavutamiseks tuleb järgida. Samuti näitavad suunda erialased rahvusvahelised lepingud, millega Eesti otseselt liitunud ei ole.

Alljärgnevalt esitan kokkuvõtte 2012. aasta aprillis sotsiaalministeeriumi tellimusel valminud lapse õiguste rahvusvahelise regulatsiooni analüüsist¹, mis annab ülevaate rahvusvahelisest lapse õiguste ja kaitse regulatsioonist ning asjakohasest rahvusvahelist õigust tõlgendada aitavast kohtupraktikast, kaasates ka rahvusvaheliste lepingute üle järelevalvet teostavate institutsioonide soovitusel. Lisaks käsitleb analüüs võrdlevalt teiste Euroopa riikide laste õiguste ja kaitse regulatsiooni Skandinaavia (Soome ja Norra), Saksamaa ja Ühendkuningriigi näitel. Riigisiseste õigusaktide puhul keskendutakse üldisele lastekaitsekorraldusele ja alates 2004. aastast tehtud olulisematele muudatustele. Peamiselt käsitleb analüüs ÜRO tasemel sõlmitud kokkuleppeid, Euroopa Nõukogu inimõiguslaseid mehhanisme, Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioone, Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi lepinguid ja Euroopa Liidu lapse õiguste kaitse süsteemi.

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Laste õiguste ja kaitse põhimõtted on kujunenud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni raames sõlmitud konventsioonidega. Peamine lapse õigusi reguleeriv rahvusvaheline leping on ÜRO lapse õiguste konventsioon (LÖK), mis on üks ulatuslikumalt ratifitseeritud rahvusvahelisi

¹ Ojakallas, T. (2012). Rahvusvahelise lapse õiguste alase regulatsiooni ja lapse õiguste alaste rahvusvaheliste kohtulahendite analüüs. Sotsiaalministeerium. <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/lastekaitse-korraldus.html> (14.05.2012).

lepinguid maailmas. Konventsioon sisaldab nelja peamist põhimõtet:

1. Kõik lapsed on võrdväärsed ning neil on õigus võrdsele kohtlemisele, konventsioonis sätestatud õigused kuuluvad igale lapsele (art 2).
2. Igas lapsi puudutavas ettevõtmises tuleb esikohale seada lapse huvid (art 3).
3. Igal lapsel on sünnipärane õigus elada, ellu jääda ning maksimaalselt areneda (art 6).
4. Lapsel on õigus väljendada oma vaateid igas teda puudutavas küsimuses ning tal on õigus oma arvamuse ärakuulamisele (art 12).

LÕK koos lisaprotokollidega on loonud õiguslike printsiipide võrgustiku, mida täidavad spetsiifilised kokkulepped lastekaitse standardite osas. ÜRO juurde on moodustatud Lapse Õiguste Komitee, iseseisev ekspertide kogu, mis kontrollib LÕKi ja selle protokollide rakendamist liikmesriikides. Osalisriigid kohustuvad esitama komiteele ettekandeid nende poolt konventsioonis tunnustatud õiguste realiseerimisel kasutatud abinõude ja saavutatud edusammude kohta. Komitee avaldab üldiste soovitusena ka oma tõlgendused LÕK-is toodud õiguste sisust. Analüüsis esitatakse valik kokkuvõtteid komitee soovitustest: lapse õigus vägivaltatule elule (2011); lapse õigus avaldada oma arvamust (2009); lapsed, kes lähevad õiguskorraga vastuollu (2007) ja puuetega laste õigused (2007).

Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu on rahvusvaheline organisatsioon, mille eesmärk on edendada kogu Euroopas ühiseid demokraatlikke põhimõtteid, tuginedes Euroopa inimõiguste konventsioonile ja teistele üksikisiku kaitse dokumentidele. Euroopa Nõukogu põhilised tegevusvaldkonnad on inim-, sotsiaal- ja keelelised õigused, kultuur ning haridus. Analüüs käsitleb Euroopa Nõukogu inimõiguslaseid mehhanisme (inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta, laste hooldusõigust ja laste hooldusõiguse taastamist käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise Euroopa konventsioon, konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest ning Eesti suhtes praegu veel jõustumata laste õiguste teostamise Euroopa konventsioon (1996) ja konventsioon lapse suhtlusõiguse kohta (2003)), mis on eelkõige olulised lapse õiguste kaitse seisukohast; samuti tutvustab Euroopa Kohtu ja Euroopa Sotsiaalõiguste Komitee tegevust laste õiguste kaitseks.

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO) on ÜRO alluvuses tegutsev organisatsioon, mis tegeleb eelkõige tööstandardite koostamise ja töötingimuste järelevalvega. Organisatsiooni missioon on aidata naistel ja meestel töötada kooskõlas vabaduse, võrdsuse, turvalisuse ja inimväärikuse põhimõtetega. ILO peamised eesmärgid on õiguste edendamine töökohal ja sotsiaalse kaitse kindlustamine. ILO on välja andnud kolm lapse õigusi otseselt reguleerivat konventsiooni, millest kaks on praegu Eestile siduvad: konventsioon lapsele sobimatu töö ja muu talle sobimatu tegevuse viivitamatu keelustamise kohta ja töölevõetava isiku vanuse alamäärana konventsioon. Kolmas (konventsioon nr 189) võeti vastu 2011. aastal ja see ei ole veel jõustunud. Lisaks neile on Eestile senijani siduvad kaks konventsiooni aastatest 1922–1938: alaealiste öötööst tööstuses ja alaealiste meditsiinilisest teenindamisest laevadel.

Laste töötamise puutuvate konventsioonide täitmine ei ole allutatud ühele mehhanismile (erinevalt näiteks ÜRO lapse õiguste konventsioonist, mille rakendamist jälgib Lapse Õiguste Komitee), vaid seda käsitletakse kolmepoolse süsteemina, kus ametivõimud, tööandjad ja töötajad kujundavad ILO kaudu ühiselt vastavaid poliitikaid ja programme.

Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverents

Haagi Rahvusvaheline Eraõiguse Konverents on rahvusvaheline organisatsioon, mille ees-

märk on saavutada rahvusvahelise eraõiguse normide ühtsus. Konverents on vastu võtnud mitmeid Eestile nüüdseks siduvaid lapse õigustesse puutuvaid konventsioone: ülalpidamiskohustust käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon; lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon; ülalpidamiskohustusele kohaldatava õiguse 1973. aasta 2. oktoobri Haagi konventsioon; riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon; vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö konventsioon.

Samuti on olemas laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise 23. novembri 2007. aasta Haagi konventsioon, mille Euroopa Liit allkirjastas 2011. aastal. Euroopa Liidu konventsiooni ratifitseerimisega muutub see jõustumisel siduvaks kõigile liikmesriikidele, sealhulgas Eestile. Konventsiooni kohaldatakse vanema ja lapse vahelisele ülalpidamiskohustusele, kui ülalpeetav on alla 21-aastane. Samuti kohaldatakse konventsiooni sätteid abikaasale ja endisele abikaasale elatise maksmise osas. Euroopa Liit ratifitseeris ka ülalpidamiskohustuse suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23. novembri 2007. aasta Haagi protokoll, mis samuti muutub jõustumisel siduvaks kõigile liikmesriikidele. Protokoll annab õiguskindluse nii ülalpidamist saama kui seda maksuma kohustatud isikutele. Ühtsete eeskirjade kohaldamine võimaldab ülalpidamiskohustust käsitlevate kohtuotsuste ringlemist ühenduses, ilma et liikmesriigis, kus toimub otsuse täitmine, otsuse sisu eraldi kontrollima peaks.

Euroopa Liit

2009. aastal, mil jõustus Lissaboni leping ja valmis Euroopa Liidu oma inimõiguste kaitse süsteem, jõustus ka õiguslikult siduv põhiõiguste harta ning tekkis võimalus pöörduda Euroopa Liidu Kohtu poole selle tõlgendamise ja kohaldamise küsimustes. Sellisel kujul aitab Euroopa Liit koos oma liikmesriikide ja Euroopa Nõukoguga defineerida Euroopa avaliku ruumi kui kohta maailmas, kus inimõigused saavad kõige laiema ja parema kaitse. Inimõiguste all tuleb aga alati mõista ka laste õigusi.

Lisaks hartale ning kohtuotsustele ja nende tõlgendustele on Euroopa Liidu tasandil välja töötatud meetmed, mis sisustavad, edendavad ja kaitsevad lapse õigusi. Sel eesmärgil on vastu võetud otsuseid ja reglemente, läbi viidud programme ja kindlaks määratud tegevussuundi. Üks sellistest meetmetest on lapse õiguste tegevuskava, mille EL avaldas 2011. aastal. Tegevuskava käsitleb muu hulgas järgmisi teemasid: ohud lastele võrgukeskkonnas, lapse õiguste kaitsmine kohtus ja piiriülestes lapse eestkostega seotud asjades tehtud otsuste võimalikult kiire täitmine.

Tegevuskavas kutsutakse Euroopa Liidu institutsioone ja liikmesriike üles uuendama lapse õiguste edendamise ja kaitse strateegiaid. Rõhutatakse, et EL tegevus seoses laste õigustega peab olema eeskujulik ja austama aluslepingute sätteid, EL põhiõiguste hartat ja ÜRO lapse õiguste konventsiooni. Kõigi liikmesriikide panus on oluline, et tagada lastele keskkond, kus nad saavad ohutult elada, mängida, õppida, areneda ja kõige paremini kasutada olemasolevaid võimalusi.

Mida arvestada riikliku regulatsiooni koostamisel

Sotsiaalministeeriumi tellimusel valminud analüüsis tuuakse välja rahvusvahelise regulatsiooni kaardistamise ja analüüsi põhjal rida soovitusi, mida arvestada riikliku lastekaitse regulatsiooni koostamisel. Eeskätt on käsitletud järgmisi teemasid: laste vaesus, laste diskrimineerimine, laste füüsiline karistamine, puuetega laste õigused, lapsed kriminaalmenetluses, alaealised ja kodakondsus, suhtlemisõigus mõlema vanemaga, laste turvalisus internetis, lapsed relvastatud konfliktides. Järnevalt esitan valiku lühikokkuvõttest neist soovitudest.

■ Laste vaesus

Rahvusvahelisel tasandil õhutatakse riike aktiivselt tegutsema laste vaesuse kaotamise nimel. Esmalt on oluline probleemi teadvustamine ja selle ulatuse tuvastamine. Sellega paralleelselt tuleb teha ennetustööd, tagada kaitsemehhanismid ning asjakohased abinõud. Perele tuleb kindlustada piisav sissetulek ja edendada lapsevanemate tööturule integreerumist. Üheks laste heaolu ja kaitse tagamise strateegiliseks eesmärgiks tuleks seada kõige kaitsetumate perede ja lasteni jõudmine. Samas ei ole laste vaesuse vähendamise normistikku Eestile siduvates rahvusvahelistes lepingutes selgelt ja terviklikult käsitletud ning seega ei ole rahvusvahelistest õigusaktidest tulenevad laste vaesuse vähendamisega seotud kohustused otsekohaldatavad. Riik peab aga tegelema probleemi lahendamise, arvestades kohustust tagada lapse õiguste konventsioonist tulenevate õiguste realiseerimine. Seega on laste vaesuse likvideerimine riigi kaudne kohustus, kuna vaesuse likvideerimine on lapse õiguste tagamise eelduseks.

■ Füüsiline karistamine

Lapsed, sealhulgas imikud ja väikelapsed, satuvad sageli vägivalda ohvriks. Laste füüsilise karistamise keeld on otseselt või kaudselt tuletatav mitmest rahvusvahelisest lepingust, sealhulgas ÜRO lapse õiguste konventsioonist, inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist ning parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalhartast ja põhineb fundamentaalsetel põhiõigustel ja -vabadustel. Sellest hoolimata on laste tutistamine, laksu või rihma andmine ja igasugune muu füüsiline karistamine levinud. Selline käitumine peab olema riiklike õigusaktidega selgesõnaliselt keelatud. Euroopa Nõukogu dokumendis „Euroopa laste jaoks ja koos lastega” (2008, 21) märgitakse, et kuigi kõigil riikidel on seadusi, mis keelavad lastevastase julmuse või väärkohtlemise, ei tõlgendata neid pahatihti selliselt, et need keelaksid igasuguse kehalise karistamise kõikjal. Senise olukorra muutmiseks ja ärahoidmiseks tuleb riikidel aktiivselt tegutseda. Euroopa tasemel on läbi viidud mitmeid kampaaniaid laste kalal füüsilise vägivalda keelamiseks. Lapse Õiguste Komitee andis 2006. aastal välja üldise soovitusel nr 8 lapse õiguse kohta olla kaitstud kehalise karistamise ja muude julmade või alandavate karistusviiside eest. Komitee rõhutas, et kasutusele tuleb võtta seadusandlikud meetmed, ellu viia kehalise karistamise keeld, tagada toetavad ühiskonnahariduslikud abinõud, teostada järelevalvet ning pidevalt hinnata olukorda.

■ Puuetega laste õigused

Igale lapsele peab olema tagatud täisväärtuslik elu tingimustes, mis garanteerivad eneseväärikuse, soodustavad enesekindluse arenemist ja võimaldavad lapsel ühiskonnas aktiivselt osaleda. Kõik õigused, toetused ning kaitse, mis on lastele seadustega ette nähtud, tuleb võrdse tagada ka puuetega lastele. Puuetega laste õiguste tagamisel tuleb tõsta ühiskonna teadlikkust, edendada puuetega laste osavõttu ühiskonna elust, võtta neid igati kuulda, arvestada ja eriliselt kaitsta, sealhulgas väärkohtlemise ja vägivalda eest.

Lapse Õiguste Komitee andis 2007. aastal välja soovitusel nr 9 puuetega laste õigustest, milles tõdeti, et suurimad puuete põhjustajad on sõda, haigused ja vaesus. Kõik nimetatud nähtused on aga ennetatavad. Samuti on ennetatav või vähendatav nende tegurite teise mõju, mis on tihti põhjustatud varajase või õigeaegse sekkumise puudumisest. Puudega lapsel on õigus erihoolitsusele. Riigi ülesanne on olemasolevate võimaluste kohaselt kindlustada abi osutamine. Puudega laste abistamiseks tuleb tagada tõhus juurdepääs haridusele, väljaõppele, tervise kaitsele, rehabilitatsiooniteenustele, tööalasele ettevalmistusele ja puhkamisvõimalustele niisugusel viisil, et laps saaks võimalikult palju osa võtta ühiskondlikust elust. Abinõud peavad kaasa aitama tema individuaalsele, sealhulgas kultuurilisele ja vaimsele arengule.

Nende eesmärkide toetamiseks võttis Riigikogu 21. märtsil 2012 vastu puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seaduse. Lisaks puuetega inimeste õiguste konvent-

sioonile ühines Eesti ka selle fakultatiivprotokolliga. Konventsiooni eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste suhtes ning edendada austust nende loomupärase väärikuse vastu. Konventsioon aitab kaasa puudega inimesi käsitlevate praktikate ühtlustamisele eri riikides, täpsustades ja koondades kõik puudega inimeste õigustega seonduva, mis on sätestatud mitmetes rahvusvahelistes konventsioonides ja dokumentides. Konventsioon ei loo otseselt uusi õigusi, vaid kordab üle rahvusvahelistes aktides eksisteerivad õigused viisil, mis on suunatud puudega inimeste vajadustele ja olukorrale.

■ Suhtlemisõigus mõlema vanemaga

Ühest või mõlemast vanemast eraldatud lapsel on õigus säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt mõlema vanemaga, kui see ei ole vastuolus lapse huvidega.² Sellekohane õigus kehtib ka juhul, kui lapse vanemad elavad eri riikides. Euroopa Nõukogu võttis 2003. aastal vastu konventsiooni, mis käsitleb lapse ja vanemate suhtlemisõigust. Konventsiooni eesmärk on soodustada riigisiseseid ja piiriüleseid kontakte, eelkõige täpsustada ja tugevdada laste ja vanemate põhiõigust regulaarsele suhtlemisele. Eesti selle konventsiooniga tänaseks ühinenud ei ole.

Eestis reguleerib suhtlusõigust 2010. aastal jõustunud perekonnaseadus, milles lapsega suhtlemise õigus on reguleeritud muuhulgas § 143 lg-s 1. Selle sätte kohaselt on lapsel ja vanemal vastastikune õigus teineteisega isiklikult suhelda. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt ei tohi kumbki vanem ega muu last kasvatav isik kahjustada lapse suhet vanemaga. Suhtlusõigusel on põhiõiguslik loomus ning siinjuures tuleb eelkõige arvesse võtta põhiseaduse §-i 26, mis sätestab: „*Igailhel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.*”

Lisaks tuleb arvestada Eestile siduvat Euroopa inimõiguste konventsiooni, eelkõige selle artiklit 8, ning vastavaid Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid. Kohtu praktika kohaselt³ kohustab perekonnaelu austamine riiki tegutsema viisil, mis võimaldab presidendete normaalset arengut. Kohus on oma otsustes üheselt leidnud, et õigus perekonnaelule Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 8 tähenduses hõlmab lapse ja vanema omavahelist suhtlemist.⁴ Kohus on ka märkinud, et lapse ja vanema õigus veeta koos aega on üks perekonnaelu õiguse põhielementidest. Selline õigus on lapsel ja vanemal ka siis, kui vanemate kooselu on lõppenud.⁵

Riigisisene suhtlusõiguse regulatsioon peab arvestama eelkõige üldtunnustatud põhimõtteid, rahvusvahelistest lepingutest tulenevaid õigusi ja kohustusi, Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat ja põhiseaduslikke norme. Arvestades selle temaatika olulisust ja tänapäevast tihedat piiriülest suhtlust ning tööharjumusi, tuleks ka Eestil liituda Euroopa Nõukogu suhtlusõiguse konventsiooniga.

Kokkuvõtteks

Lapse õiguste rahvusvaheline analüüs toob välja need punktid, mida arvestada riikliku regulatsiooni koostamisel. Samuti pakub analüüs ka otsesed soovitusel, mida lastekaitstes järgida ja märgib, millistele valdkondadele on vaja rõhku panna. Ühelt poolt aitab uurimus tuvastada kitsaskohad ning teiselt poolt toob välja võimalikud lahendused, sh soovitades aktiivselt tegeleda laste vaesuse kaotamise nimel: teadvustada probleemi, tuvastada selle ulatus, teha

² ÜRO lapse õiguste konventsioon, art 9 lg 3. Vt ka art 5, 7, 10, 14, 18, 27 jt.

³ Euroopa Inimõiguste Kohus, *Scozzari ja Giunta vs Itaalia* (2000), para. 221.

⁴ Euroopa Inimõiguste Kohus, *Hokkanen vs Soome* (1994); *Sahin vs Saksamaa* (2003).

⁵ Euroopa Inimõiguste Kohus, *Kosmopoulou vs Kreeka* (2004).

ennetustööd, tagada kaitsemehhanismide ja abinõude olemasolu ning kättesaadavus. Rõhutada vajadust tõsta ühiskonna teadlikkust puuetega laste õigustest, edendada puuetega laste osavõttu ühiskonnaelust, võtta neid igati kuulda, arvestada ja eriliselt kaitsta. Rakendada tuleb sõnaselge igasuguse füüsilise karistamise keeld, tagada toetavad ühiskonnahariduslikud abinõud, mis tähendab edendada vägivallavaba distsipliini austamist ja laste võrdset õigust inimväärikusele ja füüsilisele väärikusele, tõstes avalikkuse teadlikkust laste õigustest ja kaitsest. Diskrimineerimise ärahoidmiseks tuleb teha selgitustööd kõigi isikute võrdsete õiguste ja staatuse kohta ning selgitada diskrimineerimise tagajärgi ja vastavaid sanktsioone. Seega esitab analüüs õigusraamistiku, näitab praktikutele suunda ja pakub välja võimalikud prioriteedid.

Viidatud õigusaktid

Alaaliste meditsiinilisest teenindamisest laevadel. RT 1922, 104–105, 81.

Alaaliste õõttõõst tõõstuses. RT 1922, 141–142, 89.

An EU Agenda for the Rights of the Child (2011).

Committee on the Rights of the Child (2007). General comment No. 10.

Committee on the Rights of the Child (2007). General comment No. 8.

Committee on the Rights of the Child (2007). General comment No. 9.

Committee on the Rights of the Child (2009). General comment No. 12.

Committee on the Rights of the Child (2011). General comment No. 13.

Council of Europe Convention on Contact concerning Children (2003).

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (ELT C 83/02, 2010).

Euroopa Nõukogu konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest (ETS nr 201, 2007).

Euroopa Nõukogu. (2008). Laste kehalise karistamise kaotamine. Euroopa laste jaoks ja koos lastega.

European Convention on the Exercise of Children's Rights (1996).

ILO Convention No. 189 decent work for domestic worker.

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

Lapse õiguste konventsioon. RTII 1996, 16, 56.

Lapserõõvi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon. RT II 2001, 6, 33.

Laste hooldusõigust ja laste hooldusõiguse taastamist käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise Euroopa konventsioon. RT II 2001, 5, 26.

Laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon (2007).

Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. RT II 2000, 15, 93.

Perekonnaseadus. RT I 2009, 60, 395; RT I, 30.12.2011, 22.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. RT II, 04.04.2012, 6.

Rahvusvahelise Tõõrganisatsiooni (ILO) konventsioon (nr 182) „Lapsele sobimatu tõõ ja muu talle sobimatu tegevuse viivitamatu keelustamine“. RT II 2001, 20, 109.

Rahvusvahelise Tõõrganisatsiooni (ILO) tõõlevõteta isiku vanuse alammäärä konventsioon (nr 138). RT II 2006, 23, 58.

Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostõõ konventsioon. RT II 2001, 31, 157.

Vanema kohustuste kindlaksmäärämise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostõõ konventsioon. RT II 2002, 20, 87.

Ülalpidamiskohustusi käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon. RT II 1996, 39, 147.

Ülalpidamiskohustustele kohaldatava õiguse 1973. aasta 2. oktoõbri Haagi konventsioon. RT II 1999, 24, 140.

Lapse parima huvi väljaselgitamine vanematevahelise kohtuvaidluse korral

Kati Valma, sotsiaalteaduse magister
Tallinna Nõmme Linnaosa Valitsuse
lastekaitse peaspetsialist

Lapse parima huvi mõistmiseks on oluline hinnata lapse heaolu, arvestades lapse õigustega. Artikkel tutvustab uurimust, mille eesmärk oli saada ülevaade sellest, kuidas tõlgendavad lapse parimat huvi kohtumenetluse osapooled – spetsialistid ja lapsevanemad – ning mismoodi toimub lapse parima huvi väljaselgitamine vanematevahelistes hooldusõiguse kohtuvaidlustes.

Vanemate lahkumine on üks olulisemaid lapse heaolu mõjutavaid riskitegureid, eriti kui sellega kaasneb kohtuvaidlus lapse hooldusõiguse üle. Sel puhul on väga tähtis püüda igati leevendada kujunenud olukorra negatiivseid mõjusid lapsele. Kohtuvaidluse käigus tuleb spetsialistidel välja selgitada, mis on lapse parim huvi. Lastekaitsetöötaja peab säilitama neutraalsuse asjast huvitatud isikute arvamuste ja soovide suhtes ning silmas pidama lapse jaoks parimat võimalikku elukorraldust.

Käesolevas artiklis annan ülevaate Tallinna Ülikoolis kaitstud magistritööst „Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes”, mille koostamist juhendas Anne Tiko. Uurimuse eesmärk oli ülevaate saamine sellest, kuidas tõlgendavad lapse parimat huvi kohtumenetluse osapooled – spetsialistid (lastekaitsetöötaja, lapse esindaja, kohtunik, perenõustaja) ja lapsevanemad ning mismoodi toimub parima huvi väljaselgitamine vanematevahelistes hooldusõiguse kohtuvaidlustes. Eesmärgist tulenevateks ülesanneteks oli ülevaate saamine lapse parima huvi kirjeldamisest, lapse rollist ja olukorrast menetluses ning probleemidest lapse parima huvi väljaselgitamisel ja tagamisel. Enne kui asuda uurimistulemuste tutvustamise juurde, annan ülevaate töö teoreetilises osas kirjeldatud mõistetest ja seisukohtadest, mis on abiks antud teema paremal mõistmisel.

Millega peab arvestama lapse parima huvi kindlakstegemisel

Lapse parima huvi (ingl k *best interests*) all mõistetakse üldiselt lapse heaolu, mis sõltub mitmesugustest individuaalsetest asjaoludest: vanus, arengutase, vanemate olemasolu või puudumine, keskkond ja lapse kogemused. Lapse parima huvi tõlgendamine ja selle mõiste rakendamine peab vastama lapse õiguste konventsioonile ja teistele rahvusvahelise õiguse normidele. ÜRO pagulaste ülemvoliniku juhend (*United Nations ... 2008*) käsit-

leb lapse parimate huvide väljaselgitamist ametliku, täpselt planeeritud protseduuriliste nõuetega menetlusena, millesse on kaasatud laps ning mille eesmärk on lapse parima huvi kindlakstegemine lapsele eriti olulistes, tema elu mõjutavates otsustes. Menetlus peaks tagama lapse piisava osaluse ning võimaldama lapsel väljendada oma arvamust vastavalt oma vanusele ja arengutasemele. Menetlusse kaasatakse asjasse puutuvate valdkondade esindajad. Lapse parima huvi kontseptsioon on raamistik hindamiseks; konkreetne juhend peab põhinema seadustel, uuringutel ja olukorral (*Child Impact Assessments* 2001).

Seega on lapse parima huvi mõistmiseks oluline **hinnata lapse heaolu, arvestades lapse õigustega**. Ühendkuningriigi laste ja perede vajaduste hindamise raamistikus (*Department of Health* 2000), mis on väga põhjalik ning millele viitavad paljud lapse heaolu käsitlevad autorid, lähtutakse lapse kaitse ja heaolu edendamisel kolmest aspektist: 1) lapse arenguvajadused, 2) lapsevanemate vanemlikud võimed, 3) perekondlikud ja keskkonna tegurid. Sommer, Pramling Samuelsson ja Hundeide (2010) rõhutavad põhilise lähtekohana lapse kohtlemist isiksusena. Sellest vaatenurgast ei ole lapse põhivajadused ainult ülalpidamine ja ellujäämine, armastatud olemine ja turvatunne, vaid laps vajab ka eneseväärikuse ja endast lugupidamise tunnet.

ÜRO lapse õiguste konventsioon (1989) kui olulisim lapse õigusi käsitlev dokument rõhutab lapse vajadust erilise kaitse ja hoole järgi, mis tuleneb tema füüsilisest ja vaimsest ebaküpsusest. Selle vajaduse rahuldamine peab olema tagatud õigusaktide abil. Lahku läinud lastevanemate hooldusõiguse kontekstis on olulisimad järgmised konventsiooni põhimõtted:

- esikohale tuleb seada lapse huvid (art 3)
- kui vanemad lähevad lahku ja otsustatakse lapse elukohta, tuleb tagada lapse isiklikud suhted ja otsese kontakti säilimine mõlema vanemaga (art 9).
- tuleb tagada lapsele võimalus väljendada oma arvamust teda puudutavates küsimustes vastavalt oma vanusele ja arengutasemele, sh teda puudutavates kohtu- ja administratiivmenetlustes (art 12).

Hammarberg ja Holmberg (2005) selgitavad, et praktikas ilmnevate erimeelsuste puhul tuleb leida tasakaal lapse praeguste huvide, lapsevanemate võistlevate huvide ning lapse pikaajaliste huvide vahel. Samuti selgitavad autorid artikli 12 mõtet, mille sisuks on lapsega nõu pidamine ja tema suurema otsustusprotsessis osalemise võimaldamine, mitte kogu võimu lapsele loovutamine.

Lapse arvamusega arvestamine

Eestis on lapse suhtlus- ja hooldusõiguse põhimõtted üldsõnaliselt määratletud lastekaitse seaduses ja perekonnaseaduses. Tsviilkohtumenetluse seadustiku § 552 lg 1 järgi kuulab kohus last puudutavas asjas isiklikult ära vähemalt 10-aastase lapse, kuid kohus võib ära kuulata ka noorema lapse. Hooldusõiguse menetluses lisandub tingimus, et kohus peab lapse ära kuulama, kui lapse soovidel, suhetel ja tahtel on asja lahendamisel tähendus või kui lapse ärakuulamine on ilmselt vajalik asja lahendamiseks. Lapse ärakuulamisest võib loobuda vaid mõjuval põhjusel. Liiv (2006) toob välja, et kehtestatud vanusepiir piirab kohtuniku tegevust lapse ärakuulamisel, pigem peaks arvestama asjaoluga, kas laps oma arengutasemelt on võimeline oma arvamust kujundama ja seda väljendama. 2008. aasta eestimaalaste väärtushinnangute uuringust (TSN Emor, sotsiaalministeerium 2008) selgus, et vaid ligi poolte (44%) eestimaalaste hinnangul tuleb laste arvamuse küsimisel sellega ka arvestada ja 24% vastanutest on veendunud, et lapse arvamusega ei pea arvestama. Hollandi (2004) järgi on laste seisukoha esindamine keeruline valdkond. Ta viitab O'Quigley (2000) uurimusele, milles kirjeldatakse, et lapsed muretsevad konfidentsiaal-

suse, lojaalsuse ja arvamuse väljendamise tagajärgede pärast vanematele. Samuti on oluline meeles pidada, et lapse soovid võivad muutuda, kui asjaolud muutuvad või kui nad on saanud võimaluse kogeda uut elu- või suhtluskorraldust.

Kuidas kaitsta last kahjustamise eest

Sinisaare ja Tammpuu (2009) järgi võib **vanemate lahkumineku mõju lapse heaolule** olla erinev ning sõltuda lahkumineku põhjustest ja vanematevahelistest suhetest: näiteks vanemate lahkuminek perevägivald või vanema alkoholiprobleemi tõttu on lapse turvalise elu- ja arengukeskkonna seisukohalt vältimatu ja vajalik. Autorid toovad välja kooselu püsimise suhtes olulise tähtsusega teguritena inimeste lähi- ja paarisuhete oskused ja vanemlikud oskused, millest sõltub pärast lahkuminekut vanematevaheliste suhete kvaliteet. Suurte kogemustega pereterapeut Saara Kinnunen (2010) rõhutab, et pärast vanemate lahkuminekut on lapse seisukohalt olulisim vanemate koostöö: on oluline, et vanemad ei tülitseks ning ei oleks masendunud. Kinnunen nõustub uurimustega, mille järgi vanemate lahkumineku negatiivne mõju sõltub peamiselt viisist, kuidas lahkuminek korraldatakse. Tülitsevad vanemad kahjustavad lapse arengut, kuna laps on mõlemasse vanemasse kiindunud ning tal võib olla raske talitseda oma emotsioone. Sellises olukorras peab laps valima, kumma vanema poolele ta on, ning tundma selle tõttu süüd teise vanema ees. Laps vajab luba mõlema vanema armastamiseks ning ruumi oma tunnetele. Kõige enam kannatavad lapsed, kes täielikult kaotavad sideme teise vanemaga.

Buchanan ja Hunt (2003) järeldevad Inglismaal ja Walesis korraldatud ülevaatliku uuringu põhjal, et vaja oleks igakülgset ennetusstrateegiat, et ära hoida laste kahjustamist. Esmase ennetusena pakuvad nad välja teabe, nõu ja abi andmist lahutavatele vanematele, mis võimaldaks lapsel säilitada mõlema vanemaga sisulise kontakti, kui selleks pole selliseid vastunäidustusi, nagu koduvägivald või lapse väärkohtlemine. Teisene ennetus hõlmaks peresid, kus vanematel on tekkinud raskused lapsega suhtlemisel, ja see sisaldaks hõlpsalt kättesaadavat teraapilist sekkumist nii vanematele kui lastele, samuti suhtlemise vahendamist ja õigusabi. Kolmandane ennetus oleks tõhusta abi pakkumine suurtes raskustes peredele, et vältida nende korduvat kohtusse pöördumist. Oluline on pöörata rohkem tähelepanu küsimusele, kuidas vähendada nende lahus elavate vanemate osakaalu, kes langevad oma laste elust välja (vt Wasoff 2007 järgi).

Sinisaar ja Tammpuu (2009) toovad välja, et Eestis puuduvad andmed, kui paljudel juhtudel osalevad mõlemad vanemad ühiselt kooselu lõppemise järel laste kasvatamises ja kui sageli kasvavad lapsed tegelikult vaheldumisi mõlema vanema juures, st kahes eraldi leibkonnas.

Lapse parima huvi hindamise korraldus teistes riikides

Eri riikidel on kas üldisem või detailsem juhend lapse **parima huvi hindamiseks**. Näiteks Kanada lahusseadus sätestab, et vaidluste korral hooldusõiguse üle peab silmas pidama järgmist: lapse ja vanemate, samuti teiste lapsega koos elavate või hooldamisse kaasatud isikute (k.a vanavanemad) suhete olemust, stabiilsust ja tugevust; lapse vaba aja tegevusi; vanemate võimekust pakkuda lapsele tuge, haridust ja täielikku hoolitsust; lapse kultuurilisi ja religioosseid sidemeid; jagatud hooldusõiguse eelistamist, tagamaks mõlema vanema aktiivne osalus lapse elus pärast lahutust; lapse võimet kohandada ennast vanemate arvamustega; vanemate võimet kindlustada lapse suhted teiste pereliikmetega; kõiki sugulaste poolt lapse suhtes toime pandud vägivallajuhtumeid; soo põhjal vanema eelistamise välistamist ning vanema valmidust võtta osa vanemlike oskuste koolitustest. Inglismaa lasteseaduse (*Children Act*) järgi peavad kohtunikud arvesse võtma lapse arvamust; lapse füüsilisi, emotsionaalseid ja hariduslikke vajadusi; muutuste mõju lapsele;

lapse vanust, sugu ja isiksust; üleelamisi, mida laps on kogenud või võib kogeda seoses vanemate lahtusega ning vanemate pädevust lapse vajaduste rahuldamisel (Zermatten 2010).

Paljudes riikides on hooldusõiguse vaidlustes lapse parima huvi hindajateks psühholoogid. Ameerika psühholoogide liit on koostanud psühholoogidele hooldusõiguse hindamise juhendi. Hindamine keskendub vanemlikele omadustele, lapse psühholoogilistele vajadustele ning kokkuvõtvalt lapse ja vanema omavahelisele kokkusobivusele. Lapsi, kaasa arvatud väikeseid lapsi, kes veel ei räägi, vaadeldakse koos vanematega. Hindaja jälgib vanemlike võimeid ja vanema oskust rahuldada lapse vajadusi. Selleks suunab psühholoog oma tähelepanu vanemate ja laste vastastikusele seotusele ja tähelepanule, suhtlusoskusele, vanema poolt piiride seadmisele ning vanema ootustele lapse eakohase käitumise suhtes. Põhiliste andmekogumismeetoditena kasutatakse psühholoogilisi teste, kliinilist intervjuud ja vaatlust, samuti mitmesuguseid dokumente (kool, tervishoid, lastekaitse jm) ning sageli ka suhtlemist laiendatud perekonna liikmete, sõprade ja tuttavatega (*Association of Family and ...* 2006).

Stahli (1999) järgi on hindamisel vaja läbi viia vähemalt kaks (vajadusel kolm) individuaalintervjuud mõlema vanemaga; vähemalt kaks individuaalintervjuud iga lapsega; vaadelda lapsi koos kummagi vanemaga; saada olukorrast ülevaade kohtudokumentide ja teiste asjakohaste kirjalike informatsiooniallikate abil; kontakteeruda asjasse puutuvate isikutega (terapeut, kooli- ja lasteaiaõpetajad, lastearst). Stahl peab väikeste laste puhul (alla 6-aastased) eriti vajalikuks kodukülastust.

Empiiriline uurimus

Uurimuse läbiviimisel kasutasin kahte andmekogumismeetodit: kohtutoimikute materjalide analüüsi, mis oli tehtud tematiseerimise teel, ja poolstruktureeritud intervjuusid (intervjuuerisin kahte lapsele määratud esindajat ehk advokaati ja üht perenõustajat). Eriti oluliseks osutus dokumentide põhjal perenõustaja roll.

Kohtutoimikute analüüsi jaoks valis Harju Maakohtu tsiviilkantselei juhataja infosüsteemis oleva info põhjal välja 19 juhtumit, mida menetleti 2010. aastal Harju Maakohtu Kentmanni kohtumajas. Tegemist oli juhtumitega, mille puhul üks lapsevanematest või vanavanem oli esitanud kohtule avalduse vanema õiguste määramiseks lapse suhtes ja/või lapsega suhtlemise reguleerimiseks. Avalduste esitajaks oli 13 korral lapse isa, 4 korral lapse ema ning 2 korral vanaema. Laste vanus juhtumi menetlemise ajal oli 1–10 aastat. Vaidlused lõppesid 8 korral kompromissi sõlmimise, 7 korral kohtumääruse ja 4 korral avaldaja loobumisega nõudest. Nõudest loobumise põhjuseks oli 3 korral asjaolu, et kohtusse pöördunud vanema õigused said menetluse käigus tagatud ning korraldati lapsega suhtlemine, 1 korral vanema lootusetus olukorra lahendamise suhtes. 4 juhul võis toimiku analüüsi põhjal aru saada, et lapsega koos elav vanem ei soovi võimaldada lapsele suhtlust lahus elava vanemaga ja ka menetluse lõppedes ei jõutud olukorra sisulise lahenduseni.

Kohus tugineb lapse parima huvi väljaselgitamisel **lastekaitsetöötaja ja lapse esindaja arvamusele**, on välja kujunenud kindel tööpraktika. Nii lastekaitsetöötaja kui lapse esindaja koostavad oma arvamuse kohtule enamasti kodukülastuse ja vestluse põhjal vanemate ja lapsega. Keerukamate, pikaajaliste ja konfliktsete vaidluste puhul toimuvad korduvad vestlused ja külastused. Lastekaitsetöötajad saavad täiendavat informatsiooni lapse koolist, psühholoogilt, lapse rehabilitatsiooniplaanist või perenõustajalt. Kui menetluse osapooltel tekib küsimus lapse ja vanema suhte iseloomu kohta ning on oht, et laps ei tunne end vanemaga kohtumisel hästi, siis korraldatakse kohtumine perekeskuses sotsiaaltöötaja juuresolekul. Sellisel juhul saab kohus tagasisidet ka kohtumiste juures viibinud sotsiaaltöötajatelt.

Kuigi antud teemat käsitlevad autorid on sageli kriitilised ja väidavad, et menetlusse ei kaasata vanemaid ega last, selgus uurimusest positiivse asjaoluna, et spetsialistid kaasasid nii vanemaid kui last – nii lastekaitsetöötajad kui laste esindajad enamasti külastasid lapse kodu ja vestlesid lapsega ning kui laps väljendas oma soovi, siis arvamuse koostamisel sellega ka arvestati.

Lapse sooviga arvestas ka kohus, kuid uuritud 19 juhtumist vaid ühel korral oli kohus isiklikult ära kuulunud ühe lapse, kes oli 10-aastane. Kohus ei pidanud põhjendatuks 9-aastase ega ka nooremate laste ärakuulamist. Ühe juhtumi puhul väitis kohus, et kohtul ei ole võimalik 6-aastase lapse arvamust küsida. Seega selgus vastuolu seaduse ja selle tõlgendamise vahel. Kui spetsialistide jaoks oli laste soov oma elukoha osas oluline, siis vanemad kahtlesid sageli lapse soovi pädevuses ja adekvaatsuses ning reageerisid lapse soovile emotsionaalselt, kui see ei vastanud nende ootustele. Vanemad soovisid mitmel korral ka lapse korduvat ärakuulamist.

Materjalides kirjeldati sageli **laste seisundit** – lapsed tundsid muret lojaalsuse ja suhte säilimise pärast vanematega, samuti ebakindlust ja hirmu vanema kaotamise pärast; kirjeldati laste närvilisust, väsimist ja emotsionaalset häiritust. Last kirjeldati olukorras, kus ta kardab saada ühe vanema käest riielda selle pärast, et ta soovib elada teise vanema juures. Lapsel on raske midagi oma vanematele öelda, kuna ta armastab mõlemaid ning ei taha kumbagi pahandada ega solvata. Lapsed on segaduses ja peavad kohanduma vanemate tunnete ja soovidega. Ka menetluse käigus on sageli tegemist laste emotsionaalse väärkohtlemisega – seda vanemate omavahelise konflikti ja suutmatuse tõttu seada esikohale lapse heaolu.

Lapse parima huvi mõiste on mitmeti tõlgendatav ning selle väljaselgitamine vanematevahelises hooldusõiguse kohtuvaidluses sageli keeruline. Nii vanemad kui ka spetsialistid loetlevad sageli parimat huvi kirjeldavaid omadusi ja mõisteid selgitamata, mida need tähendavad konkreetse lapse jaoks ja põhjendamata, miks on need lapse jaoks olulised. Sageli ei tooda välja ka fakte, mis võimaldaksid väiteid sisuliselt mõista. Parima huvi kirjeldamine ja selle esitus on lünklik: tuuakse välja vaid osa lapse heaolu tegureid, puudub terviklikkus ja süsteemsus. Raamistiku ja selgete mõistete puudumine eeldab hindajailt professionaalsust ning ei taga hindamise ühtlast kvaliteeti.

Käesolevast uurimusest selgub, et lapse parimaks huviks peetakse üldiselt lapse sooviga arvestamist, kodu olemasolu (sh elamistingimusi), stabiilsust, lapse arenguvajaduste järgimist; lasteaia ja koolis käimist, lapse päevakava ja elukorraldusega arvestamist ning lapse emotsionaalset heaolu; lapse häid suhteid vanematega (nii head suhet esmase hooldajaga kui võimalust suhelda lahus elava vanemaga) ning suhtlemisvõimalust eakaaslaste ja lähedastega; vanemate omavahelist head suhet, vanemate osalemist lapse kasvatuses, vanema elukorraldust ja koostöövõimet ning vanemate kokkuleppe saavutamist lapsega seotud vaidluses. Vanemate omadusi ja vanemlikke oskusi kirjeldati harva ja ka siis vaid looteluna. Vanema osalus esitleti tegevuste kaudu – osalemine lasteaia tegevustes, lapsega arsti juures ja huviringides käimine ning lapse eest hoolitsemine.

Menetlustes peetakse **kodu olemasolu** lapse parima huvi seisukohast oluliseks. Samas elas laps enne kohtusse pöördumist nelja juhtumi puhul korda mööda ema ja isa juures kas kahe või ühe nädala kaupa või „vaheldumisi”. Lastekaitsetöötajad ja laste esindajad olid kõigis menetlustes ühel nõul selles, et lapsel peab olema üks kodu. Ka kohus ei aktsepteerinud ühelgi korral lapse vaheldumisi elamist vanemate juures. Lapse vahelduvat elukohta nõudvad vanemad nõudsid lapse huvide sildi all sisuliselt oma „võrdseid õigusi”, mida käsitlesid prioriteetseina.

Ka hooldusõiguse vaidluse menetlemise kestel võib **lapse heaolu kahjustamine** jätkuda näiteks seoses korduva ärakuulamisega. Laps võib sattuda vanema surve või pahameele alla, kui avaldab soovi elada teise vanema juures. Seejuures taotleb vanem lapse korduvat

ärakuulamist lootuses, et laps muudab oma esialgset arvamust. Samuti ei pruugi lapse huvides olla suhtluse korraldamine vanemaga, kellel puuduvad vanemlikud oskused või siiras huvi lapsega tegelemiseks. Mitme analüüsitud juhtumi puhul korraldati lapse heaolu tagamiseks suhtlemine lahuselava vanemaga sotsiaaltöötaja juuresolekul. Siinkohal peavad kohus ning ka spetsialistid üldiselt prioriteediks lapse seaduslikku õigust vanemaga suhelda ning vanema kohustust ja õigust suhelda lapsega isiklikult. Paljud vaidlused ei leia lahendust ka kohtumenetluse käigus; vanemad pöörduvad kohtusse korduvalt ning vaidlused kestavad aastaid, mille käigus ei tagata lapse heaolu ja õigusi, kuna sisulist probleemide lahendamist ei toimu. Sellise olukorra vältimine eeldab põhjalikku hindamist, selle põhjal otsustamist ning seejärel ka otsuse täitmise tagamist.

Uuringust selgus asjaolu, et **menetlusega seotud spetsialistide rollid** ja ootused neile on ebaselged, sest nii last esindava advokaadi kui perenõustaja roll kohtumenetluses on lahti mõtestamata. Selle tõttu võib teenuse kvaliteet olla ebahütlane ja teisalt võivad klientide või teiste menetluse osapoolte ootused spetsialistidele olla mitteõiguspärased ning ebamäärasus lahkumineku situatsioonis oleva pere jaoks võib menetluse käigus jätkuda või isegi suurened. Selgus, et perenõustamise teenust peetakse väga vajalikuks, kuid teenuse korraldus on ebaselge, sest tavaliselt eeldab kohus lastekaitsetöötajalt selle teenuse osutamise tagamist. Perenõustamist peeti oluliseks just vanemliku koostöö tekkimise ja soodustamise huvides. Vanemlik koostöö ja usaldus on tähtis ka selleks, et säiliks lapse suhe lahus elava vanemaga.

Mis takistab lapse parima huvi tagamist? Lapse esindajad ja nõustaja töid intervjuudes välja, et lapse parima huvi tagamist võib takistada vanemate vähene huvi lapse vastu, vanemate isiklikud lahendamata probleemid, vanemate teineteisele vastutöötamine või ka suhtlemine paari, mitte vanematena. Konkreetse lapse puhul võib seda takistada ka parimate võimaluste puudumine. Perenõustaja rõhutas, et isiklike probleemide lahendamiseks peaksid vanemad saama lisaks individuaalset nõustamist.

Laste esindajad ja nõustaja esitasid järgmised ettepanekud ja probleemid seoses parima huvi väljaselgitamise ja tagamisega: vaja oleks rohkem pereterapeute ja lastepsühholooge kohtumenetluse ajaks, kasutusele tuleks võtta psühholoogilised testid vanemate kohta informatsiooni saamiseks; vaja oleks seadusesse kirjutada lepitusteenus, mida kasutaksid kohtunikud (koostööleping) dokumentide kohtule esitamisel, et kohtunik võiks vanemad alguses suunata lepitaja juurde; järjest suurenevaks probleemiks on kohtu toimetulematus manipuleerivate ja vastutöötavate vanematega; kohtumääruste viivitamatu sundtäitmine, sh suhtluse korraldamine ja trahvimine, kui selgub vanema poolt kohtumääruse eiramine.

Uurimuse põhjal teen järgmised ettepanekud:

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonnale (koostöös Õiguskantsleri Kantselei laste õiguste osakonnaga): on vaja välja töötada raamistik/juhend, mis selgitaks lapse parima huviga seotud mõisteid ning oleks aluseks lapse parima huvi hindamisel hooldusõiguse vaidlustes. Sellesse protsessi on kindlasti vaja kaasata ülikoolid ja eksperdid (praktikud).

Justiitsministeeriumile (koostöös sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonnaga): tuleb täpsustada lapse esindaja tegevusi hooldusõiguse kohtumenetlustes ning tagada last esindavate advokaatide vastav väljaõpe lapse parimate huvide mõistmiseks ja kindlakstegemiseks. Võimalik, et oleks vaja muuta lapsele esindaja määramise korda, et lapsi tohiks esindada ainult selleks sobivad, vastava väljaõppe saanud advokaadid.

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonnale (koostöös justiitsministeeriumiga) – tegelda vanemate teadlikkuse tõstmisega lahkumineku ja hooldusõiguse vaidlustega seo-

tud mõjudest lapse heaolule (trükised, infomaterjalid, internetileheküljed ja -foorumid vms) ning edendada ennetavaid ja vanemaid koostööle suunavaid teenuseid (vanemakoolitus, paarisuhtekoolitus, lahkuminekukoolitus, lepitus, vahendamine jms).

Lapse heaoluga seotud teemana on kindlasti põhjendatud lapse parima huvi teema edasine uurimine ja analüüsimine eri vaatekohtadest lähtudes.

Viidatud allikad

- Association of Family and Conciliation Courts** (2006). Model Standards of Practice for Child Custody Evaluation. www.afccnet.org/pdfs/Model%20Stds%20Child%20Custody%20Eval%20Sept%202006.pdf (22.10.2011).
- Child Impact Assessments** (2001). Swedish Experience of Child Impact Analyses as a tool for implementing the UN Convention on the Rights of the Child. Ministry of Health and Social Affairs, Ministry for Foreign Affairs. Sweden. www.humanrights.gov.se/dynamaster/file_archive/020523/d18c33283b29d7cbb15d9bb65d1db726/barn%20Child%20Impact%20Assessments.pdf (20.11.2011).
- Department of Health** (2000). Framework for the Assessment of Children in Need and their Families. National Assembly for Wales Home Office. London. www.dh.gov.uk/prod_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digitalasset/dh_4014430.pdf (17.09.2011).
- Hammarberg, T., Holmberg, B.** (2005). Lapse huvide esikohale seadmine – põhimõtte ja protsess. Kogumikus Pedak, P. (toim.) Laste õigused. ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamine praktikas. Tallinn: OÜ Print Best. 30–39.
- Holland, S.** (2004). Child and family assessment in social work practice. London: SAGE Publications.
- Kinnunen, S.** (2010). Paarisuhte lõpeb, aga vanemlus jätkub. Jaotusmaterjal 17. –18.08.2010 MTÜ Ellu ja Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti koostöös korraldatud rahvusvahelisel seminaril „Tugiisiku võimalused toetada üksikvanemaga peret”.
- Liiv, E.** (2006). Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica*, 4, 257–261.
- Sinisaar, H., Tamppuu, P.** (2009). Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. *Sotsiaalministeeriumi toimetised*, 4. www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/yhevanemagapered_trykki.pdf (4.12.2011).
- Sommer, D., Pramling Samuelsson, I., Hundeide, K.** (2009). Child perspectives and children's perspectives in theory and practice. *International Perspectives on Early Childhood Education and Development*. Vol 2. Dordrecht: Springer.
- Stahl, P. M.** (1999). Anatomy of a Child Custody Evaluation. *Family Advocate, A Practical Journal*. Vol. 22, 1, 1999.
- Tsiviilkohtumenetluse seadustik** (2005). RT I, 10.11.2011, 6.
- TNS Emor, Sotsiaalministeerium** (2008). Laste kaasatus ja vanemaharidus Eesti ühiskonnas: väärtushinnangute uuringu RISC erianalüüsi raport. www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/RISC_20eriauanne_Pere_20ja_lapsed_2008_L6plik_28.05_1_.pdf (4.12.2011).
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)** (2008). Guidelines on Determining the Best Interests of the Child. www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000821.pdf (18.11.2011).
- Wasoff, F.** (2007). Dealing with child contact issues: a literature review of mechanisms in different jurisdictions. Centre for Research on Families and Relationships, University of Edinburgh. www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/201147/0053739.pdf (16.11.2011).
- ÜRO lapse õiguste konventsioon** (1989). RT II 1996, 16, 56.
- Zermatten, J.** (2010). The Best Interests of the Child. Literal Analysis, Function and Implementation. Working Report. www.childsrights.org/html/documents/wr/wr_best_interest_child09.pdf (3.12.2011).

Lapse heaolu hindamisest Eesti lastekaitsetöö praktikas

Karmen Toros

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi lektor

Hindamine ei seisne ainult abi vajava lapse määratlemises, vaid ka lapse ja pere olukorra mõistmises. Mõistmine toimub koostöös perega, partnerlussuhte kaudu. Positiivseid muutusi perekonnas tekitab ka lähenemine, mis keskendub lapse ja pere tugevdamisele nende enda ressursse kasutades.

Sissejuhatus

Lapse heaolu hindamine ja hindamisotsused on viimasel aastakümnel leidnud rahvusvahelisel tasandil üha enam kõlapinda, sh ka sotsiaaltöötajate ja lastekaitsetöötajate hindamiskogemuste uurimine. Eestis on hakatud sellele valdkonnale rohkem tähelepanu pöörama viimase paari aasta jooksul. Närhi ja Matthies'i (2001, 29) järgi on laste heaolu edendamiseks vaja mõista, kuidas sotsiaalsüsteem hindab lapse ja tema pere vajadusi. Hindamine ja selle alusel tehtavad otsused on iseloomult keerulised ja rasked ning neil on kaugeleulatuv mõju lastele (Barratt 2012). Seetõttu tekkis vajadus mõista Eesti sotsiaaltöös vähe uuritud nähtust – lastekaitsetöötajate hindamiskogemusi seoses abi vajava lapsega. Käesolev artikkel tugineb autori doktoritöö uuringule (Toros 2011). Uued trendid lastehoolekandes ja lastekaitstes, mis käsitlevad spetsialisti ja kliendi omavahelisi suhteid ning abi osutamise konteksti, on kaasa toonud uued trendid ka hindamispraktikas: lapse- ja perikesksus, partnerluspõhimõtte ning tugevustele rajatud lähenemine. Artiklis esitatakse väitekirja need tulemused, mis on seotud lastekaitse hindamispraktika eelpool mainitud suundadega ja võrreldakse saadud andmeid rahvusvaheliste uuringute tulemustega.

Väikese valimiga (n=20) kvalitatiivne uuring viidi läbi Eesti eri piirkondade kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate ja lastekaitsetöötajate seas mais ja juunis 2011 (artiklis kasutatakse lastekaitsetööga tegeleva spetsialisti üldnimetusena terminit lastekaitsetöötaja). Uuring keskendus lastekaitsetöö hindamispraktikatele: lapse turvalisuse ja heaolu hindamis põhimõtte, hindamis- ja sekkumisotsuseid mõjutavad tegurid, hindamist takistavad/limiteerivad ning toetavad tegurid. Eesti Statistikaameti andmetest (2011) ilmneb, et viimastel aastatel on hooletusse jäetud laste arv mõnevõrra tõusnud: 2007. aastal oli neid 1529, 2008. aastal 1732, 2009. aastal 2184 ja 2010. aastal 2054. Abi vajavate laste arvu kasvuga suureneb ka hindamisvajadus, sest hindamise põhjal tehakse sekkumisotsused.

Partnerlussuhe – lapse ja pere olukorra mõistmise võtmesõna

Axfordi (2009, xviii) järgi on hindamise eesmärk välja selgitada toetuse ja teenuste vajadus.

Seega võib öelda, et efektiivse sekkumise aluseks on hindamine. Turney kolleegidega (2011) on oma hindamisalastes uuringutes kindlaks teinud mitmed probleemid, mis kahjustavad lapse heaolu edendamist, sh tõrked lapse ja pere kaasamisel hindamisprotsessi. Parton ja O'Byrne (2000, 2–3) nimetavad sotsiaaltöö põhioskuseks usaldussuhte loomist, otsest kontakti kliendiga, perekesket lähenemist, kuid Eesti spetsialistid näevad üldjuhul oma rolli pigem ametniku/bürokraadina (Toros 2011). Uuringus käsitleti perekeskse hindamisena usaldussuhtele põhinevat koostööd, mis sisaldab otsest kontakti nii pere kui lapsega, sh lapse ja pere olukorra mõistmist ja toetamist.

Bürokraatlik hindamine põhineb kaudsel hindamisel, st traditsioonilisel lähenemisel (peret ei kaasata hindamisse otseselt, hindamisotsused tuginevad teiste spetsialistide hinnangutele). Väiksem arv spetsialiste lähtus hindamisel usaldussuhte loomisest: „*.../ tegemist on otseselt klienditööga /.../ usaldussuhe on siinkohal väga oluline minu jaoks, kuid samas pean olema ametnik (.) kui ma saaksin valida, siis teeksin üheksakümmend viis protsenti tööd otse kliendiga ja viis protsenti oleksin bürokraat*” (I7). Perekeskne lähenemine seisneb koostöös ilma süüdistamise ja ründamiseta, püüdes mõista toetamise eesmärgil pere olukorda. „*.../ anname perele mõista, et on raskused ja olete teinud parimat oma olukorras /.../ ilma süüdistamise ja ründamiseta on võimalik luua usaldussuhe*” (I4), „*suuresti sõltub see sellest, kuidas sa lähened /.../*” (I19). Osa lastekaitsetöötajaid nägi oma rolli hindamisel eelkõige vaatlemises, kontrollimises, ilma sekkumiseta, „*.../ paljudel peredel sa lihtsalt hoiad silma peal, kontrollid neid ja oleme ausad, teed seda laste täiskasvanuks saamiseni ja siis on probleem lahenenud*” (I15), „*.../ mõned pered on siin aastaid (.) lihtsalt jälgid, et asjad ei välju kontrolli alt /.../*” (I10). Perekeskne lähenemine hõlmab partnerlussuhet (Farrell jt 2012), mis on lapse ja pere olukorra mõistmise aluseks, aidates tugevdada ka abi vajavate laste turvavõrgustikku (Morris, Connolly 2012, 42). Hindamine ei seisne ainult abi vajava lapse määratlemises, vaid ka lapse ja pere olukorra mõistmises. Mõistmine toimub koostöös, partnerlussuhte kaudu. Holland (2004) ja Platt (2012) viitavad, et hindamise üks kesksemaid põhimõtteid on partnerlus kliendiga. Watson ja West (2006, 22) defineerivad partnerlust hindamise kontekstis eelkõige informatsiooni jagamise ja ühiste otsuste tegemisenä.

Koostöösuhete spetsialisti ja pere vahel kaldub olema keeruline. Clifford ja Burke (2004, 311–312) leiavad, et hindamisprotsessis on üks raskemaid aspekte kliendi kaasamine partnerlussuhtesse. Belli (1999) uuringust selgus, et enamuse intervjueritud sotsiaaltöötajatest väärtustas partnerlust peredega, nende kaasamist hindamisprotsessi. Sellele vaatamata esines perede kaasamist harva. Põhjused mittekaasamiseks olid seotud eelkõige väärkohtlemise eitamisega vanemate poolt, vanemate vastuseisuga. Sellisel juhul tugines hindamine enamjaolt informatsiooni kogumisele teistelt spetsialistidelt ja eelkõige emalt ning keskendus riskidele. Samad tulemused saadi ka käesolevas artiklis esitatud uuringus. Eesti lastekaitsetöötajad üldjuhul väärtustasid partnerluse põhimõtet nii töös pere kui lapsega, pidades seda usaldussuhte loomise seisukohalt oluliseks. Intervjuudes esitatud juhtumite analüüsist (intervjueritavatel paluti kirjeldada abi vajava lapse hindamist oma praktikast) ilmnis, et hindamisse kaasas vanema(id) suurem osa spetsialistidest, lapsi kaasas vähem kui kolmandik küsitletutest. Vis, Holtan ja Thomas (2012) uurisid põhjusi, mis raskendavad sotsiaaltöötajatel laste kaasamist hindamis- ja otsustamisprotsessi. Uuringu tulemuste põhjal on takistuseks nii ebapiisavad oskused lapsega suhtlemiseks kui ka spetsialisti arvamus oma suhtlemisoskuste puudulikkusest. Samu põhjendusi eelkõige lapse ja mõnikord ka pere mittekaasamise kohta hindamisprotsessi töid ka Eesti lastekaitsetöötajad. Osa intervjueritavatest ei uskunud partnerluse tähtsusesse, viidates, et vanemate poolt oma süü mittetunnistamine ei võimalda teha koostööd ning et koostöösuhete loomine ei vii vanemaid muutusteni.

Vaadates riskide hindamist, selgus, et suurem osa intervjueritavatest keskendus hädaohu, riski taseme, riskitegurite väljaselgitamisele, arvestades ka lapse kaitsmist omaenda pere eest. Keskendumine üksnes riskidele võib mõjutada lapse olukorra mõistmist peres, vähen-

dades pere kaitsetegurite märkamist (vanemlikud võimed, keskkondlikud tegurid), sh perekonda toetavate teenuste osutamist. Osa lastekaitsetöötajaid määratles lapse ja pere vajadused, keskendudes lapse toetamisele pere toetamise kaudu. Belli (1999, 452) järgi eeldab riskide hindamine süütõendite otsimist, mis on vastuolus partnerlussuhte loomisega, sh Belli hinnangul aitavad spetsialistid osaliselt ise kaasa partnerlussuhte mittetekkimisele (väärad hindamis põhimõtted ja suhtumine, ebapiisavad oskused). Süütõendite otsimine tekitab vanemates viha ja usaldamatust (Harris 2011, 1385). Ka Harrise (2012) uuringu järgi kahjustas ja/või takistas spetsialisti partnerlussuhte vanematega süütõendeid otsiv, sunduslik, ähvardav intervjuu, mis tekitab vanemates häbi ja sildistamishirmu (sellest ka ebaefektiivne hindamine). Selline suhtlemisstiil suurendab vanemate agressiivsust ja vastuseisu koostööle. Forrester, Westlake ja Glynn (2012) rõhutavad, et kliendi vastupanu ei sõltu ainult kliendist või sellest, mida tekitab lastekaitse kontekst. Uurijate hinnangul on see teatud määran kliendi ja praktiku vahelise interaktsiooni tulemus ehk teisisõnu võib spetsialisti käitumine suurendada või alandada kliendi vastumeelsust. Uuringutest selgus, et kliendid osutavad hindamisprotsessis vähem vastupanu nende spetsialistidele, kes on nende suhtes lugupidavad, empaatilised, oskavad üles leida nende tugevusi, kellel on hea kuulamisoskus ja kes püüavad mõista kliendi vaatenurka. Vastupanu on suurem juhul, kui spetsialist lähtub eksperdi rollist, asub vaenulikule seisukohale ja vaidleb (Forrester, Westlake, Glynn 2012; vt ka Turney 2012). Platt (2012) lisab, et partnerlussuhte loomist edendavate ja hindamist toetavate tegurite hulka kuuluvad usaldusväärsus, ausus, täpse informatsiooni jagamine. Positiivseid muutusi perekonnas tekitab ka lähenemine, mis keskendub lapse ja pere tugevdamisele nende enda ressursse kasutades.

Tugevustele suunatud põhimõtte hindamispraktikas ehk lapse heaolu edendamine tugevuste kaudu

Vastavalt Saleebey'le (2006) on tugevustele suunatud lähenemise eesmärk mobiliseerida kliendi jõuvarud positiivsete muutuste elluviimiseks. Tugevustele suunatud lähenemine toob kaasa ka muutusi kliendi ja spetsialisti rollides, kuna oluliseks märksõnaks saab kliendi osalus, tema kaasamine protsessi. Palju on räägitud sellest, kuidas pered ebaõnnestuvad, ei suuda edukalt toimida, vähem aga sellest, mida pered teevad õigesti, millised on nende ressursid ja tugevused, mida parema toimetuleku huvides arendada.

Eesti lastekaitsetöötajad keskenduvad pigem probleemidele ja puudujääkidele, vähem tugevustele ning ressurssidele, vähe püütakse mõista klienti ja tema olukorda. Osa lastekaitsetöötajatest, tuginedes oma praktikale, ei uskunud positiivsete tulemuste ilmnemisse selliste vanemate puhul, kes ei tunnista probleemi ja omi vigu, ja see oli ka üheks põhjuseks lapse eraldamiseks perekonnast. Intervjuudest jäi kõlama spetsialistide arvamus, et lapsevanem peab ise jõudma muutuseni, ilma nende toetuse ja motiveerimiseta. Siiski keskendub osa lastekaitsetöötajaid eelkõige kliendi tugevustele ja ressurssidele, „*Ma usun, et on võimalik perekonda motiveerida /.../ igal inimesel on tugevusi, need tuleb üles leida ja (.) nendest tugevustest lähtuda /.../ see on see, millele keskenduda*” (I8), „*/.../ ma ei anna hinnanguid, töötan positiivsete külgedega /.../*” (I7), „*/.../ ma arvan, et nõrkuste otsimine ja rõhutamine tegelikult ei toimi, ta ei ole ju koostöövalmis, kui ma lähen ja süüdistan (.) minu arvates just see toimib, et sa ei lähe karistama, et sa lähed mõistma /.../*” (I19). Siinkohal pean oluliseks rõhutada, et tugevustele suunatud lähenemine on aluseks positiivsetele muutustele: positiivseid muutusi oma klientide juures täheldasid need lastekaitsetöötajad, kes keskendusid hindamisprotsessis kliendi ressurssidele ja tugevustele. Teine tähelepanek, mis toetas usaldussuhte arendamist, oli seotud lahendustele suunatud tegutsemisviisi, st lahenduskeskse lähenemisega. On leitud, et probleemidest rääkimine võib viia abitustundeni, mistõttu on muutuste elluviimine raskem. Teisalt kui rääkida sellest, mida klient tahab teha teisiti ja mida ta saab selleks ette võtta, siis aitab see kliendil

näha, et muutused on võimalikud. Nii edendatakse enesetõhusust ja aidatakse keskenduda sellele, mis on vajalik muutuste ilmnemiseks. (Cepukiene, Pakrošnis 2011). Mõlemad, nii lahenduskeskne kui ka tugevustele suunatud lähenemine, rõhutavad kliendi toetamist tema tugevuste kaudu. Kõik lahenduskeskse nõustamise koolituse läbinud lastekaitsetöötajad lähtusid perekesksest lähenemisest.

Lastekaitsetöötaja heaolust sõltub abi vajava lapse toetamine

Lastekaitsetöötajad peavad otsustama, millal, millist ja kuidas on vaja koguda informatsiooni abi vajava lapse olukorra mõistmiseks. Efektiivse hindamise juures mängivad olulist rolli hindamisprotsessi selge struktuur, sh hindamisraamistik. Barnes ja Chand (2000) selgitavad, et ilma juhiste ja hindamisraamistikuta võib hindamine osutuda puudulikuks, keskendudes liigselt süütõendite otsimisele. Hindamisraamistik võimaldab lastekaitsetöötajal lähtuda hindamisel neist põhimõtetest ja lähenemistest, mis on aluseks lapse parimaid huviseid arvestava ühtse hindamissüsteemi loomisele. Efektiivse hindamisega on Turney ja tema kolleegidele (2011) tuginedes seotud ka mitmed teised tegurid, nagu lapsekesksus ja täpse informatsiooni kogumine eri allikatest. Kui soovime, et hindamine oleks lapsekeskne, siis ei ole oluline ainult last „näha”, vaid „näha” ka spetsialisti. Lapse vajaduste väljaselgitamise ja tagamise kõrval on vaja selgitada ka lastekaitsetöötaja vajadused, sest lastekaitsetöötaja heaolust sõltub abi vajava lapse toetamine ja aitamine, sh hindamine ja sekkumisotsused.

Soovitused lapse heaolu hindamise parandamiseks: diskussioon hindamis põhimõtete üle ja parimate praktikate kogumine

Harris (2011, 1399) on rõhutanud, et hindamine lastekaitstes peab läbi tegema põhimõttelise muutuse, kus liigutakse protseduuriliselt lähenemiselt partnerlussuhtele lapse ja perega. Selleks tuleb avastada lapse ja pere tugevused, neile keskendudes ja neid edendades. Selg (2011) kirjeldab Sotsiaaltöös eetikakomitee arutamiseks ja seisukoha võtmiseks saadetud juhtumeid, tuues välja ühise joone sotsiaaltöötajate tegematajätmistest: professionaalse toetuse, sh täiendkoolituse puudumine. Lastekaitsetöötajad vajavad toetust ja ressursse hindamise teostamiseks. Toetuse puudumise korral on suur oht läbi põleda, viia läbi pinnapealseid hindamisi, sekkuda kas liiga hilja või üldse mitte. Seega on oluline arendada toetussüsteemi, sh hindamise meetmeid. Eestis on välja töötatud lapse ja pere hindamise juhend (Sotsiaalministeerium 2009). Kolm neljandikku intervjueritud lastekaitsetöötajatest ei olnud sellest juhendist kuulnudki. Teisalt viitasid teadajatest spetsialistid juhendi ebapraktilisusele ja keerukusele. Uuringust selgus vajadus välja töötada praktiline hindamisjuhend, lisades juhendisse lisainstrumente, mis on selgesti mõistetavad ning mida saab kasutada vanemlike võimete, ressursside jne hindamiseks. Rahvusvaheliselt on välja töötatud hulganisti tööriistu hindamise toetamiseks lastekaitstes. Ühe näitena võiks siinkohal mainida „kolme maja” tööriista laste intervjuerimisel, mille lõi Weld ja tema kolleegid Uus-Meremaal. See keskendub laste intervjuerimisele nende endi sõnade ja joonistuste abil: „murede maja”, „heade asjade maja” ja „unistuste maja”. Hindamisinstrumentid ei asenda teadmisi ja oskusi (Gillingham, Humphreys 2010, 2610), mistõttu on tähtis investeerida spetsialistide teadmiste ja oskuste arendamisse.

Hindamisraamistik aitab hindajal arvestada lapse parimaid huviseid ning koguda objektiivset informatsiooni, mitte tugineda vaid sisetundele. Kindlasti on iga juhtum isesugune ja nii on vaja seda ka käsitleda, kuid hindamisraamistik annab heaks kiidetud ühtsed alused, mida hindamisel järgida. Lapse heaolu hindamise huvides on kasulik kokku koguda hindamisinstrumentide parimad praktikad. Hindamisraamistikust ja juhistest üksi ei piisa, esmane on hindamis põhimõtete teadvustamine ja mõistmine lastekaitsetöötajate poolt ning hindamisoskuste omandamine. Käesoleva artikli avaldamise üheks ajendiks ongi alustada diskussiooni lastekaitsetöötajate seas hindamis põhimõtete ja selleks vajalike abimeetodite üle.

Viidatud allikad

- Arad-Davidzon, B., Benbenishty, R.** (2008). The Role of Workers' Attitudes and Parent and Child Wishes in Child Protection Workers' Assessments and Recommendation Regarding Removal and Reunification. *Children and Youth Services Review*, 30, 107–121.
- Axford, N.** (2009). Defining and Classifying Children in Need. Surrey: Ashgate.
- Barnes, V., Chand, A.** (2000). Initial Assessments in Child Protection: The Reality of Practice. *Practice*, 12(4), 5–16.
- Barratt, S.** (2012). Incorporating Multi-Family Days Into Parenting Assessments: The Writtle Wick Model. *Child and Family Social Work*, 17, 222–232.
- Bell, M.** (1999). Working in Partnership in Child Protection: The Conflicts. *Journal of Social Work*, 29, 437–455.
- Cepukiene, V. Pakrošnis, R.** (2011). The Outcomes of Solution-Focused Brief Therapy Among Foster Care Adolescents: The Changes of Behavior and Perceived Somatic and Cognitive Difficulties. *Children and Youth Services Review*, 33(6), 791–797.
- Clifford, D., Burke, B.** (2004). Moral and Professional Dilemmas in Long-term Assessment of Children and Families. *Journal of Social Work*, 4(3), 305–321.
- Eesti Statistikaamet** (2011). Vanemliku hoolitsuseta ja abivajavad lapsed. Andmebaas. <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/databasetree.asp> (11.04.2011)
- Farrell, A.F., Luján, M.L., Britner, P.A., Randall, K.G., Goodrich, S.A.** (2012). 'I Am Part of Every Decision': Client Perceptions of Engagement Within a Supportive Housing Child Welfare Programme. *Child and Family Social Work*, 17, 254–264.
- Forrester, D., Westlake, D., Glynn, G.** (2012). Parental Resistance and Social Worker Skills: Towards a Theory of Motivational Social Work. *Child and Family Social Work*, 17, 118–129.
- Gillingham, P., Humphreys, C.** (2010). Child Protection Practitioners and Decision-Making Tools: Observations and Reflections from the Front Line. *British Journal of Social Work*, 40, 2598–2616.
- Harris, N.** (2011). Does Responsive Regulation Offer an Alternative? Questioning the Role of Formalistic Assessment in Child Protection Investigations. *British Journal of Social Work*, 41, 1383–1403.
- Harris, N.** (2012). Assessment: When Does It Help and When Does It Hinder? Parents' Experiences of the Assessment Process. *Child and Family Social Work*, 17, 180–191.
- Holland, S.** (2004). Child and Family Assessment in Social Work Practice. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Morris, K., Connolly, M.** (2012). Family Decision Making in Child Welfare: Challenges in Developing a Knowledge Base for Practice. *Child Abuse Review*, 21, 41–52.
- Närhi, K., Matthies, A.-L.** (2001). What is the Ecological Self-Consciousness of Social Work. Teoses: Matthies, A.-L., Närhi, K., Ward, D. (toim.) The Eco-Social Approach in Social Work SoPhi. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 16–53.
- Parton, N., O'Byrne, P.** (2000). Constructive Social Work: Towards a New Practice. New York: Palgrave Macmillan.
- Platt, D.** (2012). Understanding Parental Engagement with Child Welfare Services: An Integrated Model. *Child and Family Social Work*, 17, 138–148.
- Saleebey, D.** (2006). Introduction: Power in the People. Teoses: Saleebey, D. (toim.) The Strengths Perspective in Social Work Practice Boston: Pearson Education, Inc, 1–24.
- Sotsiaalministeerium** (2009). Lapse ja perekonna hindamise juhend. Koostanud Marju Selg http://www.sm.ee/fi-leadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/kasulik/Lapse_ja_perekonna_hindamine_2009.pdf (14.10.2011).
- Selg, M.** (2011). Eesti sotsiaaltöötaja vajab rohkem toetust. *Sotsiaaltöö*, 6, 37–39.
- Toros, K** (2011). Assessment of Child Well-Being: Child Protection Practice in Estonia. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Turney, D.** (2012). A Relationship-Based Approach to Engaging Involuntary Clients: The Contribution of Recognition Theory. *Child and Family Social Work*, 17, 149–159.
- Turney, D., Platt, D., Selwyn, J., Farmer, E.** (2011). Social Work Assessment of Children in Need: What Do We Know? Messages From Research. <https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DFE-RBX-10-08.pdf> (20.04.2012).
- Vis, S.A., Holtan, A., Thomas, N.** (2012). Obstacles for Child Participation in Care and Protection Cases—why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review*, 21, 7–23.
- Watson, D., West, J.** (2006). Social Work Process and Practice: Approaches, Knowledge and Skills. New York: Palgrave Macmillan.

Lapse heaolust lähtumine lastekaitsetöös

Marika Ratnik
*MTÜ Perede
ja Laste
Nõuandekeskus
juhatuse liige*

Margit Pajo
*SA Perekoodu
sotsiaaltöötaja*

Küllap on iga lastekaitsetöötaja lastega pere abistamisel tundnud aeg-ajalt puudust heast metoodilisest materjalist, millele saaks toetuda otsuste tegemisel. Seadus annab raami ja määrused annavad üldised juhised, kuid konkreetse juhtumi lahendamiseks on vajaliku informatsiooni kogumisel ja tegevusplaani koostamisel otstarbekas kasutada sobivaid vorme ja abivahendeid.

Alates 2008. aastast on Eesti sotsiaaltöös kasutusel juhtumikorralduse põhimõte, mille eesmärk on tagada kliendi vajaduste väljaselgitamine ning integreeritud abi korraldamine. Sotsiaalhoolekande seadus sätestab, et juhtumikorraldust tuleb rakendada, kui klient vajab pikaajalist või mitmekülgset abi, mis hõlmab ka sotsiaalteenuse või -toetuse määramist. Lastekaitseüsteemi põhiülesanne on ennetavate tegevustega toetada iga lapse heaolu ja vajadusel otseselt sekkuda, tuginedes lapse olukorra/heaolu hindamisele.

Lapse heaolu hindamine toetub lapse heaolu kontseptsioonile

Juhtumikorraldusega käib oma olemuselt kaasas lapse heaolu hindamine. Lapse heaolu hindamine tähendab lastega seotud juhtumite puhul seda, et spetsialisti tähelepanu on lapse vajadustel ehk sellel, kuidas lapse eest hoolitsejad suudavad tagada lapse füüsilise, sotsiaalse, emotsionaalse ja kognitiivse heaolu. Lapse heaolust lähtumine tähendab ka seda, et spetsialistid teavad, millised tingimused peavad olema tagatud lapse kasva-

miseks ja arenguks ja siinjuures ongi abiks lapse heaolu kontseptsioon.

Lapse heaolu kontseptsioon, mis on kultuurideülene, hõlmab inimese arengu füüsilist, kognitiivset, sotsiaalset ja emotsionaalset mõõdet. See kontseptsioon kirjeldab:

- a) baasilisi tugevusi (füüsiline turvalisus, tervis, eakohane toit), mis on vajalikud, et lapsest kasvaks täiskasvanu, kes suudab realiseerida oma isikliku potentsiaali, luua rahuldust pakkuvaid sotsiaalseid suhteid ning ületada psühhosotsiaalseid või keskkonnast põhjustatud probleeme;
- b) võimeid ja oskusi, mida on vaja arendada, toetada ja õpetada (probleemide lahendamise oskus, emotsioonide juhtimine, õige ja väärastumine). (Bornstein, Davidson, Keyes, Moore 2003).

Lapse heaolu hindamine on eriti oluline, kui last on füüsiliselt ja/või emotsionaalselt väärkoheldud; lapsel on vaimse tervise häired (näiteks depressioonile viitavad sümptomid ja/või käitumisprobleemid); laps on hooldamata; lapse areng ei ole eakohane; lapse vanematel on sõltuvusprobleemid; vanemad on välismaal tööl ja laps on jäetud järelevalveta; vanemad on eri meelt lapse hooldusõiguse ja lapse elukoha suhtes; lapse perel on kriisisituatsioon (majanduslik toimetulek on ootamatult halvenenud, pere on jäänud eluasemest ilma jms) või on pere selle äsja üle elanud jms. Lapse heaolu hindamine aitab spetsialistil hoida tähelepanu

keskmes lapse vajadused ning saada ülevaade sellest, kuidas on lapse huvid ja õigused tagatud tema esmaste hooldajate poolt.

Lihtsad hindamisvormid lastekaitsetöötajale, lapsevanemale ja lapsele

2009. aastal koostas Tartu Ülikooli õppejõud Marju Selg väga põhjaliku lapse ja perekonna hindamise juhendi, mis on kättesaadav sotsiaalministeeriumi kodulehel.

Alates 2010. aastast on artikli autorid lastekaitsetöötajaid kaasates püüdnud välja töötada lapse heaolu kontseptsioonist lähtuvad lihtsamad hindamisvormid. Hindamisvormide väljatöötamises osalevad ka sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna spetsialistid.

Tänaseks oleme jõudnud selleni, et asjast huvitatud lastekaitsetöötajad on asunud kasutama neid vorme igapäevases juhtumitöös. Peame oluliseks, et just koostöös lastekaitsetöötajatega töötame välja sellise hindamis- metoodika, mis on spetsialistile käepärane ja optimaalne, toetub tänastele headele praktikatele ning arvestab seniste kitsaskohtadega. Loodame, et lähitulevikus saab hindamis- vormi täita ka Wordi dokumendina STAR programmis ja et hiljem lülitatakse hin- damisvormid programmi ning lapse heaolu toetavat tegevusplaani ja juhtumi kokkuvõtet saab jooksvalt täiendada.

Hindamisvormid võimaldavad kaardistada lapse heaolu kõiki olulisemaid valdkondi: füüsilist, emotsionaalset, kognitiivset ja sotsiaalset heaolu ja hinnata seda kas heaks, rahuldavaks või mitterahuldavaks.

Praegu on koostatud lastekaitsetöötaja hin- damisvorm, lapsevanemale mõeldud hin- damisvorm ja lapsele kohandatud vorm.

Täidetud hindamisvorm on abiks lastekait- setöötajale oma mõtete selgitamisel ja argu- menteerimisel, et ta ei peaks tegema otsuseid n-õ kõhutundest lähtudes. Hindamisvormi täitmisesse saab kaasata teisi sama juhtu- miga seotud spetsialiste ning koostöös ku- jundatakse võimalikult objektiivne, jagatud ning kaalutud arusaam sellest, kuidas tagada lapse õigused ja parimad huvid ning heaolu.

Vormi võib kasutada ka kohtule esitatavate dokumentide lisana.

Lapsevanem saab hindamisvormi täites sel- gema pildi lapse vajadustest, oma tugevus- test ja nõrkustest. Lapse poolt täidetav vorm annab võimaluse selgitada, kuidas laps oma elu ja olukorda tajub, mis on lastekaitsetöös väga tähtis. Vajadusel on võimalik lapseva- nema ja töötaja hindamise tulemusi võrrel- da, see annab lastekaitsetöötajale tagasisidet kliendi motivatsiooni ja vanemlike arusa- made ning oskuste kohta.

Hindamisvormide katsetamine jätkub koos käesoleva aasta teise poolde planeeritud hindamisvormidest lähtuva lapse heaolu hindamise metoodilise materjali koostami- sega. Metoodilises materjalis kirjeldame üksikasjalikult lapse heaolu komponente, heaolu hindamise etappe, toome lühikesed juhised iga hindamisvormi kasutamise kohta ja komplekteerime hindamist toetavad inst- rumendid (vabavarana kasutatavad validee- ritud küsimustikud ja interaktiivsed töölehed vanematele ja lastele), mis on abiks kas va- nema ja lapse vahelise suhte hindamisel või lapse enesehinnangu ja lapse subjektiivse heaolu hindamisel.

Hindamisjuhise tellijaks on sotsiaalminis- teerium ja see on üks laste ja perede arengu- kava rakendusplaani 2012–2015 tegevustest (meede 3.2. Varase sekkumise ja lastekaitse- süsteemi tõhustamine).

Hindamisvormid on huvilistele kättesaada- vad Perede ja Laste Nõuandekeskuse kodu- lehel www.perenou.ee.

Ootame hindamisvormi kasutatavatel spet- sialistidelt tagasisidet, kas need vormid on ratsionaalsed ja arusaadavad. Kindlasti võib meie poole pöörduda ka konsulteerimaks, kuidas hindamisvormi täita. Kontakt: Marika Ratnik, e-post: marika.ratnik@perenou.ee; Margit Pajo margit@perekodu.eu.

Viidatud allikad

Bornstein, M., H., Davidson, L., Keyes, C.L., Moore, K., A. (2003). Well-being. Positive Development Across the Life Course. The Centre for Child Well-being. New Jersey. London.

Noorsoopolitseinik kui sotsiaaltöötaja

Dei Stein
noorsoopolitsei komissar

Selleks et kõik ausalt ära rääkida, pean alustama algusest, nagu ütleb Agu Sihvka. Noorsoopolitseinik – mis imeloom see küll on? Noorsoopolitseinik on politseiametnik, kelle peamine sihtgrupp on lapsed ja noored vanuses 0–18 eluaastat ning nende vanemad. Noorsoopolitseinikul peab olema kas pedagoogika-, psühholoogia-, sotsiaaltöö- või politseialane haridus. Kellel politseitöö alal haridus puudub, peab läbima seadusi selgitavaid koolitusi. Politseialase haridusega noorsoopolitseinik peab omandama lisateadmisi psühholoogiast ja pedagoogikast. Peamised tööülesanded on laste poolt ja laste suhtes toime pandavate korralduste ennetamine, tõkestamine ja avastamine, laste poolt toime pandud korralduste menetlemine ja laste õiguste kaitsmine oma pädevuse piires, loengute ja ürituste korraldamine nii lasteasutustes kui oma piirkonna territooriumil. Ülesannete rohkuse tõttu pole laste ja nende perede muredesse eriti võimalik süüvida. Samas kui lahendame juhtumeid, otsime taga kaduma läinud lapsi, mõnest lasteasutusest tuleb info korda rikkunud lapse kohta või on toimunud peretüli, mille puhul on politseipatrull pidanud kohale minema, siis asume kohe tegelema nii lapse kui perega. Kuidas see tegelemine välja näeb? Loomulikult sõltub palju sellest, kas peamised probleemid on peres lapse pärast või ei saa vanemad omavahel enam läbi. Edasi kõigest lähemalt.

Juhtumite lahendamine

Juhtumeid, mida noorsoopolitseinikel tuleb menetleda ja lahendada, on seinast sein,

alustades pisikeste poevarastega ning lõpetades kehavigastuste tekitamisega seotud koolivägivalla intsidentidega. Kuni septembrini 2011 pidi noorsoopolitsei kaasama alla 14-aastaste laste ülekuulamisele psühholoogi või lastekaitsetöötaja, kes hoolitses selle eest, et lapsega räägitaks vastavalt tema arengutasemele ning „ei pandaks näppe sahtli vahele”. Mullu septembris jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muudatuse kohaselt peab noorsoopolitseinik olema sellisel tasemel, et ta saab hakkama alla 14-aastase lapse ülekuulamisega ilma psühholoogi või sotsiaaltöötajata. Kõige raskem ongi tegelda kõige nooremate lastega. Tihtipeale lasteaias olnud lapsed, kes on poest kas tahtlikult või kogemata võõraid asju oma taskusse pistnud, ei oska oma tegu selgitada. Veelgi keerulisem on olukord, kui mõni pisike kahe- kuni viieaastane laps peaks hetkeks vanemate silma alt ära kaduma ja heatahtlikud inimesed ta politseisse toovad. Tema vanemate leidmine on tõeline kunsttükki, sest kui laps on üks võõraste vormiriietuses tädidega ja onudega, siis on see lapsele vägagi ehmata. Suure hirmuga ununeb nii oma nimi kui kodune aadress, vanemate andmetest rääkimata.

Laste omavoliline kodunt ärajooksmine

Kui laps, sõltumata vanusest, jookseb kodunt ära ja ei teavita vanemaid oma asukohast, siis loomulikult pöörduvad vanemad politseisse, et vastav avaldus kirjutada. On kahesuguseid vanemaid. Osa on sellised, kes tõesti hoolivad oma lapsest ja enne politseisse pöör-

dumist on omal käel põhjaliku eeltöö ära teinud. Nad oskavad nimetada lapse sõpru ja seda, kas lapsel on oma konto suhtlusvõrgustikes, neil on hea kontakt klassijuhatajaga. Politseisse jõudes nad saavad vaid konstateerida fakti, et nad on omalt poolt teinud kõik lapse leidmiseks ja nüüd oleks vaja targemate abi. Selliseid vanemaid on lausa lust aidata. Teised vanemad aga ei tea oma lapse sõpradest ega suhtluskontodest midagi, kellegi käest pole nad midagi eelnevalt uurinud. Kui esitada ka lihtne küsimus, kes on lapse parim sõber, siis jäädakse tihtipeale vastus võlgu. Selliste vanemate puhul jääb mulje, et nad tahavad vastutuse endalt politsei õlgadele veeretada. Pärast seda, kui laps on leitud, soovib noorsoopolitseinik alati vestelda nii lapse kui tema vanematega. Edasine sõltub juba suuresti politseinikust, kui palju ta pereprobleemidesse süveneb. Peamiselt toimub vestluste ajal nii pere kui lapse psühholoogiline ja sotsiaalpedagoogiline nõustamine. Eesmärgiks on ju välja uurida, miks laps kodunt ära jooksis, et vähendada selle kordumise võimalust. On ka olukordi, kus lapsed jooksevad korduvalt ära, rännatakse mööda Eestit ja nauditakse „vabadust”. Sellistel juhtudel anname info edasi piirkondlikule lastekaitse spetsialistile, kes hakkab perega edasi tegelema.

Peretülid

On kahesuguseid peretülisid, millesse politseil tuleb sekkuda. Osa tülide peamine põhjus on alkohol. Üks vanematest, tavaliselt meespool, on ohtralt alkoholi tarvitanud, misjärel muutub ta kas ise agressiivseks või algatab tüli naine, kes mehega alkoholi tarvitamise pärast pahandab. Kahjuks peavad sellistes tülides osalema ka lapsed. Kuigi laps võib tüli hetkel olla teises toas, kuuleb ta suure tõenäosusega ka seda, mis toimub suletud ukse taga ja mõistab, mis vanemate vahel toimub. Hüllem lugu on aga siis, kui vanemad on lahku minemas ja hakatakse lapsi jagama, st vaieldakse selle üle, kelle juures laps/lapsed suurema osa ajast elama hakkavad. Mind teevad vägagi nukraks kohtuotsused, mille järgi laps peab ühe nädala elama ühe vanema juures ja teise nädala teise juures. Mõistan,

et kohtunikule on selline otsus kõige lihtsam, aga kas see ikkagi on lapse parimates huvides? Sellise „solgutamise” tagajärjel muutub laps pidetuks, ja mis kõige hullem, talt võetakse ära turvaline kodu ja kodutunne. Peretülide korral, kui peres on lapsi, teeb noorsoopolitsei alati järelkontrolli ja vestleb tüli osapooltega. Ka siin on tihti olukordi, kus politseinik peab olema sotsiaaltöötaja rollis, vanemaid aktiivselt kuulates ja nõustades. Selliste juhtumite korral antakse alati info edasi lastekaitse spetsialistile, sest nii mõnigi kord ei tunne vanemad võimalusi, kuidas enast ja teisi pereliikmeid aidata.

Seaduserikkumiste menetlemine

Kahjuks peab noorsoopolitseinik oma töös ka karmimat palet näitama. Seda siis, kui tuleb tegelda juba õigusrikkumistega. Laste ja noorte puhul sõltuvad edasised menetlustoimingud õigusrikkuja vanusest. Kui laps on alla 14 aastane, siis seaduse järgi ei saa teda tavalises mõttes karistada. Põhjuseks Eesti seadusandluse põhimõte, et alla 14 aastane laps ei pruugi aru saada toimepandud teo tagajärgedest ja teda on veel võimalik mõjutada „südamest ja sügavalt” vesteldes. Vajadusel võib politseiametnik saata materjalid ka kohalikkude alaealiste komisjoni mõjutusvahendite määramiseks. Kas selline mõjutamine ka reaalselt toimib, on juba omaette teema. Teine lugu on noortega, kes on saanud 14-aastaseks või on veelgi vanemad. Arengupsühholoogia järgi peaksid nad täiesti mõistma, kuidas tuleb käituda. Seetõttu püüamegi neisse suhtuda kui arukatesse inimestesse, kes peavad vastutama iga oma sõna ja teo eest nagu täiskasvanud inimesedki, kuid menetlusnormides on võrreldes täiskasvanutega siiski teatud iseärasused. Sõltuvalt õigusrikkumisest jagatakse süütoomenetlus ja sellele järgnev karistus kas väärtoemenetluseks või kriminaalmenetluseks. Väärtoemenetlus on küll kergema kaaluga, kuid nii mõnigi kord sillutab teed tulevasele kriminaalsele karjäärile. Väärtoemenetlusena käsitletakse tegusid, kus kahju on väiksem ja kellelegi pole füüsilist valu tekitatud, nt väiksemad vargused, noorte puhul suitsetamine,

alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine, kergemad liikluseeskirjade rikkumised jne. Väärteomenetlusele järgneb alati rahatrahv, harvemini ka arest. Viimast kohaldatakse teatud tegude korduva sooritamise puhul. Kui seaduserikkuja on oma teost ja selle karistusest aru saanud, trahvi ära maksnud ning rohkem õigusrikkumisi vähemalt kahe aasta jooksul toime ei pane, siis see süütegu ei jää noort inimest hilisemas elus enam „kummitama”. Materjal saadetakse arhiivi ja sinna see jääbki. Trahvi suuruse osas on seadus andnud politseinikule mõningase mänguruumi, st karistuse võib määrata teatud trahviühikute ulatuses. Üks trahviühik on karistusseadustiku järgi 4 eurot, minimaalselt saab politseiametnik määrata kolm trahviühikut ehk 12 eurot. Miks on antud trahvisumma määramiseks nn mängumaa? Iga juhtum on omanäoline. Kõik sõltub paljudest pisi-asjadest, nt kas tegu on toime pandud esmakordselt või korduvalt, kahju suurusest ja sellest, kas noor mõistab oma viga. Püüame noortele rääkida, et alati on targem oma tegu ausalt üles tunnistada. Kahjuks ei ole kergema karistuse määramine võimalik, kui õigusrikkuja sooritab väärtegusid korduvalt või on sooritanud isegi kuriteo. Kuriteo alla liigituvad õigusrikkumised, kus kellelegi on tekitatud füüsilist valu, varavastane tegu on suure kahjuga (nt varguse puhul kahju alates 64 eurost), tegu on lühikesel perioodil jooksul kordunud (nt aasta jooksul kolmas vargus sõltumata kahju summast) jne. Kuriteole järgneb kas rahaline karistus või vangistus. Võimaluse korral alaealisi vanuses 14–18 kuritegude puhul siiski vangi ei saadeta. Sellistel juhtudel suunatakse alaealine koos oma toimikuga kohalikku alaealiste komisjoni, kes püüab alaealist õigusrikkujat seaduskuulekale teele suunata. Kuritegu ei aegu kunagi ja see episood jääb elu lõpuni mitteametliku CV kindlaks koostisosaks, mis võib tulevikus piirata noore inimese valikuid nii mõnedesse riikidesse reisimisel kui kindlatele ametikohtadele kandideerimisel.

Töö koolis

Suure osa ennetustööst viib noorsoopolitseinik läbi koolis. Tavaliselt on ära jagatud, kes millist kooli oma piirkonnas kureerib.

Ennetustöö all pean silmas klassides mitmesugustel teemadel tundide läbiviimist või ürituste korraldamist. Tunde viiakse läbi kõigile vanuseastmetele. Kooliga eelnevalt kokku leppides toimuvad tunnid kas tsükli- või vesteldakse klassiga, kui on tekkinud mõni lahendust vajav probleem. Varasematel aastatel viis noorsoopolitsei Tallinnas läbi 3.–4. klassidele mõeldud programmi „Ole normaalne”, mille raames kahe aasta jooksul tutvustati lastele 12 eri teemat, alustades politsei ülesannetest kuni konkreetsete seadusteni välja. Programm oli hea nii seaduste kui ka politsei tutvustamiseks ning lastele lähendamiseks. Hiljem, kui mõni laps oli seadust rikkunud, siis see, kas ja mil viisil ta politseinikuga suhtles, näitas juba, kas noorsoopolitseinik on käinud talle tundides rääkimas või mitte. Samas oli tundide käigus võimalik oma piirkonna lapsi ka paremini tundma õppida. Tänapäevaks on see programm kahjuks päevakorrast maha võetud, kuna võttis politseinike ajast väga suure osa ja teiste tööülesannetega polnud aega tegelda. Politseinikud jätkavad koolides tundide läbiviimist, kuid väiksemas mahus.

Kui tunde annab noorsoopolitseinik üksi, siis ürituste korral kaasatakse ka koostööpartnereid Lõvi Leost kuni politseikoerte ja vabatahtlikeni. Politsei maskott Lõvi Leo suhtleb peamiselt nooremate lastega, politseikoertega tehakse ennetustööd enamasti keskmises ja vanemas kooliastmes. Kuigi politseikoeri treenitakse eri valdkondade jaoks, siis kooli võetakse kaasa peamiselt narkoerad. Seda ei tehta selleks, et avastada narkootilisi aineid või nende kasutajaid. Meie eesmärk on õpilastele näidata, kuidas politseikoerad töötavad ja teha seega ennetustööd. Seni maani on õpilased selliseid üritusi alati hästi vastu võtnud.

Mõnikord tuleb noorsoopolitseinikul lähendada ka õpilaste omavahelisi tülisid või õpetaja ja õpilase vahelisi konflikte. Lapsed on oma pere peegel, seetõttu on õpetajate ja kooli tugipersonali töö koolis väga raske, samas äärmiselt tänuväärne. Mitte kõigis kodus ei mõisteta kasvatust, viisakusreegleid ja naljategemist ühtemoodi. Samuti annab tunda, et lapsed on telerist liiga palju vaadanud

action-filme ilma lapsevanema täiendava selgitusega. Soovides matkida filmide tegelasi, ei pruugi laps mõista oma tegude tagajärgi, sest filmis ju midagi halba ei juhtunud. Enda vabanduseks osatakse vaid öelda, et ma tahtsin ainult nalja teha.

Koolis õpilaste omavahelistes konfliktides moodustavadki suure osa vägivalda probleemid, seda nii füüsilises kui emotsionaalses mõttes. Üha enam levib küberkiusamine. Kui reaalses elus toimuvat vägivalda saab teatud määral ohjeldada, siis virtuaalkiusamisega on juba raskem tegeleda. Loomulikult on vägivald mõneti suhteline mõiste: kui mõne poisi arvates togimine ega käperdamine pole pahatahtlik, siis teise arvates on see juba karjuv vägivald. Sama võib juhtuda ka emotsionaalsel tasandil, kus osa inimesi näiteks peab ignoreerimist emotsionaalseks vägivaldaks, teiste jaoks on see tavaline suhtlusvorm. Ühes võib aga kindel olla: laste vanuse kasvades füüsiline vägivald väheneb ja vaimne vägivald kasvab. Saades teada koolis toimuvatest vägivaldajuhtumitest, ei tohi ei kooli personal ega noorsoopolitseinik hakata olu-

korda kohe üldistama. Iga juhtum on iseseisune, samamoodi peavad seda käsitlema ka erinevad institutsioonid. Õnneks on koolide ja noorsoopolitseinike omavaheline koostöö ja arusaam kummagi poole õigustest, kohustustest ning võimalustest üldjoontes hea või isegi väga hea ja loodetavasti paraneb see veelgi. Eesmärk on mõlemal ju üks: anda lastele ja noortele võimalikult palju teadmisi, et nad saaksid elus toime tulla nii väheste probleemidega kui võimalik ning aidata muuta ühiskond lastele ja noortele nii turvaliseks kui võimalik.

Kokkuvõtvalt tuleb tõdeda, et tänapäeva noorsoopolitseinik ei saa piirduda vaid seaduste tundmisega ja paragrahvide „väänamisega”. Suheldes probleemides inimestega, tuleb neid eelkõige ära kuulata, neid mõista ja anda kätte suund, kuhu edasi liikuda. Selleks on vaja omada teadmisi nii psühholoogiast, pedagoogikast kui sotsiaaltööst. Seega on noorsoopolitseinik teatud määral ka sotsiaaltöötaja. Selle tõenduseks on ka allakirjutatud 2010. aastal andnud sotsiaaltöötaja V kvalifikatsiooni kutsetunnistus.

Noortetöö kriminaalhoolduses ühtse meeskonnana

Kristo Kulo
*Viru Vangla
direktori
asetäitja
(noorteüksuse
juht)*

Heli Lebedeva
*Viru Vangla
noorteüksuse
vanem kriminaal-
hooldusametnik-
metoodik*

Viru vanglas töötab noorte vangide taasühiskonnastamisele pühendunud noorteüksus, mille ametnikud kasutavad vangide kohtlemisel tavalisest mõnevõrra erinevaid töövõtteid. Noortetöö ühtlustamiseks kriminaalhoolduses ja ühtse praktika huvides

on Viru vangla noorteüksusest järk-järgult kujundatud noorte taasühiskonnastamise kompetentsikeskus, mis hõlmab ka kriminaalhooldustööd.

Detsembris 2010 liideti noorteüksusega Viru piirkonna noortega tegelevad Rakvere, Jõhvi

ja Narva kriminaalhooldusametnikud. Vahe-
tu suhtlus ja ühiste töövõtete arendamine on
suurendanud kriminaalhooldajate pädevust.
Aastane kogemus kinnitas, et valitud tee
õigustab ennast ning 1. märtsil liideti Viru
vangla noorteüksusega veel 25 kriminaal-
hooldajat üle Eesti. Kriminaalhooldajate
spetsialiseerumine ei ole uus asi: Tallinna
vangla kriminaalhooldusosakonnas on juba
aastaid tegutsenud noortetöö talitus.

Noorteüksus tegeleb alaealiste (14–18 aastat) ja noorte hooldusalustega (18–21 aastat). Mai keskel oli noorteüksuse Harju piirkonnas arvel 44 alaealist ja 170 noort hooldusalust, Pärnus 35 alaealist ja 112 noort hooldusalust, Tartus 88 alaealist ja 189 noort hooldusalust ning Virus 55 alaealist ja 110 noort hooldusalust – kokku 803 alaealist ja noort.

Üks meeskond

Pärast märtsis toimunud muudatusi on noorteüksus kompaktne üle-eestiline meeskond, mis jälgib noore käekäiku nii enne vangistust, vangistuse ajal kui ka pärast vangistust. Töö noortega peab olema sujuv sõltumata sellest, kas noor viibib kodus, erikoolis, vanglas või on määratud kriminaalhooldusele.

Noorteüksuse kriminaalhooldajad tegelevad õigusrikkujaga alates alaealiste komisjonist – nad kuuluvad maakonna ja omavalitsuste alaealiste komisjoni – kuni võimaliku kriminaalhoolduse ja enne tähtaega vabanemiseni. Peamine eesmärk on, et iga piirkonnaametnik saaks tegelda noore õigusrikkujaga algusest lõpuni. See nõuab väga tihedat koostööd eri asutustega ja kindlasti ka noore lähivõrgustikuga.

Noorteüksuses töötav kriminaalhooldaja koostab vangile või hooldusalusele esmase riskihindamise ning sellest alates on elukohajärgne kriminaalhooldaja tema tegemistega kursis terve vangistus- või katseaja vältel. Selleks tutvub ta registreis sisalduva infoga ning suhtleb tihedalt vangla spetsialistide ja kinnipeetavaga kas vanglas kohapeal või videokonverentsisüsteemi kaudu, mis on plaanis sügisel tööle saada. Kriminaalhooldaja hoolitseb ka selle eest, et tekiks kontakt kinnipeetava lähivõrgustiku ja sotsiaalasutuste vahel.

Kui noor hooldusalune paneb toime rikku-
mise ja tema karistus pööratakse täitmisele,
jääb ta endiselt oma piirkonna kriminaal-
hooldaja valvsa pilgu alla. Kui vang suuna-
takse kriminaalhooldusele, siis on piirkon-
naametnik kursis tema vanglaperioodiga
ning ta on suhelnud ka tema perekonnaga ja
suudab teha õigemaid otsuseid.

Sisuline töö

Kriminaalhooldaja tähtsad tegevused on kohtueelsete ettekannete koostamine ja kriminoogeensete riskide hindamine. Kohtueelne ettekanne peab andma õigusrikkujast selge ülevaate ja aitama mõista, milliste probleemidega silmitsi seistakse. Kriminaalhooldajale on siinkohal väga tähtis koostöö kooli, hoolekandeametite, politsei, alaealiste komisjoni, lastekaitse ja õigusrikkuja lähivõrgustikuga.

Kohtueelses ettekandes teeb ametnik prokuratuurile ettepaneku võimaliku ja soovitava karistuse kohta, mis eeldab koostööd ülalnimetatud osapooltega. Väga oluline on kaaluda, millist karistust noorele määrata, olgu selleks siis allutamine käitumiskontrollile, erikooli suunamine või vanglasse paigutamine. Mida rohkem infot noore õigusrikkuja kohta on, seda täpsem on ülevaate ning ametnikul on võimalik kohe alustada noore abistamisega.

Riskihindamise tarvis kogub ametnik andmeid ja analüüsib noore töökäiku, haridustaset ja eluasemega seonduvat, majanduslikku toimetulekut, suhteid ja elustiili, sõltuvusprobleeme, noore emotsionaalset seisundit, mõtlemist ja käitumist, väärtushinnanguid ja hoiakuid, probleemide lahendamise ja sotsiaalseid oskusi ning kriminaalseid hoiakuid, ning kokkuvõttes selgub siit ka uue kuriteo toimepanemise statistiline tõenäosus.

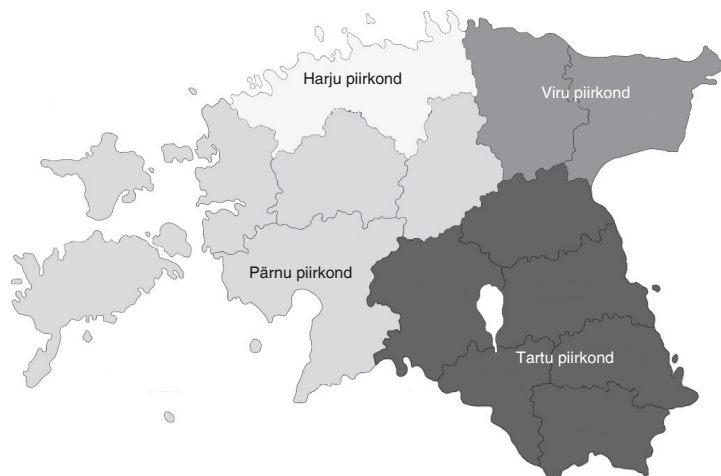
EQUIP programmis õpetatakse noortele vastutusrikkast mõtlemist ja käitumist kaaslase abistamise kaudu; käsitletakse sotsiaalsete oskuste arendamist, viha kontrollimist, mõtlemisvigade parandamist jm. Sotsiaalsete oskuste arendamise eesmärk on vähendada puudulikest oskustest tingitud uue kuriteo riski. Programm aitab noori ja

alaealisi, kes ei oska suhelda ega probleeme lahendada, on impulsiivsed ja mõjutatavad, ei mõista oma tegude tagajärgi ega teiste inimeste seisukohti.

Sõltuvusvaba eluviisi treenimise abil püütakse muuta sõltuvuskäitumist ja saavutada kontroll alkoholi ja narkootikumide tarbimi-

se üle. Sihtrühmaks on sõltuvusainete tarvitajad, kelle puhul sõltuvus põhjustab õigusvastast käitumist.

Viru vangla noorteüksuse kriminaalhooldajad on valmis koostööks kõigi asutustega, kellega koos on võimalik mõjutada noore õigusrikkuja käekäiku.

Noorteüksuse kriminaalhoolduse piirkonnad

Mida arvavad meiega tänava märtsis liitunud kriminaalhooldajad?

Heli Lehtsalu, Pärnu piirkond: „Eks iga algus ole raske, ja nii peabki olema – kust muidu tuleks see edasiviiv jõud ja tahe liikuda paremuse poole. Esimestel kuudel on paljud meist kogenud pingelisi aegu, ärganud suure töökoorma all ja tundnud kohati ka ahastust. Tähtis on, et me ei näeks kõike liiga enesekeskselt, vaid märkaksime ja toetaksime üksteist. Senine kogemus on näidanud, et koostöö võrgustikuga on noorte puhul tõesti väga vajalik. See võimaldab koguda, vahetada ja analüüsida märksa rohkem infot ning hinnata riske objektiivsemalt. Tegevuste plaanimise kaudu saab selle info hiljem hooldusalusele kasulikult tagasi suunata. Et meie töö tulemus oleks tõesti positiivne, tuleks kõiki võimalusi ka maksimaalselt kasutada ja suhelda võrgustikuga korrapäraselt.”

Kai Kapp, Tartu piirkond: „Hädasti

on vaja tihendada sidemeid alaealiste komisjoniga, nõustamiskeskuste, sotsiaaltöötajate, koolidega. Viimane on keeruline, sest ootan võimalust kohtuda kõigepealt koolidirektoritega, kes vastutavad väljastatavate dokumentide eest (iseloomustused jne). Tööd jätkub ja see võtab aega, kuid see aeg ei ole mahavisatud aeg. Ja ainult sellises koostöös on võimalik üldse midagi ära teha.”

Merlin Hurt, Võru: „Koostöö spetsialistidega (kool, alaealiste komisjonid, sotsiaaltöötajad) on hea. Kindlasti tuleks parandada koostööd politseiga. Kuna meie hooldusalustel on palju lisakohustusi (nt mitte tarvitada alkoholi), siis on tihti vaja saada politseilt kiiresti infot neid kohustusi rikkunud noorte kohta. See on jäänud praegu pisut unarusse. Kuid ilmselt on ka piirkonnad erinevad ja sageli polegi ainulist lahendust.”

Elama ja töötama Eestist väljapoole – kas ja millisel juhul säilivad õigused perehüvitistele?

Eve Liblik

*Sotsiaalkindlustusameti pensionide
ja toetuste osakonna juhataja
Tallinna Ülikooli doktorant*

Üha rohkem on tänapäeva Eestis peresid, kus osa pereliikmeid viibib kas töötamise või õppimise tõttu ajutiselt Eestist eemal. Oluline on, et seejuures ei jääks ühegi pereliikme õigused kaitseta ega realiseerimata inimeste sotsiaalkindlustusalased õigused, sh õigus saada perehüvitisi.

Peretoetuste maksmise üldpõhimõtted

Eesti riigisisese õiguse üldprintsip on, et perehüvitisi makstakse Eesti alalisele elanikule. Seega kui terve pere lahkub Eestist, siis Eesti riigil enam kohustust perehüvitisi maksta ei ole ja perehüvitiste saamiseks tuleb pöörduda juba uue elukohariigi vastavasse asutusse. Siinjuures tuleb loomulikult arvestada sellega, et igas riigis kehtivad omad perehüvitiste saamise tingimused: õigus hüvitistele võib sõltuda näiteks pere sissetuleku suuruselt, laste arvust, elamisperioodist jne.

Eesti riiklike peretoetuste seaduses on eelpool kirjeldatud printsibiivist vaid üks erand. Nimelt ütleb seadus sõnaselgelt, et peretoetustele on õigus Eestis elavatel perekonnaliikmetel **ja välismaal õppimise tõttu perest eemal viibivatel lastel**. Kuna lapsetoetust makstakse õppimise korral lapse kuni 19-aastaseks saamiseni, siis ka juhul, kui laps õpib mõnes teises riigis väljaspool Eestit, sõltumata sellest, kas tegemist on Euroopa Liidu liikmesriigiga või kas Eestil on selle riigiga sõlmitud sotsiaalkindlustusleping, on perel õigus saada selle lapse eest Eestis makstavat lapsetoetust.

Millise riigi õigust kohaldatakse juhul, kui üks vanematest töötab või elab teises Euroopa Liidu liikmesriigis?

Kui osa pereliikmeid jääb elama Eestisse ning teise riiki asub elama ja/või töötama vaid üks pereliige, siis tuleb kõigepealt selgeks teha, kumma riigi õigust igal konkreetsel juhul kohaldatakse. Otsuse selle kohta, kumma riigi seadusi kohaldatakse, teeb üldjuhul toetuse taotleja elukohariigi sotsiaalkindlustusamet. Üldreegel on, et samaaegselt kohaldatakse Euroopa Liidus töötavale isikule vaid ühe riigi sotsiaalkindlustussüsteem ja õigus hüvitistele tekib selles riigis, kuhu makstakse selle isiku eest sotsiaalmaksu. Seega tuleb välismaale tööle minnes esimese asjana uurida oma sealt tööandjalt, kas ja kuhu hakkab laekuma seal teenitud palgalt sotsiaalmaks. Sotsiaalmaksu laekumine ei oma tähtsust mitte ainult perehüvitiste saamiseks, vaid ka tulevikus, kui inimene lõpetab töötamise ja hakkab saama pensioni.

Mõnikord minnakse välismaale tööle Eestis tegutseva tööandja lähetatuna. Sel juhul tuleb

kindlasti pöörduda Sotsiaalkindlustusametisse taotlusega saada vormikohane tõend A1, et see vajadusel esitada töökohariigi ametkonnale kinnitamaks, et sotsiaalkindlustusmaksed tasutakse jätkuvalt Eestis. Samuti tagatakse selle alusel inimese koduriigis tema sotsiaalõigused, sh tasub sel juhul Eesti Haigekassa isiku töökohariigis seoses arstiabi osutamisega tekkinud raviteenuste arved. Samal viisil tuleb toimida ka juhul, kui inimene töötab korraga mitmes EL liikmesriigis, et määrata kindlaks, millises riigis tasutakse inimese eest sotsiaalmaks. Nagu eelpool märgitud, kohaldub korraga vaid ühe riigi sotsiaalkindlustusskeem, st ka makseid tasutakse vaid ühes riigis. Üldreegel on, et isiku suhtes, kes töötab kahes või mitmes riigis, kohaldatakse elukohariigi sotsiaalkindlustussüsteemi, kui oluline osa tegevusest toimub elukohariigis või kui talle annavad tööd eri riikides asuvad tööandjad. Lisaks on kohaldatava õiguse kindlaksmääramisel hulk erisusi, mida tuleb aga vaadata igal konkreetsel juhul eraldi.

Õigused perehüvitistele juhul, kui osa pereliikmeid elab ja/või töötab Eestis ja osa pereliikmeid elab ja /või töötab teises Euroopa Liidu liikmesriigis

Arvestades tööjõu vaba liikumise põhimõtet on Euroopa Liidus kehtestatud kõigile liikmesriikidele kohalduvad sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise reeglid. Täpsemalt on need sõnastatud Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu otsekohaldatavas määruses nr 883/2004 ja rakendusmääruses nr 987/2009 (jõustunud 1. mail 2010).

Võrdse kohtlemise põhimõtte järgi võimaldatakse teise EL liikmesriiki elama ja töötama asunud isikule selle liikmesriigi õigusaktidega ette nähtud sotsiaalkindlustushüvitisi samaväärselt selle liikmesriigi kodanikega.

Perehüvitiste kohta võib väita, et juhul, kui üks pereliige asub elama ja töötama teise EL liikmesriiki ja tal tekivad seal vastavalt selle riigi riigisisestele õigusaktidele õigused perehüvitistele, siis tema pereliikmeid, kes on jäänud elama tema eelmisesse elukohariiki, käsitletakse õiguste tekke seisukohalt nii, nagu elaksid nemadki selles teises EL liikmesriigis.

Näiteks juhul kui pere elab Eestis ja saab Eesti riigilt peretoetusi ja isa asub tööle Soome, on isal õigus taotleda oma perele toetusi Soome riigilt ka Eestis elavate laste eest.

Hüvitiste kattumise vältimine ja prioriteetsuse määramise eeskirjad Euroopa Liidu perehüvitiste puhul

Sotsiaalkindlustuse üldine koordineerimisprintsip seisneb selles, et isikule ei anta ega säilitata õigust saada mitut sama liiki hüvitist ühe ja sama kohustusliku kindlustusperioodi eest.

Perehüvitiste puhul võib tekkida juhul, kui osa pereliikmeid elab ja/või töötab ühes liikmesriigis ja osa pereliikmeid elab ja/või töötab teises liikmesriigis, õigus perehüvitistele mõlema liikmesriigi riigisisestest õigusaktide alusel. Hüvitiste kattumise vältimiseks on kehtestatud nn prioriteetsuseeskirjad. Lihtsustatult on järjekord selline: 1) töötamise alusel saadavad õigused, 2) pensioni saamise alusel saadavad õigused, 3) elamise alusel saadavad õigused. Praktikas tähendab see, et kui näiteks isa töötab Soomes ja ema lastega elab Eestis ning on kodune, siis on isal õigus taotleda perehüvitisi Soomest ja, nagu eelpool öeldud, arvesse võetakse ka tema Eestis elavad pereliikmed.

Siinjuures vajab täpsustamist **töötamise mõiste**. Nimelt Euroopa Liidus käsitletakse perehüvitiste kontekstis töötamisena lisaks tavalisele töösuhtele ja töötamisele FIE-na veel töötuskindlustushüvitise saamist ning töötutoetuse saamist. Loomulikult loetakse töötajaks ka lapsehoolduspuhkusel viibiv isik (töösuhe on olemas, kuid ajutiselt peatatud). Seega juhul, kui isa töötab Soomes, aga ema on lastega kodus ja viibib lapsehoolduspuhkusel, tuleb toetusi taotleda Eestis. Seda seetõttu, et vastavalt reeglitele juhul, kui mõlemad vanemad töötavad, on esmaseks toetuse maksjaks see riik, kus üks vanem töötab ja lapsed elavad.

Perehüvitiste suuruse arvutamisel ja väljamaksmisel on põhiprintsiibiks, et saadav hüvitist ei

tohi olla väiksem, kui see oleks olnud hüvitise määramisel suurema hüvitise määraga riigis. Selleks näevad koordineerimisreeglid ette, et teatud juhtudel peab teine riik maksma isikutele lisahüvitist. Eelpool toodud näidete puhul, kui isa töötab Soomes ja ema lastega elab Eestis ning on kodune, ja Soome maksab perehüvitisi, siis lisahüvitise maksmise kohustust Eesti riigil ei ole, kuna Soome perehüvitised on suuremad kui Eestis (lapsetoetus näiteks vastavalt 100,40 eurot ja 19,18 eurot). Kui aga ema Eestis on näiteks kaheaastase lapsega lapsehoolduspühkudel, siis on esmaseks perehüvitise maksjaks Eesti, kuid Soomel on kohustus maksta lisahüvitist summas, mille võrra on Eestis makstav toetus Soome toetusest väiksem. Antud näite puhul maksab Soome 81,22 eurot lisahüvitist ning pere saabki hüvitist 100,40 eurot kuus ehk siis just niipalju kui siis, kui kogu pere elaks Soomes. Mõnedel juhtudel võivad aga Eesti riigi perehüvitised olla suuremad kui teistes liikmesriikides. Seda näiteks juhul, kui ema saab vanemahüvitist. Kui isa töötab Soomes ja ema on üheaastase lapsega Eestis kodune ning saab vanemahüvitist, siis Soome maksab 100,40 eurot lapsetoetust ning Eestil on kohustus maksta lisahüvitist. Lisahüvitise määramisel võetakse arvesse Soomes juba saadav lapsetoetus.

Need on üldised põhimõtted, kuid konkreetsetel juhtudel võib osutada vajalikuks rakendada erinorme. Näiteks ei ole riigil Euroopa Liidu määrustest tulenevat kohustust maksta lisahüvitist teises liikmesriigis elavale lapsele juhul, kui õigus hüvitisele põhineb vaid vanema elukohal, kuid see õigus võib tuleneda elukohariigi õigusaktidest.

Ja lõpuks tuleb arvestada ka sellega, et nagu juba eelpool öeldud, iga liikmesriik määrab oma riigisiseste õigusaktidega ise, milliseid perehüvitisi ja mis tingimustel makstakse. Nii näiteks makstakse Soomes perehüvitisi kuni lapse 17-aastaseks saamiseni, Eestis õppimise korral kuni 19-aastaseks saamiseni. Soomes on peretoetused leibkonnapõhised: näiteks üksikvanema toetust võib saada ema, kes tõendab, et tegelikult kasvatab last üksi, ning perele toetuste määramisel võetakse arvesse kõik tegelikult koos elavad ja kasvavad lapsed, sealhulgas ka vabaabielus mehe ja naise lapsed eelmistest abieludest, nende ühised lapsed jne.

Eestis loetakse EL peretoetuste hulka ka mitmed puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse alusel makstavad toetused, teistes riikides võivad analoogsed toetused aga paikneda ühes grupis haigushüvitistega jne. Seega võib kindlalt väita, et eelpool toodud näiteid ei saa teistele juhtumitele üldistada ning igal konkreetsetel juhul võib esineda hüvitiste määramisel ja maksmisel erisusi, mida käesolevas ülevaartartiklis käsitleda ei ole võimalik ega ka vajalik. Küll tuleb aga inimestel kindlasti arvestada sellega, et juhul, kui osa pereliikmeid asub elama ja/või töötama teise liikmesriiki, siis riikide sotsiaalkindlustusametused peavad enne hüvitiste määramist vahetama omavahel vastavasisulist infot, mis võib sõltuvalt asjaoludest ja ka teise riigi haldussuutlikkusest võtta aega tunduvalt rohkem, kui meie oma riigisisene asutuste vaheline andmevahetus.

Kokkuvõtteks

Selleks et perede sotsiaalkindlustusalased õigused oleksid kaitstud, tuleb Eestist välismaale elama, õppima või töötama siirdumisel kõigepealt jälgida, et oleks kindlaks määratud, mis riiki kantakse sotsiaalmaks, sest see annab õiguse saada perehüvitisi. Sotsiaalkindlustusamet vahetab andmeid teiste Euroopa majanduspiirkonna riikide pädevate asutustega keskmiselt 8000 juhul aastas, et teha kindlaks, milline riik ja mis summas on kohustatud perehüvitisi maksma. Kindlasti on eelnimetatud isikute grupp tunduvalt suurem, kuid kohati vähese teadlikkuse ja informeerimatuse tõttu võib nii mõnelgi korral jääda hüvitise õigeaegselt saamata ja mõningatel juhtudel võib tekkida ka hüvitiste kattumine, mille tõttu tekivad enamasti summad, mis hüvitise saajatelt hiljem tagasi nõutakse. Selliste olukordade vältimiseks tuleb teise riiki elama või töötama asumisel kohe pöörduda elukohajärgsesse sotsiaalkindlustus- asutusse.

Ülemaailmne sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu tegevuskava – oluline dokument ka Eesti jaoks

Marju Medar

*TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö dotsent,
sotsiaaltöö korralduse osakonna juhataja
EASSW juhtkomitee liige, laekur*

Sotsiaaltöö eriala on otseselt seotud ühiskonna arenguga, ja see on peamine põhjus, miks sotsiaaltöö sisu ja roll on pidevas muutumises. Rahvusvaheline sotsiaaltöö on seda laiem, mida mastaapsemalt seda käsitleme: see hõlmab erinevalt mõistetud inimõigusi, erinevaid kultuurilisi ja keskkondlikke taustu, eri riikide sotsiaalpoliitikat ja sotsiaalmajanduslike võimalusi, samuti mitmekesiseid töömeetodeid ja tehnikaid, mida sotsiaaltöötajad klientide probleemidega tegelemisel kasutavad. Samal ajal on sotsiaaltöö professioni arendamiseks vaja diskuteerida ka selle üle, mis on eri riikide sotsiaaltöö ühisosa.

Rahvusvahelisel tasemel tegeleb sotsiaalvaldkonna arendamisega mitu organisatsiooni, millest aktiivsemad on Rahvusvaheline Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsioon (IASSW, *International Association of Schools of Social Work*), Rahvusvaheline Sotsiaaltöötajate Föderatsioon (IFSW *International Federation of Social Workers*) ja Rahvusvaheline Sotsiaalse Heaolu Nõukogu ICSW (*International Council on Social Welfare*). Eesti osaleb rahvusvahelises koostöös Euroopa Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsiooni EASSW kaudu (*European Association of Schools of Social Work*), mis on IASSW liige. EASSW-sse kuulub üle 300 Euroopas sotsiaaltööd õpetava kõrgkooli ning organisatsiooni peamiseks tegevuseks on sotsiaaltöö professioni ja sotsiaaltöö õpetamise arendamine. EASSW liikmeteks on Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledž.

Nimetatud kolme organisatsiooni koostööna valmis „Ülemaailmne sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu tegevuskava aastateks 2012–2016”, mille lõplik variant avaldati 2012. a märtsis. Tegevuskava on aluseks nii sotsiaalpoliitika kujundajatele, kes töötavad välja valdkonna strateegiaid, sotsiaaltöö praktikutele oma tegevussuundade ja töömeetodite kujundamisel kui ka sotsiaaltööd õpetavatele kõrgkoolidele õppekavade koostamisel, üliõpilaste õpetamisel ja sotsiaalvaldkonna täiendusõppe korraldamisel. Tegevuskavas kirjeldatakse rahvusvahelise sotsiaaltöö kogukonna rolli üleilmsete probleemide lahendamisel: võrdsete sotsiaalsete ja majanduslike võimaluste edendamine, inimvääriskuse kaitsmine, kultuurilise mitmekesisuse ja looduskeskkonna hoidmine, kogukondade ja inimsuhete tugevdamine. Kõik tegevuslubadused on dokumendis sõnastatud meie-vormis. „Meie” all on mõeldud kõiki sotsiaalvaldkonnas tegutsevaid poliitikutid, praktikuid ja koolitajaid. Tegevuskava peavad arvestama ka kõik teised spetsialistid, kes oma igapäevases tegevuses puutuvad kokku sotsiaaltööga.

Kolm organisatsiooni koos oma allorganisatsioonidega on kindlalt pühendunud tegevuskava lubaduste elluviimisele. Järgnevatel aastatel kogutakse regulaarselt organisatsioonide kaudu andmeid tegevuskava elluviimise kohta ning esitatakse sellel teemal aruandeid. Oma panust oodatakse ka Eestilt ning selleks on meil vaja riigisisest kokku leppida, kuidas üleilmne tegevuskava ellu viia. Tegevuskava avaldamine ajakirjas Sotsiaaltöö on heaks alguseks üleilmse tegevuskava eesmärkide ja sisu lahtimõtestamisel nii avaliku, era- kui mittetulundussektori jaoks. Edaspidi on vaja laiendada diskussiooni sotsiaaltöö rollist ühiskonnas ja sotsiaalarengut puuduvate küsimuste lahendamisel ning seada oma samme koostöös rahvusvahelise kogukonnaga.

Ülemaailmne sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu tegevuskava aastateks 2012–2016

(ingl k *The Global Agenda for Social Work and Social Development: Commitments to Actions*)

Meie pühendumus

Sotsiaaltöötajate, sotsiaaltöö koolitajate ja sotsiaalarengu praktikutena näeme isiklike, sotsiaalsete ning kogukondlike väljakutsete igapäevast reaalsust. Usume, et nüüd on aeg asuda koostööle kõigil tasanditel muutuse, sotsiaalse õigluse ja inimõiguste universaalse rakendamise nimel, toetudes arvukatele sotsiaalsetele algatustele ja liikumistele. Meie, Rahvusvaheline Sotsiaaltöötajate Föderatsioon (IFSW), Rahvusvaheline Sotsiaaltöökoolide Assotsiatsioon (IASSW) ja Rahvusvaheline Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsioon (ICSW), tunnistame, et konkreetse kontekstis kujunenud varasemad ja praegused poliitilised, majanduslikud, kultuurilised ning ühiskondlikud korrad on asetanud üleilmsed, rahvuslikud ja kohalikud kogukonnad ebavõrdsesse olukorda ning on avaldanud inimestele negatiivset mõju. Täpsemalt öeldes me mõõname, et:

- Vaid väiksel osal maailma rahvastikust on juurdepääs kõigile inimõigustele.
- Ebaõiglased ja halvasti reguleeritud majandussüsteemid, mida panevad liikuma kontrollimatud turujõud, töötingimuste rahvusvaheliste standardite eiramine ning korporatiivse sotsiaalse vastutuse puudumine, on kahjustanud rahva ja kogukondade tervist ning heaolu, põhjustades vaesust ja süvenevat ebavõrdsust¹.
- Kultuuriline mitmekesisus ja õigus eneseväljendusele võimaldab paremat intellektuaalset, emotsionaalset, moraalset ning hingelist eksistentsi², kuid seda ohustab üle-

ilmastumine, mis standardiseerib ja marginaliseerib rahvaid ning millel on eriti rasked tagajärjed põliselanikele ja esmaasustajatele³.

- Inimestele meeldib elada oma kogukonnas ja toetavate suhete keskel, kuid valitsevad majanduslikud, poliitilised ja sotsiaalsed jõud õõnestavad neid suhteid.
- Inimeste tervis ja heaolu kannatab seoses kliimamuutuste, saastatuse, sõdade, loodusõnnetuste ja vägivallega tekkinud ebavõrdsuse ning jätkusuutmatu keskkonna tõttu, kuid see pole pärvinud piisavalt rahvusvahelist tähelepanu.

Seetõttu tunneme kohustust toetada uut maailmakorda, mis muudaks reaalsuseks inimõiguste ja inimväärikuse austamise ning inimsuhete teistsuguse struktuuri⁴.

Seepärast pühendume sellele, et toetada, mõjutada ja võimaldada struktuure ning süsteeme, mis tegelevad positiivsel moel rõhumise ja ebavõrdsuse algpõhjustega. Pühendume kogu südamest ja viivitamatult koostööle teenuste tarbijatega ning inimestega, kes jagavad meie eesmärgi ja püüdlusi, et luua sotsiaalselt õiglasem ja ausam maailm, mida saaksime uhkusega parandada tulevastele põlvedele. Meie pingutused nende eesmärkide nimel on kõrgeima prioriteediga. Aastatel 2012–2016 katvame suunata oma pingutused järgmistele valdkondadele:

- võrdsete sotsiaalsete ja majanduslike võimaluste edendamine
- inimväärikuse ja inimeste väärtustamise edendamine
- töötamine kestliku keskkonna nimel

¹ Rahvusvahelise Tööjõu Organisatsiooni (ILO) (2008) deklaratsioon sotsiaalse õigluse ja õiglase globaliseerumise kohta.

² Ühinenud Linnad ja Kohalikud Omavalitsused (2004). Kultuuri tegevuskava Agenda 21.

³ UNESCO kultuurilise väljenduse mitmekesisuse konventsioon (2001).

⁴ Ülemaailmne sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu tegevuskava.

■ inimsuhete tähtsuse senisest suurem tunnustamine.

Nende lubaduste taga seisavad meie põhi-seisukohad sotsiaaltöö⁵ definitsiooni ja eetiliste põhimõtete⁶ osas.

Meie organisatsioonid

Käesolev üleilmne tegevuskava on kolme sotsiaaltöö praktikat, haridust ja sotsiaalarengut esindava rahvusvahelise organisatsiooni kolmeaastase koostöö tulemus. Kõik kolm rahvusvahelist organisatsiooni on asutatud 1928. aastal ja need on olnud aastakümneid ametlikeks nõuandjateks ÜRO majandus- ja sotsiaalnõukogule ning teistele ÜRO ja sellega seotud asutustele.

Rahvusvaheline Sotsiaaltöötajate Föderatsioon on üleilmne organisatsioon, kuhu kuuluvad rahvuslikud sotsiaaltöö organisatsioonid 90 riigist, mis esindavad enam kui 750 000 sotsiaaltöötajat⁷.

Rahvusvaheline Sotsiaaltööd Õpetavate Kõrgkoolide Assotsiatsioon on sotsiaaltööd õpetavate õppeasutuste ja õppejõudude rahvusvaheline kogukond, mis edendab sotsiaaltööharidust, -koolitust ning sotsiaaltöö teooriat ja praktikat, samuti sotsiaalteenuste administreerimise ja sotsiaalpoliitika uurimise kvaliteeti. IASSW kõneleb 2000 sotsiaaltöö õppeasutuse ning 500 000 üliõpilase nimel⁸.

Rahvusvaheline Sotsiaalse Heaolu Nõukogu on üleilmne kümneid tuhandeid orga-

nisatsioonide esindav valitsusväline organisatsioon, mis osaleb aktiivselt heaolu, sotsiaalarengu ja sotsiaalse õigluse edendamiseks mõeldud programmides⁹.

Oleme üleilmse tegevuskava ettevalmistamisel konsulteerinud põhjalikult sotsiaaltöötajate, sotsiaaltöö koolitajate ning sotsiaalarengu praktikutega. 2010. aastal sai üleilmne tegevuskava meie ühiskonverentsil Hongkongis ülekaaluka toetuse ligikaudu 3000 delegaadilt. Konsultatsioonide tulemusena on sündinud järgmised tegevuslubadused:

Meie roll võrdsete sotsiaalsete ja majanduslike võimaluste edendamisel

Ühendatud Rahvaste Organisatsioon ja teised rahvusvahelised asutused. Toetame, mõjutame ning edendame üleilmseid algatusi, mis on suunatud kõigile inimestele võrdsete sotsiaalsete ja majanduslike võimaluste tagamisele. Selleks kasutame oma sidemeid ÜRO-ga ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega ning tugevdame neid sidemeid. Toetame millenniumi arengueesmärke. Meie peamine tähelepanu on suunatud ÜRO 2015. aasta järgse arengukava ettevalmistamisele¹⁰, mille osaks on muuhulgas sotsiaalkaitse põhialuste algatus¹¹, inimväärse töö ja rahvusvahelised tööjõu standardid¹², Maailma Terviseorganisatsiooni algatus tervise sotsiaalsete mõjurite osas¹³,

⁵ Rahvusvaheline sotsiaaltöö definitsioon (lääbivaatamisel).

⁶ Sotsiaaltöö eetika põhimõtted.

⁷ www.ifsw.org

⁸ www.iassw-aiets.org

⁹ www.icsw.org

¹⁰ ÜRO Üldkogu (2011). Kiirendades progressi aastatuhande arengukava eesmärkide poole. Peasekretäri igaaastane aruanne.

¹¹ Mõistega „sotsiaalne kaitse“ tähistatakse kaitset, mida hoolekandesüsteem pakub sotsiaalsete riskide ja vajaduste korral. Sotsiaalset kaitset tõlgendatakse tihti laiemana kui hoolekannet, sest see hõlmab ka pere liikmete või kohaliku kogukonna liikmete poolt pakutud kaitset. <http://www.social-protection.org>.

¹² ILO (2008). Inimväärse töö tegevuskava. „Inimväärne töö võtab kokku inimeste püüdlused nende tööelus. See hõlmab võimaluse teha tööd, mis on produktiivne ja tagab õiglase sissetuleku, töökoha turvalisuse ja perede sotsiaalse kaitse, paremad võimalused isiklikuks arenguks ja sotsiaalseks lõimumiseks, vabaduse oma murede väljendamiseks, võimaluse osaleda otsustes, mis mõjutavad kõigi naiste ja meeste elu ning võimaluste ja kohtlemise võrdsust.“ (vt eespool toodud ILO (2008) deklaratsiooni sotsiaalse õigluse ja õiglase globaliseerumise kohta).⁵

¹³ Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) (2008) komisjon tervise sotsiaalsete mõjurite kohta. „Tervise sotsiaalsed mõjurid on olud, kus inimesed sünnivad, kasvavad, elavad, töötavad ja vananevad ning nende hulka kuulub tervishoiusüsteem. Neid olusid mõjutavad raha, võimu ja ressursside jaotus üleilmisel, riiklikul ja kohalikul tasandil, mida omakorda mõjutavad poliitilised otsused. Tervise sotsiaalsed mõjurid vastutavad eeskätt tervise ebavõrdsuse eest, st riikide sees ja vahel täheledatavate ebaõigluste ja välditavate tervislike erinevuste eest.“

programm „Haridus kõigile”¹⁴. Püüdleme koos teistega inimkeskse globaalmaajanduse poole, mida reguleeritakse selleks, et see kaitseks ja edendaks sotsiaalset õiglust, inimõigusi ning kestlikku arengut.

Kogukonnad ja teised partnerid. Toetame ja töötame koos teistega selle nimel, et kujuneksid tugevad kohalikud kogukonnad, mis pakuksid kestva sotsiaalset heaolu kõigile oma liikmetele. Meie peamine eesmärk on tugevdada kogukondade võimekust suhelda oma valitsustega sotsiaalse ja majandusliku arengu tugevdamiseks.

Meie organisatsioonid. Töötame koos oma organisatsioonidega selle nimel, et edendada sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu alase hariduse ning praktika standardeid, mis võimaldaksid töötajatel kaasa aidata jätkusuutlike tulemuste saavutamisele sotsiaalarengus.

Meie roll inimväärkuse ja inimeste väärtustamise tagamisel

Ühendatud Rahvaste Organisatsioon ja teised rahvusvahelised asutused. Püüdleme rahvusvaheliste konventsioonide ja teiste instrumentide universaalse rakendamise poole kõigi rahvaste sotsiaalsete, majanduslike, kultuuriliste ning poliitiliste õiguste osas, selle hulgas laste¹⁵, eakate¹⁶, naiste¹⁷, puuetega inimeste¹⁸ ja põlisrahvaste õiguste¹⁹ osas ning taotleme rassi ja seksuaalse suunitluse põhjal diskrimineerimise lõpetamist²⁰. Edendame sotsiaalseid strateegiaid, mis loovad sidusaid ühiskondi ning kõrvaldavad konfliktide algeid. Nõuame järjekindlat pühendumist konfliktide rahumeelsele ennetamisele ja lahendamisele ning vägivalda ja selle tagajärgi vähendavate rahvusvaheliste lepete järgimisele²¹. Teeme koostööd oma

partneritega selleks, et astuda vastu riikide vägivaldsele tegevusele oma rahva vastu, kui inimesed astuvad välja oma õiguste kaitseks. Kaitseme inimeste õigust liikuda riikide vahel ja nende piires ning samuti registreeritud ja registreerimata immigrantide õigust sotsiaalteenustele. Toetame meetmeid, mis vähendavad ja kaotavad inimkaubitsemist²².

Kogukonnad ja teised partnerid. Toetame kogukondi ja organisatsioone, mis osalevad riigisiseste ja riikidevaheliste vägivaldsete konfliktide ennetamises. Toetame partnerorganisatsioonide tegevust riigisiseste või riikidevaheliste migrantide õiguste tagamiseks. Oleme partneriks inimkaubitsemisega võitlevatele rahvusvahelistele, piirkondlikele ja riiklikele organitele. Oleme partneriks rahvusvahelistele, piirkondlikele ja rahvuslikele organitele, mis edendavad austust kultuurilise identiteedi vastu.

Meie organisatsioonid. Palume oma kolme organisatsiooni liikmetel teha koostööd tagamaks, et seadused ega praktika ei piiraks ega tõkestaks inimeste õigust osaleda legitiimsetes ja demokraatlikes sotsiaalarenguga seotud tegevustes. Edendame austust mitmekesisuse vastu ja soosime haridus- ning koolitusprogramme, mis valmistavad sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu praktikuid ette eetiliseks ning asjatundlikuks sekkumiseks²³, mis arvestavad näiteks inimeste sooliste, seksuaalse suunitlusega seotud ja kultuuriliste iseärasustega. Töötame selle nimel, et edendada haridus- ja praktikastandardeid, mis valmistavad sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu praktikuid ette olema efektiivsed konfliktjuhtimise ja inimkaubitsemise vallas ning reageerima migratsiooni tagajärgedele.

¹⁴ UNESCO (2000). Haridus kõigile: meie kollektiivsete lubaduste täitmine.

¹⁵ ÜRO lapse õiguste konventsioon (1989).

¹⁶ Üleilmne vananemise tegevuskava „Sammud eakate inimõiguste konventsiooni poole” (2009).

¹⁷ ÜRO konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (1979).

¹⁸ ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon (2006).

¹⁹ ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioon (2007).

²⁰ ÜRO inimõiguste nõukogu (2011). Inimõigused, seksuaalne suunitlus ja sooline identiteet.

²¹ Näiteks ÜRO desarmeerimisbüroo (2011). Samme relvakaubanduse leppe poole; ÜRO (1997) jalaväemiinide kasutamise, ladustamise, tootmise ja üleandmise keelustamise ning nende hävitamise konventsioon.

²² ÜRO (2003) protokoll inimestega, eelkõige naiste ja lastega kauplemise takistamiseks, sellise kauplemise vastu võitlemiseks ja selle eest karistamiseks, mis täiendab ÜRO rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse konventsiooni (vt ka <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html>)

²³ Vt näiteks IASSW/IFSW (2004). Üleilmsed sotsiaaltöötaja hariduse ja koolituse standardid.

Meie roll kestlike kogukondade ja keskkonnatundliku arengu edendamises

Ühendatud Rahvaste Organisatsioon ja teised rahvusvahelised asutused. Pühendume oma tegevuste ja programmide vastavusse viimisele algatustega, mis on jätkusuutlikud ning sisaldavad inimlikku mõõdet. Tugevdame oma suhteid ÜRO ja teiste rahvusvaheliste asutustega, et taas kinnitada meie toetust looduskeskkonna kaitsmiseks mõeldud algatustele. Meie peamine tähelepanu on suunatud Rio +20 protsessile²⁴, Maailma Linnafoorumile²⁵ ja arengukavale pärast aastat 2015, sealhulgas katastroofiennetusele ning -haldusele²⁶.

Kogukonnad ja teised partnerid. Edendame kogukonna võimekust reageerida keskkonnavalastele väljakutsetele ning inimeste ja looduse poolt põhjustatud katastroofidele (nt üleujutused, veekvaliteedi halvenemine, toidualane ebakindlus).

Meie organisatsioonid. Edendame oma organisatsioonides haridus- ja praktika-standardeid, mis aitavad kaasa kestlike tulemuste saavutamisele sotsiaalarengus, sealhulgas katastroofide ennetamisel, leevendamisel ning neile reageerimisel. Julgustame ja hõlbustame teadustööd, mis käsitleb sotsiaaltöö rolli katastroofides ning keskkonnavalastes väljakutsetes.

Meie roll heaolu edendamisel püsikindlate inimsuhete kaudu

Ühendatud Rahvaste Organisatsioon ja teised rahvusvahelised asutused. Pühendume koostööle ÜRO ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega, et edendada kestlike, omavahel seotud kogukondade tähtsust saavutamaks sotsiaalset arengut ning heaolu. Soosime meetodikaid, mis toetavad kogukondade võimustamist.

Kogukonnad ja teised partnerid. Teeme teistega koostööd, et edendada tugevaid,

kaasavaid kogukondi, mis võimaldaksid osalemist ja kuuluvustunnet kõigile oma liikmetele. Edendame poliitikat, mille eesmärk on sotsiaalne lõimitus ja sidusus kui vahend kõigi inimeste majandusliku ning sotsiaalse heaolu saavutamiseks, sealhulgas eakate ja puuetega inimeste ning psüühiliste erivajaduste ja õpiraskustega isikutele.

Meie organisatsioonid. Rõhutame oma organisatsioonides sotsiaalse isoleerituse vähendamise ja sotsiaalsete interaktsiooni ülesehitamise tähtsust sotsiaalse suhte kaudu, põimides sotsiaalse sidususe, arengu ja kaasamise põhimõtted igasse poliitikadokumenti ning standardisse, mis puudutab sotsiaaltööhärdust ja praktikat.²⁷

Praktikaks ja hariduseks sobiva keskkonna tagamine

Edendame teadmiste arendamist, levitamist ja vahetamist kõigi sotsiaalvaldkonna professionaalide vahel olemasolevate ning innovaatiliste kommunikatsioonikanalite kaudu. Toetame sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu piirkondlike uurimiskeskuste arendamist ning ergutame teadustööd, millega tehakse kindlaks, missugune töökeskkond soosib tulemuslikku sotsiaaltööd ja sotsiaalarengut.

Lõpetuseks

Kõik kolm organisatsiooni on kindlalt pühendunud tegevuskava lubaduste elluviimisele aastateks 2012–2016 koostatud programmi alusel ning teevad selleks koostööd teiste neid lubadusi tunnustavate inimeste ja asutustega. Koostame rakendusplaani, mis näeb ette ka järelevalvet ning hindamist. Esitame regulaarselt aruandeid tegevuskava rakendamise kohta üleilmse sotsiaaltöötajate, sotsiaaltöö koolitajate ning sotsiaalarengu praktikute kogukonnale ja avalikkusele.

²⁴ ÜRO (2011) jätkusuutliku arengu konverents (UNCSD) (Rio +20).

²⁵ ÜRO (2011) Maailma Linnafoorum.

²⁶ Näiteks ÜRO DESA (2011). Asunduste planeerimine: UN-HABITAT katastroofi- ja konfliktikontekstides ; Humanitaarasjade koordineerimisbüroo (OCHA).

²⁷ Ülemaailmne sotsiaaltöö ja sotsiaalarengu tegevuskava.

Sotsiaaltöö kõrghariduse ja professioni areng Hiinas ja Eestis

Jing Wu
Tallinna Ülikooli
sotsiaaltöö
instituudi
doktorant ja
lepinguline
lektor

Koidu Saia
Tallinna Ülikooli
sotsiaaltöö
instituudi
doktorant ja
lektor

Kuidas sai alguse ja kuidas arenes sotsiaaltöötajate erialane haridus Hiinas? Mida kujutab endast Hiina ühe lapse poliitika? Miks peetakse 2008. aasta Sichuan'i maavärinat Hiina sotsiaaltöö professioni arengus murdepunktiks? Kuidas traditsioonid ja väärtused mõjutavad sotsiaaltööd eakatega ja erivajadustega inimestega? Artikkel võimaldab lugejal rännata läbi Hiina sotsiaaltöö arenguloo ning õppida mõistma eri sihtrühmadega tehtava töö tausta.

Ainekursust „Võrdlev sotsiaaltöö uurimus ja praktika Eestis ja Hiinas” on Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis loetud nii koduülikooli tudengitele kui ka välisriikide vahetusüliõpilastele kahel semestril. Lektorid on olnud neli aastat Eestis elanud Hiina sotsiaaltöö magistrikaadi ja töökogemusega TLÜ sotsiaaltöö instituudi doktorant Jing Wu ning Eesti sotsiaaltöö magistrikaadi ja töökogemusega sama ülikooli doktorant Koidu Saia. Ainekursuse eesmärk on laiendada üliõpilaste silmaringi, õpetada arvestama kultuurikonteksti, ajaloolise tausta ning poliitilise režiimi mõju sotsiaaltööle. Järgnevalt anname ülevaate sotsiaaltöö eriala arengust ja mõningatest aktuaalsetest sotsiaaltöö probleemidest Hiinas, tuues paralleele sotsiaaltöö arenguga Eestis. Arvestades, kuivõrd erinevad on kahe riigi rahvastik, pindala, haldusjaotus, poliitiline režiim jne, ei saa kahe riigi võrdlusest üldistavaid järeldusi teha, kuid siiski võib sellest leida üllatavalt palju sarnaseid arenguhooni ja probleeme.

Hiina sotsiaaltööhariduse ja sotsiaaltöö professioni minevik ning tänapäev

Sotsiaaltööd hakati Hiina ülikoolides õpetama nende sotsiaalteadlaste eestvedamisel, kes olid omandanud sotsiaaltöö alal kõrghariduse Läänes. Alguses keskenduti sõjaperioodil vajalike sotsiaalteenuste osutamisele (Jin 2007). 1950.–1980. aastatel oli sotsiaaltöö õpetamine Hiina ülikoolides keelatud, sotsiaaltööd tehti töökohtade kaudu. Selle põhjuseks oli nn suur kultuurirevolutsioon. 1980-ndatel eristusid tööandja ja sotsiaaltöö tegija rollid ning sotsiaaltöö muutus töökohtadega vähem seotuks. Alates 1979. aastast kuni 1990. aastateni leidsid riigis aset majandusreformid, mis tõid esile peidetud sotsiaalsed probleemid, mille lahendamiseks riigi sekkumisest ei piisanud. Seetõttu muudeti ka sotsiaaltöö korraldust: riik andis selle üle kohalikule tasandile (vt <http://www.chinadevelopmentbrief>).

com/node/901). Võrdluseks tuleb märkida, et ka Eestis seiskus Nõukogude okupatsiooni perioodil sotsiaaltöö areng ja lõpetati erialakoolitus; sotsiaaltöö funktsiooni täitsid ametiühingud, mistõttu sotsiaaltöötajate koolitusega tuli 1990. aastatel uuesti alustada.

Alates 1990. aastatest koordineerib Hiina sotsiaaltöölalast kõrgharidust valitsus, eelkõige haridusministeerium. Sotsiaaltöö arendamisega tegelevad lisaks ministeeriumidele ka riiklikud ja piirkondlikud ülikoolid. Alates 2000. aastast tänaseni õpetavad Hiinas sotsiaaltööd bakalaureuseõppes rohkem kui 240 ülikooli, 30 neist koolitavad sotsiaaltöötajaid magistrakraadi tasemel ning 10 ka doktoriõppes. Sotsiaaltööd õpetatakse tavaliselt kas õigusteaduse, avaliku poliitika, sotsioloogia, ajaloo või sotsiaalpoliitika osakonnas, eraldi sotsiaaltöö osakonda enamuses ülikoolides ei ole. Võrdluseks: ligikaudu 1000 korda väiksema rahvaarvuga Eestis on võimalik sotsiaaltöölalast kõrgharidust omandada bakalaureuse- või rakenduskõrghariduse tasemel kuues kõrgkoolis, neist magistrakraadi kahes ülikoolis. Tallinna Ülikoolis on olemas ka sotsiaaltöö doktoriõppekava. Kui Eestis on sotsiaaltöö õppekavad üldjuhul teistest erialadest eraldi, siis Hiinas see alati nii ei ole. Nagu meilgi, püütakse õppekava arendamisel leida mõistlik tasakaal teooria, meetodite ja praktiliste oskuste õpetamise vahel. Tudengitel on raske leida praktikakohti ja pärast ülikooli ametikohti, kus nad saaksid oma teadmisi rakendada. Hiinas on sotsiaaltöötajate ametikohad vaid suurtes linnades, väikestes omavalitsustes neid ei ole.

Hiina 200 000 sotsiaaltöötaja erialase rakendumise võimalused

Hiinas on erinevate uuringute andmeil ca 200 000 sotsiaaltöötajat. Ehk siis rahvaarvu järgi peaks Eestis olema ainult 200 sotsiaaltöötajat. Seega on Eestis sotsiaaltöötajate arv Hiinaga võrreldes märkimisväärselt suurem. Hiina sotsiaaltöö tegevusvaldkonnad jagunevad üldjoontes kolmeks:

1. **Sotsiaaltöö avalikus sektoris.** Rahvuslik tsiviilasjade ministeerium loob ja tagab kindla arvu sotsiaaltöötajate ametikohti koolides (koolisotsiaaltöö), haiglates (tervishoiusotsiaaltöö), vanglates (sotsiaalnõustamine), kogukondades (kogukonnasotsiaaltöö). Erilist tähelepanu pööratakse kogukonnasotsiaaltöö arendamisele ja vastavate ametikohtade loomisele.
2. **Sotsiaaltöö mittetulundussektoris ja eraettevõtetes.** Kuni tänase päevani on Hiina sotsiaaltöö üles ehitatud suures osas teenuse osutamisele, mida riik ostab kas mittetulundusühingute või hoolekandeettevõtete käest. Suur osa Hiina sotsiaaltöötajatest, eriti maal, töötabki mittetulundusühingutes. Mõned neist kuuluvad rahvusvaheliste organisatsioonide koosseisu, kuid enamik tegutseb meie mõistes kohaliku omavalitsuse tasandil.
3. **Sotsiaaltöö ülikoolides.** Võrreldes teiste sektoritega töötab ülikooli õppejõududena väiksem, kuid siiski oluline osa sotsiaaltööharidusega inimestest. Tavaline on, et töötatakse täiskohaga avalikus või mittetulundussektoris ning osalise koormusega ülikoolis. Täiskoormusega ülikoolides töötavad lektorid töötavad üldjuhul osakoormusega sotsiaaltöötajate või vabatahtlikena hoolekandeesutustes.

Eestis on välja kujunenud kindlad valdkonnad, kus sotsiaaltöötajat professionaalina vajatakse, küllaltki suur osa sotsiaaltöötajaid töötab avalikus sektoris. Võrreldes Hiinaga on meil vähem levinud sotsiaaltöö kõrgharidusega praktikute ülikoolide õppejõududena kasutamine. Ka Hiinas tegustatakse sotsiaaltöö arendamisel selle nimel, et saavutada sotsiaaltöötajate vääriline tasustamine, süstemaatilise supervisiooni kättesaadavus ja sätestada sertifitseerimisprotseduurid. Tõdetakse, et professionaalsed sotsiaaltöötajad vajavad töömotivatsiooni säilitamiseks piisavalt materiaalselt ja psühholoogilist toetust. Sotsiaaltöö professiooni väärtust hakati Hiina ühiskonnas oluliselt rohkem teadvustama pärast 2008. aasta Sichuan'i maavärinat ning 2010. aastal tööstustöölise hulgas aset leidnud *foxconn*-

suitsiidilainet¹. Sotsiaaltöötajad tulid nende kriisiolukordadega hästi toime ning tõendasid sellega professionaalse sotsiaaltöö vajalikkust. Pidevad muutused ja kriisid, mis leiavad aset ühiskonnas ja majanduses ning nendega seotud ülemineku- ja kohanemisperioodid on tõstnud Hiinas esile vajaduse tegelda professionaalselt sotsiaalprobleemidega.

Sotsiaaltöö laste, noorte ja peredega

Sellest teemast rääkides ei ole võimalik Hiina kontekstis mööda minna ühe lapse poliitikast, mida viiakse ellu alates 1979. aastast. See ei tähenda, et Hiina perekonnas tohiks olla ainult üks laps. Nimetatud poliitika (Hesketh jt 2005) koosneb regulatsioonide rägastikust, mis sätestavad kultuurilised ja sotsiaalsed korralduslikud erisused linna- ja maapiirkondade vahel. Näiteks linnaelanikud ja avaliku sektori töötajad peavad ühe lapse poliitikat üldjuhul üks-üheselt järgima. Erandid kehtivad peredele, kus esimene laps on sündinud erivajadusega või kus mõlemad vanemad töötavad kõrge riskiga ametikohal (nt kaevanduses) või kui lapsevanemad on ise pärit ühe lapsega perekonnast. Maal on teise lapse sünd, vähemalt viieaastase vahega, üldiselt lubatud. Samas on täheldatud, et seda erandit kasutatakse vaid juhul, kui esiklaps on tütar. Hiina traditsiooni järgi oodatakse perre poja sündi. Kolmas laps on lubatud mõnede etniliste vähemuste kogukondades ja suhteliselt hõredalt rahvastatud piirkondades. Nüüd, 33 aastat pärast ühe lapse poliitika rakendamist, on ilmnenud palju sotsiaalseid probleeme, seda nii linnas kui maal. Linnades on kujunenud olukord, kus kahe vanema ja nelja vanavanemaga perekonnas kasvab üks laps – „väike prints” või „väike printsess”. Üksinda üles kasvanud lastel on täheldatud suhtlemisraskusi ja puudulikke sotsiaalseid oskusi, mis muudavad raskeks eakaaslastega suhtlemise koolis. Suhtlemisraskused viivad küllaltki palju noori koolikohustuse eiramiseni. Arvestades Aasia regioonile omast suhteliselt kõrget konkurentsi ühiskonnas, võib aimata, kui tugevat survet ja stressi need noored lähisuhetes ja laiemalt oma elus tunda saavad.

Teistsugused probleemid on maapiirkondades, kus ebapiisavad materiaalsed ja sotsiaalsed ressursid jätavad pered vaesuspiirile või alla selle. Vanemad on sunnitud kodust oma laste juurest lahkuma, et minna suurtesse linnadesse elatist teenima. Nende perede lapsed võivad jääda ilma vanemlikust hoolest ja armastusest. Teatud määral võib seda olukorda võrrelda Eesti laste olukorraga, kelle vanemad sõidavad välismaale tööle. Hiinas esineb ka hulgaliselt juhtusid, kus lapsed peavad koolist loobuma ja järgnema vanematele suurtesse linnadesse, et ise sissetulekut teenida. Seda tehakse ka mitteametlikult (alla 16-aastased ei tohi Hiinas töötada), et päästa oma perekond täielikust vaesumisest.

Tulenevalt laste ja perede sotsiaalprobleemide erinevustest linnas ja maal on erinev ka sotsiaaltöötajate roll. Linnas tegutsevad sotsiaaltöötajad pigem nõustajatena, on keskendunud noorte eneseteostuse toetamisele, abistamisele karjääri planeerimisel, tegelemisele laste ja noorte sotsiaalsete oskustega. Maal tegelevad sotsiaaltöötajad peamiselt õpetamisega, kuidas vaesusega toime tulla ja kuidas vaesuringist välja pääseda, püüavad muuta tüdrukute vastu suunatud traditsioonilisel negatiivseid hoiakuid, suunata koolist väljalangenud lapsi ja noori kooli tagasi ning päästa alaealisi illegaalselt tööturult. Samuti on sotsiaaltöötajate ülesanne sotsiaaltoetuste vajaduse hindamine ja nende määramine ning maapiirkondade laste ja noorte õiguste kaitsmine. Eestis on laste ja peredega töötavad sotsiaaltöötajad keskendunud toimetulekuraskuste ennetamisele ja leevendamisele ning töö erisus linna- ja maapiirkondades seisneb eelkõige toimetulekuraskuste ja nende põhjuste ning lahendusvõimaluste erinevas iseloomus.

Sotsiaaltöö eakatega

Nagu enamikus Euroopa riikides, sh Eestis, vananeb ka Hiina elanikkond. Vähemalt 65-aastaste osakaal rahvastikus on Hiinas ligikaudu 9%, kuid 2050. aastaks arvatakse selle olevat

¹ Jaanuarist novembrini 2010. a üritas enesetappu 18 elektroonika suuretevõtte Foxconn töölisi, neist 14 surid. (http://en.wikipedia.org/wiki/Foxconn_suicides) – toim.

juba 23% (Woo jt 2002). Võrdluseks: Eestis on hetkel ligikaudu 18% eakaid ja 2050. aastaks prognoositakse selleks arvuks 33%. Järsult kasvav eakate osatähtsus seab pinge alla Hiinas traditsiooniliselt austatud perekonna toetumudeli. Sarnaselt Lõuna-Euroopa riikidega (Hispaania, Portugal, Kreeka, Itaalia jne) eelistavad Hiina eakad elada koos oma laste peredega. Ja seda eelkõige maal, vaatamata riiklikule pensionile. Samas on majanduslike reformide ja linnastumise tulemusena noored hiinlased hakanud üha enam hindama individualistlikke väärtusi ning sõltumatust vanematest. Üha enam diskuteeritakse teemal, kas perekeskne toetus on oma aja ära elanud või mitte. Teiseks on Hiina ühe lapse poliitika seadnud Hiina perekonnad fakti ette, et ühe lapse ülalpidamisel ja vastutusel on kaks vananevat vanemat ja neli eakat vanavanemat. Suurenenud põlvkondadevahelised konfliktid on paljud üksiklapsed seadnud valiku ette, kas valida eneseteostus või toetada eakaid vanemaid ja vanavanemaid nende kodudes, nagu nõuab traditsioon. Sarnaselt Eestiga on suur probleem noorte töötus. Hiina valitsus rakendab noorte tööhõive tõstmise meetmena eakate töötamise piiramist: naised peavad lahkuma tööturul 55-aastaselt ja mehed 60-aastaselt. Seesugune poliitiline otsus mõjutab negatiivselt eakate osalemist ühiskonnaelus ja nende subjektiivset heaolu, mis omakorda mõjutab suhtumist eakatesse. Maal elavate Hiina eakate pension on tunduvalt väiksem ja tervishoiuteenused oluliselt halvemini kättesaadavad kui linnas.

Eakatega tehtav sotsiaaltöö linnades keskendub üha enam eakate suunamisele osalise koormusega tööle, et tõsta nende kaasatust ühiskonda. Samuti on sotsiaaltöötajate ülesanne luua naabruskondades ja kogukondades eakate grupe ja koostegutsemise võimalusi. Suurtes linnades elavate eakate hulgas on üha populaarsemaks muutunud eneseharimine lugemise, kirjutamise ning haridusteenuse jätkamise kaudu. Maal on sotsiaaltöö eakatega suunatud eelkõige nende baasvajaduste rahuldamisele: elutingimuste parandamisele, põlvkondadevaheliste sidemete tugevdamisele (sh ettevõtluse edendamisele ja noorte maale tagasi pöördumise toetamisele, et nad toetaksid eakate pereliikmete toimetulekut kodus). Ka Eestis erinevad linnas ja maal elavate eakate argipäev ning enesetäienduse ja eneseteostuse võimalused. Samas ei ole meil märkimisväärseid erinevusi linnas ja maal elavate eakate majanduslikus toimetulekus. Ühest küljest on see seotud eestlaste eluviisiga (eakad ei ela koos noorte pereliikmetega nii sageli kui Hiinas) ning teisalt pole meil Hiinas eksisteerivaid erinevusi pensioni suuruses maal ja linnas elavate eakate vahel.

Sotsiaaltöö erivajadustega inimestega ja teiste riskigruppidega

Eespool mainitud 2008. aasta oli Sichuan'i maavärina tõttu sotsiaaltöö professioni arengus murdepunktiks. Eelkõige seetõttu, et sotsiaaltöötajad said ennast tõhusalt teostada kriisilukorras sekkumise kaudu. Looduskatastroofi tagajärgedega tegelemisel tõendasid sotsiaaltöötajad sotsiaaltõhhariduse tugevust. Hiina valitsus mõistis, et sotsiaaltöö professionaalid täidavad hädavajalikku rolli ühiskonna harmoonia taastamisel, pingete stabiliseerimisel, samuti ellujäänute ning lähedased kaotanud inimeste kriisinõustamisel. Paljude inimeste jaoks oli katastroofi järelmõjudeks PTSD (post-traumaatiline stressihäire), mille sümptomitena ilmnesis süütunne, hirmu-unenäod, raskused igapäevaeluga toimetulekul jne. Leinareaktsioonidega tegelemisesse panustasid mitmed ametkonnad, sh psühholoogid, psühhiaatrid ja sotsiaaltöötajad. Kuid erinevalt teistest suutsid sotsiaaltöötajad organiseerida kogukondlikke koostöövorme ning grupitööd, mitte üksnes individuaalset toetamist ja juhtumitööd. Sotsiaaltöötajad oskasid kähku leida abivajajatele sotsiaalseid ja materiaal-

Huvilistele Hiina sotsiaaltööst

Hiina Sotsiaaltöö Assotsiatsioon <http://www.cncasw.org>

Hiina Haridusvaldkonna Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon <http://www.chinaswedu.com>

seid ressursse, mis olid kriisilukorra ületamiseks hädavajalikud. Sotsiaaltöötajate kriisisekkumine keskendus (vt Zhang ja Xie 2008) kolmele etapile:

- 1) elupäästmine, ajutise elukoha korraldamine ja vajaduste hindamine ühe kuu vältel;
- 2) eluks vajalike ressursside leidmine, emotsionaalne toetus ja sellele järgnev püsivama elukoha organiseerimine ühe kuni kuue kuu jooksul;
- 3) kodu taastamine, psühholoogiline jõustamine, spetsiaalne toetus ja abi haavatavatele gruppidele ühe kuni kolme aasta vältel.

Sotsiaaltöötajate tugevusteks kriisitöös osutusid (ibid): teadmised ja oskused erinevate sihtgruppidega tegelemiseks (lapsed, noorukid, eakad, erivajadustega isikud, teised haavatavad grupid); teadmised sotsiaalpoliitikast, mida saab kasutada kriisireageerimiste, -juhtimise strateegiate arendamisel ülemaailmselt ja piirkondades, kus looduskatastroofid sageli aset leiavad. Sotsiaaltöötaja kriisisekkumine hõlmab endas meie mõistes biopsühhosotsiaalset lähenemist ehk siis sotsiaaltöötaja teadmisi, oskusi ja võimekust tegelda eri sihtrühmade vaimse ja füüsilise tervise ning psühholoogiliste küsimustega, samuti sotsiaalsete toimetulekuraskuste leevendamise ning nenga seotud probleemide lahendamisega.

Lisaks looduskatastroofide tagajärjel sotsiaaltöötajate abi vajavatele isikutele on omamoodi spetsiifiline Hiina sotsiaaltöö nii puuetega inimestega, perevägivalla ohvritega (mis on Hiinas tabuteema), sõltuvusprobleemidega isikutega (nt käesoleval ajal tegeldakse palju internetisõltuvusega) jne. Siinkohal erinevaid sihtrühmi ükshaaval käsitlemata võib nentida, et ka Hiina sotsiaaltööd eri kliendigruppidega mõjutavad mitmesugused tegurid nii ühiskonna, kogukonna kui üksikisiku tasandil: kommunistlik poliitiline režiim kombinatsioonis kapitalistliku turumajandusega; hiinlaste traditsioon lahendada ja hoida ka lahendamata probleeme pereringis; ühe lapse poliitikast tingitud pigem negatiivne suhtumine tüdrukutesse ja naistesse; muud traditsioonid ja väärtused; Aasia riikidele iseloomulik kõrge konkurents ja sellest tulenev pingeline olukord.

Kokkuvõtteks

Käesolev artikkel on katse käsitleda rahvusvahelistumise mõõtnes sotsiaaltöö professiooni ja kõrgharidust Hiina ja Eesti näitel. Sotsiaaltöö areng on kulgenud ülemaailmseid muutusi arvestades osaliselt sarnast ja osaliselt erinevat teed pidi. Sotsiaaltöö professiooni arendamine ning sotsiaaltöötajate päevakajalised probleemid sõltuvad iga riigi ajaloost ja kontekstist, kuid inimeste põhivajadused ning läänelikest mudelist lähtuvad sekkumised muudavad Hiina ja Eesti sotsiaaltöö võrreldavaks. Kokkuvõttes võib öelda, et sotsiaaltöö kõrgharidus ja sotsiaaltöö professioon on kõikjal maailmas oma identiteeti määratlemas ning oma olulisust tõestamas. Hoolimata arengu erisustest ja erinevustest sotsiaalprobleemide olemuses, seisab nii Hiina kui Eesti sotsiaaltöö samade väljakutsete ees, näiteks see, kuidas rakendada sotsiaaltöö teooriaid ja mudeleid kohalikes oludes.

Kasutatud materjalid

Jin, Q.S. (2007). The history and the present of social work development in China. (hiina keeles). <http://www.bdstar.org/Article/ShowArticle.asp?ArticleID=3963> (12.01.2007)

Social Work: Putting care into professional practice. In: *China Development Brief: Reporting the latest news on China's social development.* /www.chinadevelopmentbrief.com/node/901 (12.12.2006).

Hesketh, T., Li, L., Zhu W.X. (2005). The effect of China's one-child family policy after 25 years. *The New England Journal of Medicine*, 353(11), 1171–1176.

Woo, J., Kwok, T., Sze, F.K.H., Yuan, H.J. (2002). Ageing in China: health and social consequences and responses. *International Journal of Epidemiology*, 31, 772–775.

Zhang, Y.Y., Xie, Q. (2008). The roles of social workers in the crisis management of serious disasters. (hiina keeles). *Journal of Hunan Agricultural University (Social Sciences)*, 9 (4), 101–104.

Mõned mõtted sotsiaalkonstruksionistliku perspektiivi tähtsusest

sotsiaalprobleemide analüüsimisel ja selle implikatsioonidest sotsiaaltööl

Margo Kikas

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi lektor

Usutavasti on iga praktiseeriv sotsiaalvaldkonna töötaja oma töös kokku puutunud piirangutega, mis on loodud valitsevate konstruktsioonide poolt ja nendel põhinevate tähenduste ja praktikatega, mis ei lase tal oma klientide toimetulekule ja heaolule tõhusalt kaasa aidata. Kas vaikselt nende piirangutega leppida või püüda olukorda muuta?

Sissejuhatuseks: sotsiaalpoliitika ja sotsiaalprobleemid

Sotsiaalpoliitika ühe peamise – kuigi kindlasti mitte ainsa – eesmärgina nähakse tavaliselt sotsiaalprobleemide leevendamist. Sellest vaatenurgast peaks sotsiaalpoliitika toimima kui omaladne sotsiaalne arhitekt, kelle lahendused on suunatud sotsiaalse struktuuri nende aspektide toetamisele ja tugevdamisele, mis edendavad ja soodustavad inimeste heaolu, ning vastutöötamisele heaolu kahjustavatele aspektidele (Dean 2006, 97). Et sotsiaalpoliitika kujundajad ja planeerijad teaksid, millised need aspektid on ja kuidas on võimalik neid vastavalt kas tugevdada või leevendada, „dekonstrueerivad” sotsiaalpoliitika analüütikud sotsiaalprobleeme (May 2001): lammutavad need osadeks, näidates, kuidas sotsiaalprobleemid on kasvanud, ja tõlgendavad neid laiemas sotsiaalses kontekstis (näiteks olemasolevate poliitikate valguses). Näiteid on arvukalt, võtkem või hiljuti (2011) Poliitikauuringute Keskuse Praxis uurijate poolt läbi viidud analüüsi „Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused”, mille autorid keskenduvad Eesti sotsiaalkaitse süsteemi jätkusuutlikkuse küsimustele rahvastiku vananemise tingimustes.

Sotsiaalprobleemide analüüsimisel ja võimalike lahenduste väljatöötamisel toetuvad uurijad sotsiaalteaduste teooriatele. Arvatavasti pole keegi kunagi kokku lugenud, kui paljusid selliseid teooriaid on sotsiaalprobleemide seletamiseks kasutatud, aga päris kindlasti on see arv väga suur. Siinkohal väärib eraldi väljatoomist Earl Rubingtoni ja Martin S. Weinbergi katse (2003¹) süstematiseerida sotsiaalprobleeme käsitlevad teooriad seitsmest (algselt viiest) teoreetilisest vaatenurgast, milleks on sotsiaalne patoloogia, sotsiaalne desorganiseeritus, väärtuskonflikt, hälbiv käitumine, sildistamine, kriitiline teooria ja konstruksionism.

¹ Raamat avaldati esmakordselt 1971. aastal pealkirja „*The Study of Social Problems: Five Perspectives*” all.

Sotsiaalprobleemid sotsiaalkonstruksionistlikust perspektiivist

Sotsiaalprobleemide sotsiaalkonstruksionistlik käsitlus lähtub klassikalisesest arusaamast, et „iga sotsiaalprobleem koosneb **objektiivsetest tingimustest ja nende subjektiivsetest määratlustest**” (Fuller, Myers 1941, 320). Objektiivsed tingimused on need ühiskondliku elu aspektid, mida me võime mõõta ja kogeda, nagu näiteks kodutute arv Tallinnas või töötutoetuse suurus. Subjektiivsed hinnangud on „märkimisväärse hulga inimeste (või hulga märkimisväärsete inimeste) mure nende asjaolude pärast” (Henslin 2003, 3). Kui näiteks Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse kodutute uuringu (2012, 33) tulemusena arvatakse Tallinnas elavat 1225 koduta inimest, siis on see objektiivne tingimus ehk asjaolu (mõned järeldused panevad nimetatud uuringu tulemustesse küll pisut skeptiliselt suhtuma). Kuid miks ja mis-moodi me peaksime selle pärast muretsema (kui üldse peaksime)? Kas me peaksime muretsema, sest „praeguses majandussituatsioonis on kodutuks jäämine ülimalt lihtne” ja igaüks meist võib ühel päeval osutada kodutuks (Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse sotsiaalteenuste juht Eve Lääts²). Või selle pärast, et „hätasattunute probleemid on meie ühine valukoht” (nagu Vaesuse vastu võitlemise Euroopa võrgustiku Eesti üksuse juht Kärt Mere³)? Või hoopis sellepärast, et „ennekõike mõjutab see linna mainet /.../, et kui inimesed kerjavad raha või siis sigarette ja on ebameeldiva olekuga” (viimase pärast oli mures Balti jaama juures asuva Economy hotelli juht Sten Hiis⁴)?

Sotsiaalprobleemide sotsiaalkonstruksionistlik käsitlus erineb mitmes mõttes sotsiaalprobleemide mõistmisest traditsiooniliste arusaamade järgi. Toetudes Peter L. Bergeri ja Thomas Luckmanni raamatule „*The Social Construction of Reality*” (1966) („Reaalsuse sotsiaalne konstrueerimine”), on sotsiaalprobleemide uurijad selle teese ja kontseptsiooni rakendanud sotsiaalprobleemide analüüsimiseks. Teedrajavana väärib siinkohal vast äramärkimist Malcolm Spector'i ja John I. Kitsuse'i teos (1977) „*Constructing Social Problems*” („Sotsiaalprobleemide konstrueerimine”), kus uurijad defineerivad sotsiaalprobleemi kui „indiviidide ja gruppide tegevusi, mille käigus esitatakse kaebustel ja nõuetel põhinevaid väiteid mingite arvatavate tingimuste kohta” (*ibid*, 75). Seega pole sotsiaalprobleemid sotsiaalkonstruksionistide jaoks mitte kindlad sotsiaalsed tingimused ehk olud, vaid nende puhul nõuete esitamisega seotud tegevused, nagu sõnavõttud meedias, kõikvõimalikud protestiüritused jms. Nende tegevuste käigus veendakse avalikkust, kas teatud tingimusi või asjaolusid tuleks käsitleda sotsiaalprobleemina või mitte. Siit võib teha kaks järeldust: mitte kõik, mida me usume olevat sotsiaalprobleemi, ei tarvitse seda „tegelikult” olla, ja ühed või teised asjaolud, mida me sotsiaalprobleemiks ei pea, võivad seda aga „tegelikult” olla.

Viie peamise erinevusena traditsioonilise objektivistliku ja subjektiivsetele hinnangutele keskenduva sotsiaalkonstruksionistliku uurimissuuna vahel võiks välja tuua järgmist (Loseke 2003, 165–166):

- Objektivistid eeldavad, et sotsiaalprobleemi põhjustavad asjaolud eksisteerivad ühiskonnas ja aktivistid juhivad neile lihtsalt tähelepanu. Konstruksionistid eeldavad, et ükski asjaolu ei saa veel iseenesest olla sotsiaalprobleem, kuni nende suhtes ei esitata nõudmisi ja inimesed ei hinda neid endi jaoks talumatutena.
- Objektivistid eeldavad, et sotsiaalprobleemid tulenevad sellest, **milline maailm on**. Konstruksionistid eeldavad, et sotsiaalprobleemid tulenevad sellest, **mida inimesed usuvad maailma olevat** ja sellest, kuidas see omakorda tuleneb sotsiaalprobleemidele tähendusi konstrueerivatest inimestest.
- Objektivistid käsitlevad asjaolusid probleemina, sest viimased rikuvad nende **teooria(te)l põhinevat usku** sellesse, kuidas asjad peaksid maailmas käima. Konstruksionistid

² <http://www.postimees.ee/328817/sotsiaaltootaja-kodutuks-jaamine-kaib-praegu-vaga-lihtsalt/>

³ <http://arvamus.postimees.ee/328849/kart-mere-kodutusega-silmitsi/>

⁴ <http://www.tv3play.ee/play/255764/>

keskenduvad sellele, kas ja kuidas inimesed võtavad omaks uskumused, kuidas asjad peaksid maailmas käima.

- Objektivistid kirjeldavad sageli, kuidas maailm peaks ideaalis korraldatud olema. Konstruksionistid keskenduvad sellele, kuidas selliste kirjelduste esitajad konstrueerivad „ideaalmaailma”.

- Objektivistid esitavad sotsiaalprobleemidest rääkides sageli selliseid küsimusi, nagu „Mis põhjustab sotsiaalprobleeme?” ja „Mida peaks tegema, et need tingimused kõrvaldada?”. Konstruksionistid esitavad sotsiaalprobleemidest rääkides sageli selliseid küsimusi, nagu „Miks me muretseme ühtede asjaolude pärast ja jätame kõrvale teised, kuigi need on erapooletult võttes sama kahjulikud?”, „Kuidas sotsiaalprobleemide puhul nõudmiste esitajad veenavad avalikkust, et nende nõudmised on soovitatavad ja tähtsad?”, „Kuidas muudavad edukad konstruksioonid objektiivset maailma meie ümber?” ja „Kuidas muudavad edukad konstruksioonid seda, kuidas me hindame ja kategoriseerime oma kogemusi, iseennast ja teisi meie ümber?”

Kui asetada ühele kaalukausile sotsiaalprobleemide kohta Eestis läbi viidud uurimused, mis lähtuvad objektivistlikust, ja teisele need, mis lähtuvad sotsiaalkonstruksionistlikust uurimissuunast, siis pole kahtlustki, et esimeste arv kaalub teiste arvu kaugelt üle. Viimaste tuntumatest näidetest meenuvad esimese hooga vaid mõned Mikko Lagerspetzi tööd, nagu näiteks „*Constructing post-communism: a study in the Estonian social problems discourse*” (1996) („Postkommunismi konstrueerimine: uurimus Eesti sotsiaalprobleemide diskursuse kohta”) ja „*A constructionist approach to social problems in an East-West comparative setting*” (1998) („Konstruksionistlik lähenemine sotsiaalprobleemide Ida ja Lääne võrdleval taustal”). Ka üliõpilaste uurimistöodes – vähemasti nendes, millistega olen juhendaja või retsensendina kokku puutunud – pole sotsiaalne konstruksionism just kõige populaarsemaks lähtealuseks. Miks?

Ehk on asi selles, et sotsiaalprobleemide konstruksioonid ei tundu üliõpilastele ja uurijatele piisavalt „praktilised”? Lõppude-lõpuks on ju sotsiaalprobleemidega seotud asjaolud vägagi reaalsed ja käegakatsutavad – nagu nende põhjustatud kannatusedki – ning tervest mõistusest lähtudes peaks ennekõike keskenduma nende tundmaõppimisele ja seeläbi muutmisele. Kas ikka on mõtet arutleda näiteks selle üle, kuidas eliit ja meedia konstrueerivad kodutust ja kodutuid kui „elu hammasrataste vahele jäänuid” või „niiõelda parasiite”⁵, kui kodutud meie linnade tänavatel oma jubedustäratavas viletsuses on liigagi silmatorkavalt olemas? Sotsiaalset konstruksionismi on kritiseeritud selle eest, et see juhib meie tähelepanu kõrvale sotsiaalprobleemide „tähtsamatelt” aspektidelt, et see ei sisalda sõnaselgeid väärtushinnanguid ja ei huvitu suuremat sellest, kui tõepärased on need või teised nõuded (Loseke 2003, 166–167).

Sotsiaalkonstruksionistliku perspektiivi tähtsus sotsiaalpoliitikas ja sotsiaaltöös

Sotsiaalprobleemide sotsiaalkonstruksionistliku käsitluse vahest olulisimaks väärtuseks – vähemasti minu arvates – on asjaolu, et see asetab sotsiaalprobleemid laiemas sotsiaalpoliitilisse konteksti. Sotsiaalprobleemide konstruksionistlik analüüs vaatleb sotsiaalprobleeme sotsiaalse protsessina, mis haarab nende esilekerkimist, legitimeerimist, toetuse mobiliseerimist, ametliku tegevuskava koostamist ja elluviimist. Sotsiaalprobleem konstruksionistlikus tähenduses on omamoodi „lahknevate ja konfliktsete huvide, kavatsuste ja eesmärkide koondumispunkt” (Blumer 1971, 301). Kuid milline võiks olla sotsiaalse konstruksionismi

⁵ Säärastesse „kategoriatesse” – kolmas oli „täiesti põhjakiht” – jaotas Balti jaama kodutud Edelarauttee juht Nedly Kramer intervjuus TV3 „Seitsmestele uudistele” 08.10.2011. Saadet võib täies pikkuses näha: <http://www.tv3play.ee/play/255764/> (11.05.2012)

tähendus sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötajate jaoks, mis on ühist sotsiaalsel konstruktsionismil ja sotsiaaltööl?

Ilmselt palju enam, kui esmapilgul arvata võiks. Kõigepealt: nii sotsiaaltöötajatele kui sotsiaalkonstruktsionistidele on omane domineerivate diskursuste alusel õigustatud „tähenduste ja praktikate” poolt halvemusse määratud alternatiivsete diskursuste suhtes teadlikkuse tõstmine (sellises valguses võib näha näiteks Eve Lääse ja Kärt Mere katseid lammutada konstrueeritud müüri kodutute ja ülejäänud ühiskonna vahel). Nii sotsiaaltöötajad kui sotsiaalkonstruktsionistlikud analüütikud suhtuvad kriitiliselt dominantsetesse teadmiste süsteemidesse ja aitavad vaikima sunnitud häälte kuuldavale tulla, rõhutavad kontekstuaalse arusaamise tähtsust inimelu probleemide mõistmisel. Mõlemad väärtustavad lugupidavat ja tolerantset suhtumist erinevatesse väärtustesse, vaadetes ja traditsioonidesse. Ja lõpuks – aga mitte viimaseks – on nii sotsiaaltöö kui sotsiaalse konstruktsionismi teooria jaoks tähtis eelarvamustest ja hinnangutest vaba suhtumine niihästi inimestesse kui sotsiaalprobleemide põhjustesse (Witkin 2011, 29–31).

Usutavasti on iga praktiseeriv sotsiaalvaldkonna töötaja oma töös kokku puutunud piirangutega, mis on loodud valitsevate konstruktsioonide poolt ja nendel põhinevate tähenduste ja praktikatega, mis ei lase tal oma klientide toimetulekule ja heaolule tõhusalt kaasa aidata (kui su klient on näiteks „lootusetuks eluheidikuks” kuulutatud). Kas vaikselt nende piirangutega leppida ja katsuda etteantud raamidest oma tööd ikkagi võimalikult hästi teha? Või võtta süda rindu ja proovida tõmmata avalikkuse tähelepanu valitsevate konstruktsioonide küsitavustele ja puudustele, luues sellega võimaluse uuteks tähendusteks ja praktikateks? Raske dilemma! Lisaks tahtmisele eeldab nõudmistest esitamine mõistagi ka teadmisi sotsiaalsete probleemide konstrueerimise protsessist – kuid see on juba mõne teise artikli teema.

Viidatud allikad

Blumer, H. (1971). Social Problems as Collective Behavior. *Social Problems*, Vol. 18, No. 3 (Winter, 1971), 298–306.

Dean, H. (2006). *Social Policy*. Cambridge: Polity.

Fuller, R. C., Myers, R. C. (1941). The Natural History of a Social Problem. *American Sociological Review*, 6, 320–329.

Henslin, J. M. (2003). *Social Problems*. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.

Spector, M., Kitsuse, J. I. (1977). *Constructing Social Problems*. Menlo Park, CA: Cummings.

Lagerspetz, M. (1996). *Constructing post-communism: a study in the Estonian social problems discourse*. (Doktoritöö, Turun Yliopisto) Turku: Turun yliopisto.

Lagerspetz, M. (1998). A constructionist approach to social problems in an East-West comparative setting. *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences*, 2 (52/47)(1), 5–18.

Loseke, D. R. (2003). *Thinking about Social Problems: An Introduction to Constructionist Perspectives*. Aldine Transaction.

May, M. (2001). Protecting the ‘Vulnerable’: Welfare and Consumer Protection. In: May, M., Page, R.; Brunsdon, E. (Eds.) *Understanding Social Problems: Issues in Social Policy*. Oxford: Blackwell.

Poliitikauringute Keskus Praxis (2011). *Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused*. Tallinn.

Rubington, E., Weinberg, M. S. (2003). *The Study of Social Problems: Seven Perspectives*.

Tallinna Sotsiaaltöö Keskus (2012). *Kodutud Tallinnas. Uuringu aruanne*. Tallinn. http://www.swcenter.ee/site/data/10_kodutuuringuaruanne_1302.12_.pdf (10.05.2012)

Witkin, S. (2011). *Social Construction and Social Work Practice: Interpretations and Innovations*. New York: Columbia University Press.

Sotsiaaltöö professioni kasvuraskustest

Barbara Haage

*Tallinna Ülikooli vilistlane,
erialase kõrgharidusega sotsiaaltöötaja*

Professionaalsete sotsiaaltöötajate hinnagul eeldab sotsiaaltöö erialast kõrgharidust. Tööandjate ülesanne on tagada pingelises töös läbipõlemise ennetamiseks sotsiaaltöötajatele supervisiooni, sise- ja väliskoolituste võimalus.

Artiklis annan ülevaate oma 2012. aasta talvel Tallinna Ülikoolis kaitstud bakalaureusetööst „Sotsiaaltöö professioni areng ja kasvuraskused Eestis: sotsiaaltöötaja pädevus ja ametikasv”. Otsustasin kirjutada oma lõputöö sellel teemal, kuna õpingute käigus sai selgeks, kui oluline on, et sotsiaaltööd teeksid erialase kõrgharidusega inimesed. Soovisin teada saada, kas ka erialal töötavad inimesed peavad, toetudes oma kogemusele, erialast haridust vajalikuks. Ühtlasi soovisin selgitada, kuivõrd oluliseks peavad sotsiaaltöötajad ametikasvu, mida nad selleks vajavad ja mis neid motiveerib ning kui palju organisatsioonid oma töötajate ametikasvu toetavad. Bakalaureusetöö juhendaja oli 2010. aastal sotsiaaltöö ametikasvu ja professionaalsuse teemal doktoritöö kaitsnud Tiia Tamm.

Teema uurimise tähtsusest

Eesti riik on tänaseks olnud iseseisev juba üle 20 aasta. Juba esimesel iseseisvusajal alguse saanud ja okupatsiooniajal varjusurmas olnud professionaalse sotsiaaltöö arendamisega alustati Eestis kohe pärast riigi taasiseseisvumist. Üheks esimeseks ettevõtmiseks oli spetsialistide koolituse taasavamine, mida tehti suuresti põhjanaabritest soomlaste toetusel. Praeguses Tallinna Ülikoolis, endises Tallinna Pedagoogikaülikoolis, alustati sotsiaaltöö koolitusega 1991. aastal. See oli üks olulisi impulsse professioni kiirele arengule. Erialase hariduseta sotsiaaltöötajaid jääb Eestis aina vähemaks, sest sotsiaalvaldkonna institutsioonid jälgivad endisest rohkem, keda nad tööle palkavad. Kahjuks valitseb Eestis tänaseni olukord, kus sotsiaaltöötajatena võivad töötada ka erialase hariduseta isikud. Meil pole institutsiooni, mis kontrolliks sotsiaaltöötajate pädevust. Sotsiaaltöö muutub ja areneb koos ühiskonnaga, seega on oluline, et sotsiaaltöötaja suudaks ennast hoida oma töös pädevana. Samuti on oluline, et asutused ja organisatsioonid, kus sotsiaaltöötajad tegutsevad, toetaksid nende ametikasvu, sest see aitab tagada sotsiaaltöö kvaliteeti ning ennetada läbipõlemist.

Minu uurimuse eesmärk oli selgitada ja kirjeldada Eesti sotsiaaltöötajate hinnanguid sotsiaaltöö professioni arengule Eestis. Selleks püstitasin järgmised uurimisülesanded: kindlaks teha sotsiaaltöötajate hinnangud täiendkoolituse vajadusele, erialase ettevalmistuseta sotsiaaltöötajate erialal töötamisele, ametikasvu motivaatoritele ning professioni arengut akivistavatele teguritele.

Teoreetiline raamistik ja uurimismetoodika

Oma uurimuses toetusin Peter Bergeri ja Thomas Luckmani (1967) sotsiaalse konstruktsionismi teooriale, mille kohaselt inimese käitumine sõltub sellest, kellega koos ta viibib, mida ta teeb ja mis põhjusel ta seda teeb. Inimese maailmatunnetus kujuneb vastasmõjus teda ümbritseva keskkonnaga. Inimene tõlgendab interaktiivse protsessi kogemusi ja annab neile tähenduse sõltuvalt oma kultuurikontekstist, keele abil (Berger ja Luckmann 1967, Gergen 1985, Burr 1995; ref. Tamm 2010, 73).

Oma kvalitatiivses uuringus kasutasin andmete kogumiseks ekspertintervjuud. Uurimuse valimi moodustasid kaheksa erialase kõrgharidusega sotsiaaltöötajat, kellest neli töötavad tervishoiuasutustes ja neli kohalikes omavalitsustes. Kõik intervjueeritavad olid naised vanuses 26–64 aastat. Intervjueeritavatest kuus on saanud erialase hariduse Tallinna Ülikoolis, üks Tartu Ülikoolis ning üks on omandanud erialase kõrghariduse Tallinna Pedagoogilises Seminaris. Kaheksast intervjueeritavast kolm olid omandanud lisaks bakalaureusekraadile ka magistrikraadi. Sotsiaaltööd oli mõni intervjueeritav teinud alates Eesti taasiseseisvumisest, mõni 10 aastat ja üks vastaja natuke üle 4 aasta.

Andmeanalüüsi tulemused ja järeldused

Intervjueeritud sotsiaaltöötajate arvates on pädevuse aluseks erialane bakalaureusekraad, magistrikraad on soovituslik. Kõik uurimuses osalenud erialase kõrgharidusega sotsiaaltöötajad pidasid vajalikuks end pärast ülikooli lõpetamist **regulaarselt erialaselt täiendada**. Seda on vaja selleks, et olla kursis pidevalt muutuvate nõuete ja oludega. Ametikasvu peeti loomulikuks osaks tööelust. Täiendkoolituse pakkumist hinnati üldiselt piisavaks, kuid koolitused jäid sotsiaaltöötajatele kättesaamatuks **rahapuuduse** tõttu. Ainult kahele intervjueeritud sotsiaaltöötajale pakkus tööandja regulaarselt sisekoolitusi, mis aga polnud alati erialaga seotud. Koolitusi saavad sotsiaaltöötajad eelarves kindlaks määratud summa piires, mis aga ei kata kaugeltki vajadust.

Selgus, et sotsiaaltöötajad on väga **tihti läbipõlemisohus**, kuid ainult vähesed saavad supervisiooniteenust: seda teenust oli vähemalt korra kõigi tööaastate jooksul saanud kaheksast intervjueeritud sotsiaaltöötajast neli. Siit võib järeldada, et ranga psüühilise koormusega sotsiaaltöötajatel, keda tööandja ei toeta või toetab vähe ja jätab oma probleemidega üksi, on suur tõenäosus oma töös läbi põleda.

Üks intervjueeritav kirjeldas ametialase toetuse puudumist ja selle mõju oma tööle järgmiselt:

„Sisekoolitusi, supervisiooni, mitte midagi niisugust terve selle 19 aasta jooksul, pole mitte korraldagi saanud. Langed, tõused, langed, tõused nii kui fõöniks tuhand ja lähed jälle edasi.” (In 6). Uurimuses osalenud sotsiaaltöötajad nimetasid ka tegureid, mis motiveerivad neid oma tööd tegema: mõnele inimesele lihtsalt meeldis töö, mida ta teeb; teisele pakkus rahuldust võimalus mõjutada ühiskonna arengut ja aidata kaasa probleemide lahendamisele, omandada uusi töövõtteid ja erialaselt areneda. Puudust tunti ühiskonna toetusest.

Üks intervjueeritud sotsiaaltöötaja rääkis palgast ja eriala prestiižist järgmiselt:

„No ta kipub ikkagi sinna madalamasse järku jääma, midagi ei ole teha. See klientide rühm, kellega ta [sotsiaaltöötaja] tegeleb, on mittemainekas ja seetõttu nagu samastatakse sageli. Eks meid ole vähe ja mõju ühiskonna arvamusele on seetõttu tagasihoidlik olnud siamaani”.

Professionaalsete sotsiaaltöötajate arvates **ei tohiks ilma erialase kõrgharidusega inimesed sotsiaaltööd teha**, kuna nad ei oma kliendi tõhusaks aitamiseks vajalikke teadmisi ning oskusi ja võivad ebaprofessionaalsete otsuste tagajärjel kahjustada eriala mainet. Vastutust nähti ka kohalikel omavalitsustel, kes peaksid sotsiaaltöötaja **värbamisel järgima sotsiaalhoolekande seadust ning täitma sotsiaaltöötajate ametikohad erialase kõrgharidusega sotsiaaltöötajatega**.

Ühe intervjuueeritava selgitus erialase kõrghariduseta sotsiaaltöötajate mittedobivuse kohta: „/.../ Esiteks, ma ei tea, mis nime all nad seda tööd teevad, aga päris kindlasti ei tohiks sotsiaaltöötajateks nimetada inimesi, kellel ei ole erialast kõrgharidust. Seda tööd, mida teevad ilma erialase hariduseta inimesed, ei peaks ka nimetama sotsiaaltöök. Kindlasti eeldab see professionaalseid oskusi, sest vastasel juhul on tõesti nii, et meil on väga raske oma eriala vajalikkust tõestada, kui võetakse tööle ükskõik keda ja nimetatakse seda ikka nimega, mis on meie jaoks tähenduslik”. (In5)

Sotsiaaltöö professioni arengu takistajatena nägid sotsiaaltöötajad järgmisi asjaolusid: **mee- dia negatiivne kajastus, erialase kõrghariduseta sotsiaaltöötajate tööle võtmine, koha- like omavalitsuste ebavõrdsed võimalused sotsiaaltöök, suhteliselt madal palk, madal prestiiž ühiskonnas, vähene kaasatus sotsiaalpoliitilistesse otsustesse ja sotsiaalvald- konna arendamisesse.**

Soovitused sotsiaaltöö professioniga seotud osapooltele

Uurimistulemuste alusel esitan soovitused järgmistele osapooltele:

Sotsiaalministeeriumile

- rohkem kaasata sotsiaaltöötajaid sotsiaalpoliitiliste otsuste tegemisse
- Eesti sotsiaaltöö profession vajab sotsiaaltöötajate tugevat kutseühendust
- uurida ning tõendus põhised arendada Eesti sotsiaaltöö ja hoolekande kvaliteeti.

Kohalikele omavalitsustele ja sotsiaalvaldkonna institutsioonile

- võtta tööle sotsiaaltöötaja ametikohale ainult erialase kõrgharidusega spetsialiste, et tagada sotsiaaltöö professionaalsus ja klientitöö kvaliteet
- pakkuda sotsiaaltöötajatele professionaalsuse säilitamiseks sisekoolitusi, supervisiooni ning väliskoolituse võimalust. See on oluline ka läbipõlemise ennetamiseks.

Ülikoolidele ja kõrgkoolidele

- professionaalsete sotsiaaltöötajate põhi- ja täiendkoolitus peaks olema Eesti ulatuses ühiselt planeeritud ja teatud aspektides ühtlustatud. Sotsiaaltööle iseloomulik võrgustikutöö ja koostöö peaks olema nähtav ka kõrghariduse korraldamises.

Kokkuvõtteks

Professionaalsete sotsiaaltöötajate hinnangute alusel leidis kinnitust arusaam, et professionaalne sotsiaaltöö eeldab erialast kõrgharidust. Töandjate ülesanne on tagada pingelises töös läbipõlemise ennetamiseks sotsiaaltöötajatele supervisiooni, sise- ja väliskoolituste võimalus. Kahjuks selgus uurimistulemustest, kui ebavõrdne on toetus sotsiaaltöötajatele. Mõni asutus või omavalitsus toetas ametikasvu igati, korraldades sisekoolitusi ja makstes muude koolituste eest ning pakkudes supervisiooni. Samas leidis asutusi ja omavalitsusi, kes ei teinud ühtegi neist asjadest. Sotsiaaltöötajad ootavad ühiskonnalt tunnustust oma tööle. Uurimistöe teema on jätkuvalt aktuaalne ning vajab teaduslikul tasandil kindlasti edaspidist uurimist.

Viidatud allikad

Sotsiaalhoolekande seadus (1995). RT I, 30.12.2011, 47

Tamm, T. (2010). Professional Identity and Self-concept of Estonian Social Workers. Tampere, Finland: Tampere University Press.

Kutsestandardid ja kutsetunnistused – kellele ja miks

Kersti Rodes
SA Kutsekoja juhtivkoordinaator

Paljud sotsiaalvaldkonna töötajad – sotsiaaltöötajad, hoolekandeaustuste juhid ja hooldustöötajad on pidanud vajalikuks kutset taotleda, ka tööandjad hindavad järjest rohkem kutsetunnistuse olemasolu. Artikkel tutvustab kutsesüsteemi olemust ning viimastel aastatel toimunud muudatusi kutsestandardite koostamise põhimõtetes.

Igal kutsealal töötamiseks on vajalik teatud kompetentsus. Oskusi ja teadmisi selleks saab omandada kas koolis, töökohal või isikliku kogemuse kaudu. Oluline on kokku leppida ja aru saada, milline kompetentsus peab ühel riiklikult tunnustatud spetsialistil olema, et tema tööd väärtustataks, tema pakutav teenus oleks kvaliteetne ja sellega oleksid rahul nii tööandja kui kliendid. Olulised on ka väärtushinnangud, st suhtumine oma töösse, isikuomadused, vastutuse ja iseseisvuse ulatus.

Kutsesüsteemi olemus

Kutsesüsteemi eesmärk on toetada Eesti töötajate konkurentsivõimet, sh luua eeldused, et kutsealasele tegevusele suunatud õppe sisu ja kvaliteet vastaks tööturu nõuetele. Kutsesüsteem on sillaks tööturu ja elukestva õppe vahel. Siin toimub kaks teineteist täiendavat protsessi. Ühest küljest selgitatakse välja kutsealal edukaks töötamiseks vajalikud eeldused inimeste tööalasele kompetentsusele ja pannakse need kirja kutsestandardis. Teiselt poolt hinnatakse inimeste tegeliku tööalase kompetentsuse vastavust kutsestandardis esitatud nõuetele. Kutsesüs-

teemi kahesuunalist rolli on kujutatud joonisel 1, lk 58.

Kutsesüsteemi kesksed mõisted on kompetentsus, kvalifikatsioon ja kutse ning läbivaks põhimõtteks tööturu eri osapoolte kaasatus – tööandjad, töötajad, riik ja koolitajad. Kokkulepped sünnivad osapoolte koostöös.

Kutsesüsteemis osalejad

Eesti kutsesüsteemis on otsustav roll **kutse nõukogudel**. Hetkel tegutseb 16 kutsenõukogu. Kutsenõukogu on Kutsekoja juures tegutsev koostöökoogu, milles on võrdsel alustel esindatud kutsetegevuse valdkonna töötajad, tööandjad, kutse- ja erialaühendused ning riigi esindajad. Kutsenõukogu arendab kutsesüsteemi omas valdkonnas: teeb ettepanekuid kutsestandardite väljatöötamiseks ja kinnitab need, annab kutse andjatele õiguse seda teha ja teostab nende üle järelevalvet, kinnitab kutse andmise korra ja kutse andmise tasu. Sotsiaalvaldkonna kutsete süsteemi koordineerib tervishoiu ja sotsiaaltöö kutsenõukogu. Sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonnas on **kutsete andmise õigus** praegu 14 organisatsioonil, kelle ülesanne ja kohustus

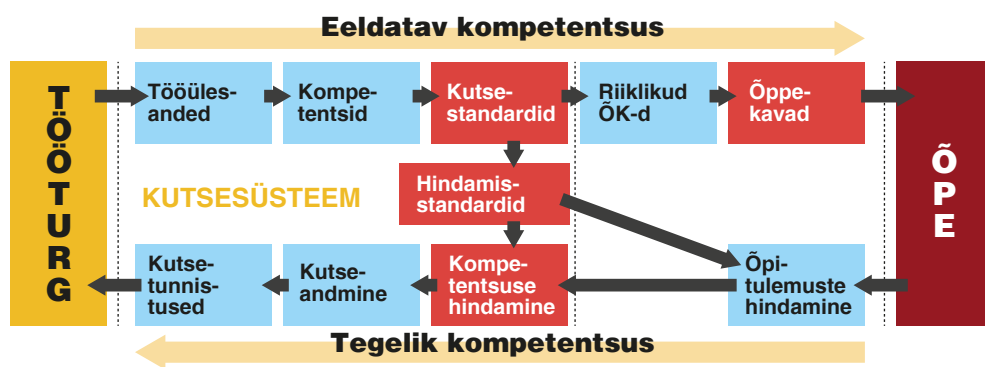
on hea seista kvaliteetse teenuse osutamise eest, korraldada kompetentsuse hindamist ning väljastada kutsetunnistusi, samuti olla toeks töötajate kompetentsuse arendamisel ja nende koolitamisel. Kutsete andmist reguleerib kutsenõukogu poolt kinnitatud kord, milles on toodud kompetentsuse hindamise vormid ja kutse taotlemise eeltingimused. Kutse andja vastutab hindamisjuhendite, eksamiküsimuste ja ülesannete väljatöötamise ning kutse andmise protseduuride täitmise eest.

Hooldustöötaja (nagu ka sotsiaaltöötaja ja hooletandeametuse juhi) kutse annab Tallinna Sotsiaaltöö Keskus. Kutse andmise erapooletuse tagamiseks on Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse juurde moodustatud **kutsekomisjon**, kuhu kuuluvad selles valdkonnas kutse andmisest huvitatud osapooled. Kutsekomisjoni ülesanne on koostöös kutse andjaga välja töötada kompetentsuse hindamise ja kutse andmisega seotud protseduurid ning dokumendid. Kutsekomisjon nimetab vajadusel taotleja kompetentsuse hindamiseks **hindamiskomisjoni**, mis vahetult hindab ja/või võtab vastu kutseeksami ning koostab selle korraldamise ja tulemuste kohta protokollid, mille esitab kutsekomisjonile. Kutsekomisjon otsustab, kas anda kutset taotlevale isikule kutse või jätta see andmata. Positiivse otsuse korral väljastatakse isikule kutsetunnistus, mis kantakse riiklikku kutseregistrisse ja mille volitatud töötajad on SA Kutsekoda.

Kutsestandard

Kutseüsteemi üks olulisemaid väljundeid on kutsestandard, mis kirjeldab kutsealal tehtavat tööd ja selle tegemiseks vajalikke teadmisi, oskusi, hoiakuid ning iseseisvuse ja vastutuse ulatust, teisisõnu töötaja eeldatavat kompetentsust. Kutsestandardil on väga oluline roll õppe- ja koolituskavade koostamisel. Enamik tänaseid kutsehariduse õppekavu toetub kutsestandardile, järjest enam liigub selle poole ka kõrgharidus. Kutsestandardis on kompetentsid sõnastatud sellisel kujul, et neid saab vaadelda ja hinnata, ning nende alusel määratakse kindlaks konkreetse kutse kvalifikatsioonitase Eesti kvalifikatsiooniraamistikus.

Kutsestandardi töötab välja oma ala spetsialistidest ja koolitajatest koosnev töörihm. Kutsestandardi koostamine algab analüüsiga, kus esmalt lepitakse kokku, millistest osades kirjeldatava kutse puhul töö koosneb ja mis on töötaja ülesanded. Iga kutsestandardis kirjeldatud töö osa ehk kompetentsi puhul vaadeldakse mitut tegevusnäitajat. Tegevusnäitajad on tuletatud tööülesannetest ning neile on lisatud hindamise kriteeriumid ehk vastus küsimusele, kui hästi töötaja üht või teist tööülesannet sooritab. Selline kutseoskusuülesannete kirjeldamine on oluliselt erinev varasemast, kus kompetentside hindamise asemel loetleti üles tööks vajalikud oskused, teadmised ja isikuomadused ning hinnati nende üldist taset. Uudsena võib nimetada ka läbivat kompetentsi, kuhu on koondatud

Joonis 1. Kompetentsuse ring

tegevused, mida töötaja sooritab enamiku tööülesannete täitmisel, ning kriteeriumid, millest tuleb lähtuda tööülesannete täitmisel.

Enne kinnitamist läbib dokument laiaulatusliku arvamusküsitluse selle valdkonna tööandjate, töötajate ja koolitajate hulgas. Kutsestandardi koostajad arutavad arvamusküsitluse tulemused läbi ja vajadusel parendavad dokumenti. Seega tasub kõigil, kes on huvitatud oma valdkonna töötajate kvalifikatsiooni tõstmisest ja õppesisu parandamisest, kutsestandardite koostamises kaasa lüüa.

Kui varem oli kutsestandardil viis taset (I – madalaim ja V – kõrgeim tase), siis alates 2008. a sügisest, mil jõustus uus kutsestandard, on kutsesüsteem 8-tasemelise Eesti kvalifikatsiooniraamistiku (EKR) osa, kus I. tase on madalaim ja 8. tase kõrgeim. Kvalifikatsiooni tasemete kirjeldused on identsed Euroopa Kvalifikatsiooniraamistiku (EQF) tasemete kirjeldustega, mis muudab kutse rahvusvaheliselt võrreldavaks. Osa kehtivaid standardeid on tehtud veel viietasemelise süsteemi järgi, kuid kõik uued standardid, sh uus hooldustöötaja kutsestandard, on koostatud kaheksatasemelises süsteemis.

Uus hooldustöötaja kutsestandard

Maiu Kauber

Tallinna Pedagoogilise Seminari sotsiaaltöö ja täiendusõppe osakonna juhataja, töörühma liige

Sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna esmatasandi töötajate kutsestandardite väljatöötamine sai alguse juba 1999. aastal, kui kinnitati kutsestandardid *sotsiaalhooldaja II* ja *hooldusõde II*. Mõlemad sisaldasid kutsekirjeldust ning töötajate pädevust, mis jagunes üld-, põhi- ja erioskusteks. Varem kehtinud 5-tasemelises kutsesüsteemis oli võimalik kirjeldada nii madalama kui ka veidi kõrgema taseme oskusi, ja 2007. aastaks valmisid parandatud ja täiendatud standardid *sotsiaalhooldaja I, II, III* ja *hooldusõde I, II, III*, mis kehtisid siiani.

Aastatel 2005–2006 riiklike õppekavade loomise käigus ESF projektis „Kutseõppeasutuste õppekavade arendus” aga leiti, et oluline on ühendada sarnaste kompetentside õpetamine üheks õppekavaks ning töörühmade töö tulemusena koostati hooldustöötaja eriala riiklik õppekava, mis kinnitati haridus- ja teadusministri määrusega nr 6 05.02.2008. See õppekava on olnud aluseks hooldustöötaja eriala kutseõppekavade koostamisel 8-le hooldustöötajaid koolitavale õppeasutusele. 2010.

aastal, kui esimesed hooldustöötaja erialal õppijad hakkasid õpinguid lõpetama, otsustati välja töötada kahes valdkonnas – hoolekandes ja tervishoius – töötavatele hooldustöötajatele ühine kutsestandard, mis vastaks kehtivale 8-tasemelisele kutsesüsteemile.

Töörühm hooldustöötaja kutsestandardi koostamiseks, kuhu kuulusid nii töötajate, tööandjate kui koolitajate esindajad, alustas tööd Kutsekojas 2011. aastal. Alguses oli plaanis võtta standardisse ka tegevusjuhendaja ja tugiisiku kompetentsid, aga töö käigus selgus, et otstarbekam on koostada eraldi standardid. Töörühm lõpetas töö aprillis 2012 ja standard saadeti arvamusküsitlusele.

Uus hooldustöötaja kutsestandard vastab kaasaegse kutsestandardi eesmärkidele, see on aluseks tööturu nõudmistele vastavate õppekavade ja koolitusprogrammide koostamisel ja võimaldab hinnata töötaja pädevust kutse andmisel. Samuti annab kompetentsipõhine kutsestandard töötajale parema võimaluse hinnata enda kutsesobivust, tööandjal esitada nõudeid töötajatele ning koolitajatel

arvestada tööturu nõuetega koolituskavade väljatöötamisel ja õppe korraldamisel.

Standardist saab lähtuda ametijuhendite koostamisel ja töötajate värbamisel, kutsete ja kvalifikatsioonide võrdlemisel.

Kutsestandardi üldosas kirjeldatakse hooldustöötaja tööd, töökeskkonda ja selle eripära, töövahendeid, tööks vajalikke omadusi ja kutsealase ettevalmistuse võimalusi.

Hooldustöötaja on kas hoolekande- või tervishoiutöötaja, kelle töö eesmärk on toetada ja abistada inimest oma elu korraldamisel, et ta saavutaks võimalikult kõrge elukvaliteedi. Hooldustöötaja hoolitseb abivajaja füüsiliste, sotsiaalsete ja psüühiliste vajaduste rahuldamise eest, juhendab ja toetab teda. Hooldustöötaja abistab abivajajat funktsionaalsete häirete või rehabilitatsioonis osalemise korral, aidates tervist taastada, saavutada ja säilitada ning toetab teda ka surma lähenedes.

Hooldustöötaja võib töötada nii avahoolduses kui ka hoolekande- või tervishoiuasutustes. Töö võib toimuda graafiku alusel, sh puhkepäevadel ja öösi. Töö on sageli emotsionaalselt pingeline ning füüsiliselt raske, see sisaldab nii individuaalset kui ka meeskonnatööd. Hooldustöötaja tööks vajalikud isikuomadused on empaatia- ja vastutusvõime, hoolivus, usaldusväärsus ja ausus. Oluline on kohusetundlikkus, head suhtlemisoskused ja valmisolek koostööks. Hooldustöötaja töö eel-

dab kõrget kõlbelist hoiakut, pingetaluvust, inimkeskseid väärtushoiakuid ja tolerantsust. Samuti on tähtsad kehtestamisoskus, analüüsimisvõime, sihikindlus ja järjepidevus. Hooldustöötajaks on võimalik õppida kutsehariduse tasemel vastavalt hooldustöötaja eriala riiklikule õppekavale või erialastel kursustel. Hooldustöötaja kutsestandardis nimetatud kohustuslikeks kompetentsideks ehk töö osadeks, mida ta peab valdama, on inimese abistamine elamistoimingutes, majapidamistööl ja eluaseme korrastamisel, samuti hooldustegevused. Läbivateks kompetentsideks on abivajaja ja tema võrgustikuga kontakti loomine, säilitamine ja suhtlemine; abivajaja tervist ja toimetulekut mõjutavate tegurite hindamine ning teenuste korraldamine; esmaabi andmine, suhtlemine ja arvuti kasutamine. Valitavad kompetentsid annavad töötajale võimaluse spetsialiseeruda konkreetsele tööloigule või siis tõendada, milles ta tänu õpingutele või töökogemusele tugev on. Hooldustöötajal on valitavateks kompetentsideks meeskonnatöö korraldamine ja juhendamine, töö lastega, eakatega või erivajadustega inimestega.

Hooldustöötaja kutsestandard vastab 8-tasemelises kutsesüsteemis 4. tasemele. Kutsestandard kinnitati Tervishoiu ja Sotsiaaltöö Kutsenõukogus mais 2012 ning see kehtib 5 aastat.

Kutsestandard „Hooldustöötaja, tase 4”

Kinnitatud Tervishoiu ja Sotsiaaltöö Kutsenõukogus 31.05.2012

Kehtivusaeg: 5 aastat

„Hooldustöötaja on eralase ettevalmistusega töötaja, kes on omandanud tööks vajalikud teadmised ja oskused abivajaja hooldamiseks, juhendamiseks ja rehabilitatsiooniks vastava plaani alusel.”

Kutsealane ettevalmistus: kutsehariduse tasemel vastavalt hooldustöötaja eriala riiklikule õppekavale või erialastel kursustel.

Enamlevinud ametinimetused: hooldustöötaja, hooldaja, sotsiaalhooldaja, hooldusõde, põetaja.

Kohustuslikud tööosad:

- abivajaja abistamine elamistoimingutes ja hooldustegevustes
- abivajaja abistamine majapidamistööl ja eluaseme korrastamisel

Valitavad tööosad:

- meeskonnatöö korraldamine ja juhendamine
- töö lastega
- töö eakatega
- töö erivajadustega inimestega

Loe standardit Kutsekoja kodulehelt www.kutsekoda.ee

Kool	Õppekava nimetus	Õppeaeg ja õppetöö korraldus	Nõuded sisseastujale	Vastuvõtt
Haapsalu Kutsehariduskeskus www.hkhk.edu.ee	hooldustöötaja	2 aastat, auditoorne töö 1 nädal kuus	keskharidus või vanus vähemalt 25 aastat ja põhiharidus	tasuta, 20 kohta
Kuressaare Ametikool www.ametikool.ee	hooldustöötaja (tegevusjuhendaja hoolekandeametis)	0,5 aastat (20 õppenädalat), auditoorne töö 3–4 päeva kuus	keskharidus või vanus vähemalt 25 aastat ja põhiharidus	tasuta, 20 kohta
	hooldustöötaja (täiskasvanuhooldus)	1 aastat (40 õppenädalat), auditoorne töö 3–4 päeva kuus		tasuta, 20 kohta
	hooldustöötaja (sotsiaalhooldus)	2 aastat (80 õppenädalat), auditoorne töö 3–4 päeva kuus		tasuta, 20 kohta
Lääne-Viru Rakenduskõrgkool www.lvrkk.ee	hooldustöötaja	2 aastat, tsükliõpe või päevaõpe	keskharidus	tasuta, 15 kohta
Põltsamaa Ametikool www.pkpk.ee	hooldustöötaja	2 aastat, auditoorne töö 1 päev nädalas	keskharidus või vanus vähemalt 25 aastat ja põhiharidus	tasuta, 15 kohta
Pärnumaa Kutsehariduskeskus www.hariduskeskus.ee	hooldustöötaja, spetsialiseerumine täiskasvanute hooldusele või lapsehoiule	2 aastat, sesoonõpe: auditoorne töö 4–5 päeva iga viie nädala tagant	keskharidus	tasuta, 20 kohta
Tallinna Tervishoiu Kõrgkool www.ttk.ee	hooldustöötaja Tallinna õpperühm	2 aastat, auditoorne töö 1 nädal kuus	keskharidus, eesti õppekeel	tasuta, 45 kohta
	hooldustöötaja Kohtla-Järve struktuuriüksuses	2 aastat, auditoorne töö 1 nädal kuus	keskharidus, vene õppekeel	tasuta, 20 kohta
Tartu Tervishoiu Kõrgkool www.nooruse.ee	hooldustöötaja, õppetöö toimub Võru Haiglas	2 aastat, päevaõpe	keskharidus	tasuta, 16 kohta; 1–2 tasulist kohta
Valgamaa Kutseõppekeskus www.vkok.ee	hooldustöötaja	2 aastat, auditoorne töö 1 nädal kuus	keskharidus või põhiharidus	tasuta, 25 kohta

Tallinna Pedagoogilises Seminaris alates 2012. aastast vastuvõttu hooldustöötaja õppekavale ei toimu, kuna koolist saab Tallinna Ülikooli kolledž ja ülikooliseaduse järgi ei tohi ülikoolis või selle akadeemilises üksuses toimuda kutseõpet. TPS jätkab sotsiaaltöötajate, noorsootöötajate ning kooli lasteasutuste õpetajate koolitamisega rakenduskõrghariduse õppekavade alusel, kutseõppe õppekavad viiakse üle Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli.

Evaluating child well-being in Estonian child-protection practice

Karmen Toros, Tallinn University, Institute of Social Work, Lecturer

The article presents the results of the author's PhD-thesis that are related to important directions in child protection evaluation practice, such as child and family centeredness, principle of partnership, and strengths-based approach. The gathered data is compared to the results of international studies. Interviews with 20 local municipality social workers and child protection workers from different Estonian regions were carried out in 2011. The study focused on child protection evaluation practices: the principles for evaluating child safety and well-being; factors influencing decision-making related to evaluation and intervention, factors hindering/limiting or supporting evaluation process. The results indicate that many child protection workers used a traditional evaluation approach that focuses too much on problems and shortcomings, and identifying risk factors. A lesser part of child protection workers focused on understanding the family situation of the child (incl. valuing the establishment of relations based on trust), and supporting the child through supporting his/her family. Although partnership with the family was generally considered important, it appeared difficult for child protection workers to involve the children and their families in decision-making. The research identified the need to develop practical guidelines for carrying out evaluation that can be used to evaluate parental abilities, resources etc. In addition, developing the skills and knowledge of specialists is to be considered important.

Identifying child's best interest during custody disputes between parents

Kati Valma, Master of Social Science

The author's MA-thesis aimed at finding out how the child's best interest is described by different parties of the court procedure – the specialists (child protection worker, child's representative, judge, family counselor), and the parents – and how the child's best interest is identified during custody disputes between parents. The study was carried out using qualitative research methods, including the analysis of court files, and interviews with experts. According to the literature, the best interest of a child can be viewed as a combination of his or her well-being and rights. Research showed that in practice the idea of child's best interest can be interpreted in multiple ways, and the identification of the best interest in the course of custody disputes between parents is complicated. The descriptions of child's best interest are presented in court files without identifying what „best interest” means in the case of a specific child. The description of the best interest in the files is fragmented. In some cases, prior to a parent turning to court, the children lived intermittently with both parents. Legal procedures can also harm the well-being of a child. There are cases that go on for years without finding any satisfactory solution. The opinion of children under the age of ten is not considered in court. The roles of different specialists and what is expected of them is unclear. Family counseling is considered vital but the organization of this service is unclear.

International regulation of the rights of the child

Tiina Ojakallas, The International Institute for the Sociology of Law (Spain), Master Student

The international analysis of the rights of the child, commissioned by the Ministry of Social Affairs, brings out key issues to be considered upon composing national regulation. The analysis also proposes specific recommendations to be followed in child protection, and states which areas need to be emphasized. On the one hand, the research helps to identify shortcomings, and on the other hand, brings out possible solutions, recommending to actively work in the name of putting child poverty to an end: to acknowledge the problem, and identify its extent; to carry out prevention work; to ensure the existence and availability of protection mechanisms. The need to raise the awareness of the society regarding the rights of children with disabilities, to promote the participation of children with disabilities in social life, to listen and consider their own opinions, and to provide them with special protection, is especially emphasized. There needs to be an explicit prohibition for using any kind of physical punishment. Supportive educational measures targeting the society have to be in place, raising the public awareness about the rights of children and child protection, and thereby promoting the respect for non-violent discipline and the equal right for children to human and physical dignity. To avoid discrimination, there needs to be discussion and clarification regarding the equal rights and status of each single person; the consequences of discrimination and relevant sanctions have to be explained. The analysis provides thus a legal framework, indicates directions for practitioners, and lists possible priorities.

Конвенция о правах инвалидов – взгляд в будущее. Стр. 6

Моника Хауканымм, председатель правления Эстонской палаты людей с ограниченными возможностями

14 апреля Рийгикогу принял Закон о ратификации Конвенции ООН о правах инвалидов и ее факультативного протокола. Цель этой конвенции заключается в поощрении, защите и обеспечении полного и равного осуществления всеми людьми с ограниченными возможностями всех прав человека и основных свобод, а также в поощрении уважения присущего им достоинства. Ратификация конвенции – это начало долгого пути, необходимо приступить к последовательному внедрению ее принципов в жизнь. В т.ч. будет разработана государственная стратегия по обеспечению прав людей с ограниченными возможностями и ежегодные планы реализации.

Определение лучших интересов ребенка в судебных тяжбах между родителями

Стр. 17

Кати Валма, магистр социальных наук

Развод родителей представляет собой большой риск для благосостояния ребенка, особенно если он сопряжен с судебной тяжбой о попечительском праве. Целью магистерского исследования было получить представление о том, как истолковывают лучшие интересы ребенка участники судебного разбирательства – специалисты и родители –, и как происходит определение лучших интересов ребенка в судебных тяжбах между родителями. В статье также приводятся теоретические положения, необходимые для понимания данной темы.

Международная регуляция прав ребенка. Стр. 11

Тийна Оякаллас, магистрант социологии права

В подготовленном по заказу Министерства социальных дел анализе международных правовых актов по правам ребенка приводятся пункты, которые необходимо учитывать при составлении внутрисудебных регуляций; даются рекомендации по развитию области охраны детства, а также указываются темы, которым государство должно уделять особое внимание, например, детская бедность, права детей с ограниченными возможностями здоровья, право ребенка на общение с обоими родителями и принятие запрета телесных наказаний детей.

Об оценке благосостояния ребенка в практике работы по защите детей в Эстонии.

Стр. 24

Кармен Торос, лектор Института социальной работы Таллиннского университета

Статья знакомит с некоторыми результатами докторской диссертации автора, сравнивая их с результатами международных исследований. Анализ интервью, проведенных с работниками по защите детей органов местных самоуправлений, показал, что многие из них применяли при оценке благосостояния ребенка традиционную практику оценки, чрезмерно сосредотачиваясь на проблемах и недостатках в семье и выявлении факторов риска. Меньшая часть специалистов делала ударение на том, чтобы понять ситуацию семьи ребенка, установить доверительные отношения с членами семьи и поддержать ребенка посредством поддержки семьи.

Глобальная программа действий в социальной работе и социальном развитии: руководство к действию и наши обязательства. Стр. 41

При сотрудничестве трех крупнейших международных организаций в социальной сфере, IASSW, IFSW и ICSW, была подготовлена «Глобальная программа действий в социальной работе и социальном развитии на 2012–2016 г.г.». В программе описывается роль и задачи международного сообщества социальных работников в решении глобальных проблем, в т.ч. содействие экономическому и социальному равноправию, содействие уважению достоинства и самооценности всех народов и наций, содействие разумному использованию природных ресурсов и признание важности человеческих отношений.

KAHETSUS

ja
ANDESTUS

Kahetsus ja andustus

Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituudi eestvedamisel valmis õppetstarbeline film „Kahetsus ja andustus”. Film tutvustab videopöördumist kui Eestis uudset lepitusmenetluse meetodit. Lepitusmenetlusena käsitatakse igasugust lepitustegevust, kus konflikti osapooli aitab lähendada kolmas osapool.

Selline lepitusmenetlus lähtub mõtteviisist, et karistava õiguse kõrval on tähtis ka lepitava ehk taastava õiguse rakendamine. Lepitav ehk taastav õigusemõistmine taotleb kahjustatud osapoolte tervendamist, kahjude

hüvitamist ning nende taasintegreerimist kogukonna ellu.

Videopöördumise sisuks on siiras kahetsus ja andestuse palumine teo eest, millega on põhjustatud füüsilisi või hingelisi kannatusi, materiaalselt kahju jms. Filmis selgitatakse videopöördumise meetodi olemust, eeliseid ja läbiviimist. Film on suunatud laiale sihtrühmale (sotsiaaltöötajad, vanglakaplanid, kriminaalhooldajad, ohvriabitöötajad, sotsiaalse võrgustiku partnerid jt).

Filmi on näidatud suuremale vaatajaskonnale kahel korral – restoratiivse õiguse rahvusvahelisel konverentsil (september 2011) ja üleeuroopalisel kuriteoohvrite toetamise päevale pühendatud konverentsil (veebruar 2012).

Saadud tagasiside kinnitas, et film tekitas huvi videopöördumise kasutamiseks lepitusmenetluse ühe „tööriistana” sillutamaks teed vaenupoolte teineteise mõistmiseni, andestuseni ja leppimiseni jõudmisel.

Filmi valmimist toetasid rahaliselt Kodanikuühiskonna Sihtkapital ja Eesti Evangeelne Luterlik Kirik.

Avo Üprus, Urmas Roos

Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte (2012) Marre Karu, Pirjo Turk, Hella Suvi ja Helen Biin. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Lapse õiguste ja vanemluse monitooringu raames küsitleti nii lapsi kui ka täiskasvanuid: monitooringule vastas 1000 last vanuses 10–17 ja 1000 täiskasvanut üle Eesti. Monitooringust selguvad olulised lapse õiguste ja vanemaks olemisega seotud hoiakud ja probleemid. Monitooringu viis Õiguskantsleri Kantselei ja sotsiaalministeeriumi ettepanekul ning Riigikantselei Tarkade Otsuste Fondi ja Euroopa Sotsiaalfondi rahastamisel läbi Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Heade praktikate kogumik. Käsiraamat sotsiaal- ja haridustöötajatele, kuidas kaasata puuetega inimesi (2012). Toimetanud Karin Hanga ja Helen Voog. Eesti Puuetega Inimeste Koda

Käsiraamatus tutvustatakse nii riiklikke kui ka kohalike omavalitsuste poolt pakutavaid sotsiaalvaldkonna toetusmeetmeid puuetega inimestele. Haridusvaldkonna artiklid käsitlevad seda, kuidas toetada puuetega ja erivajadustega laste hariduse omandamist. Oma kogemust jagavad ka praktikud – sotsiaaltöötajad ja õpetajad, kes on osalenud EPIK puudeteemalisel koolitusel. Käsiraamatus on ka kuus puudega või erivajadusega inimese juhtumit, mis on leidnud hea lahenduse ja kus kogu perekonna toimetulek on reaalselt paranenud.

MÖTTEVARA

Baltasar Gracian on öelnud:

„Osata jagada oma elu mõistlikult – mitte nii nagu juhtub, vaid ettenägevalt valides. Elu ilma puhkuseta on niisama vaevarikas nagu teekond ilma teemajata; tark mitmekesisus muudab elu õnnelikuks. Õige elu esimene teelõik kulutatakse vestlusele surnutega: me sünnime, selleks et tunda ja ennast tunda, ja meile ustavad raamatud teevad meist isiksused. Teine teelõik pühendatakse elavatele: vaadatakse ja pannakse tähele kõike head maailmas. Kolmas teelõik olgu täielikult iseenda pärralt: ülim õnn on mõtisklus.

***Ette mõelda** – täna homsele ja paljudele päevadele veel. Ülim ettehooldus on see, kui iga tunni eest juba ette hoolet kantakse. Ettenägelike jaoks ei ole olemas juhuseid, nagu ei ole ettevalmistatud jaoks kitsikusi. Ärgu oodatagu, kuni vesi üle pea tõuseb, vaid pöördutagu aegsasti tagasi ... Mõned teevad ja alles pärast mõtlevad – see tähendab otsida pigem vabandusi kui vilju. Teised ei mõtle ei enne ega pärast. Kogu elu tuleb aga mõelda, et õiget teed käia. Lähimõtlamine ja ettenägelikkus tagavad edu.*

***Osata sõpru hoida.** Ühed on head kaugel, teised lähedal viibides. Kes võib-olla polegi hea vestluskaaslane, see võib olla hea kirjasõber ... Vähesed on head sõbrad ja kui neid valida ei osata, on neid veelgi vähem. Sõprust hoida on raskem kui sõbraks saada. Otsitagu selliseid, kes püsiksid ... Tingimata on kõige etemad need, kellega koos on kõige rohkem soola söödud ... Kõige kurvem kõrb on sõpradeta elu. Sõprus paljundab hüve ja kergendab muret; ta on ainus ravim vaenuliku saatuse vastu ja südamelohutus.*

***Omada raasuke ärvaimu.** Ärgu olgu kõik juurdlemine, vajalik on ka teotsemine. Suurimaidki tarku on kerge petta, sest tundes küll ebatavalist, ei tea nad midagi tavalisest – see aga on äärmiselt tarvilik. Ülevate asjade kaemus ei jäta neile aega maapealseiks toiminguks, ja et nad ei tunne kõige esmastki, mida tunda tuleks ja mille pärast teised juuksekarva lõhki ajavad, siis pealiskaudne hulk kas imetleb neid või peab napakaiks. Püüdku tark mees niisiis omada ka kübeke ärvaimu – vähemalt nii palju, et teda ei petetaks ja et tema üle ei naerdaks ... Mis mõte on teadmisel, kui see pole kasutatav? Tõeline tarkus on tänapäeval elutarkus.*

***Kõiges üles leida parim.** See on hea maitse õnn. Mesilane suundub otseteed magusa juurde, et anda mett, ja madu mõru juurde, et anda mürki. Nõnda ka maitset: ühed kalduvad parema, teised halvema poole. Pole asja, milles ei oleks midagi head – seda enam raamatus, mis on mõtte viili. Mõnede vaim on nõnda armetu, et tuhande täiuse seast otsivad nad üles üheainsa juhusliku puuduse ja hakkavad seda siis maha tegema või ülistama ... Palju õnnelikum on nende maitse, kes tuhande puuduse seast leiavad üles üheainsa taevast kukkunud täiuse.*

***Mitte eales endast välja minna.** Tarkuse tähtis nõue on mitte kunagi rööpast välja minna. Suur inimene on see, kel on kuninglik süda; tõelist suuremeelsust on raske kõikuma panna ... Oldagu niisiis nõnda täiuslikult isand iseenda üle ja nõnda suur isand, et ülmaski õnnes ega rängimas õnnetuses ei saaks keegi teid süüdistada meeledikluse kaotuses, vaid et üksnes imetletaks teie ülevat vaimu.”*

Baltasar Gracian (08.01.1601–06.12.1658) hispaania baroki filosoof ja esteetik. Sellele viitab ka tema mõtteterade kogumiku pealkiri „Käsioraakel ja arukuse kunst”, Tallinn 1993, kust esitatu põhjal näeme, et inimese olemus tollest ajast suurt muutunud pole.

Vahendanud Jüri Raudsepp

Pilt: Anne Arendi

Avalikud ja tellimuskoolitused Tallinna Ülikoolis

- **17.–20.09. ja 17.10.2012** Rehabilitatsioonitöö metoodilist elluviimist toetav CARE lähenemine, metoodika koolitus
- **30.–31.10.2012** Teraapiad rehabilitatsioonis – iseenda tasakaalustamisest teiste aitamiseni
- **08.–10.10. ja 24.10.2012** Toetav juhtumikorraldus ja võrgustikutöö (baaskoolitus)
- **04.–06.02.2013 ja 27.02.2013** Toetav juhtumikorraldus ja võrgustikutöö (jätk)
- Rehabilitatsiooniteenuse korraldus ja praktiline arendustegevus
- Baaskoolitus töötamiseks puuetega inimestega
- Sotsiaaltöötaja ametikasv ja professionaalsus
- Meedia ja kommunikatsioon sotsiaaltöös
- Sotsiaaltöö alused
- Sotsiaaltöö ametieetika
- Gerontoloogia
- Tervise biopsühhosotsiaalsed alused
- Tänapäeva sotsiaalprobleemide käsitlemine

Täpsem info: www.tlu.ee/sotsiaaltookoolitus

Avalikud ja tellimuskoolitused Tartu Ülikoolis

- **11.08.2012** Spetsialisti roll alla 14-aastase lapse ülekuulamisel
- **03.–10.08.2012** Sõltuvus – haigus või harjumus? Sõltlaste psühholoogiline nõustamine
- **16.–23.08.2012** Sõltuvushäirete kognitiivkäitumusliku psühhoteraapia sekkumisviisid
- **22.10.2012–11.01.2013** Kriisipsühholoogia (täielikult veebipõhine õpe)
- **22.10.2012–20.01.2013** Psühhosotsiaalne areng läbi elu (täielikult veebipõhine õpe)
- Lapse ja noorukieas enamesinevad emotsionaalsed häired
- Väärkoheldud lapsed ja nende abistamine
- Stress ja trauma
- Ärevushäired lapse- ja noorukieas

Täpsem info: <http://www.ut.ee/et/koolitus>

Ajakirja Sotsiaaltöö 15. sünnipäev

Ajakirja ilmumise 15. aastapäeva puhul toimub 25. oktoobril arutelukohvik, kus diskuteeritakse aktuaalsetel sotsiaalvaldkonna teemadel.

Toimumiskohaks Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42 Tallinn.

Täpsemat infot jälgige Tervise Arengu Instituudi kodulehelt:
<http://www.tai.ee/et/koolitused-ja-sundmused>.

